

Universitäts- und Landesbibliothek Bonn

C'owc'ak žoġovacowac' gagean xajik vardapeti

1878 - 1898 ; masn b

Thopdschian, Hagob

Vaġaršapat, 1900

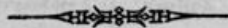
urn:nbn:de:hbz:5:1-12588

ՅԵՆՈՐ Ե. ԹՕՓՃԵԱՆ

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ժ Ո Ւ Ա Յ

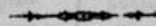
Գ Ա Գ Ե Ա Ն Ի Ա Ձ Ի Կ Վ Ա Բ Գ Ա Գ Ե Յ Ի

Մ Ա Ս Ն Բ.

1878 - 1898

Վ Ա Ղ Ա Բ Ե Ա Պ Ա Տ

Տ Պ Ա Բ Ա Ն Մ Ա Յ Բ Ա Թ Ո Ռ Ո Յ Ս. Է Ջ Մ Ի Ա Ծ Ն Ի

1900

1884

1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

1884

1884

1884

1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

1884 - 1888

1884

1884

1884

Дозволено цензурою. 16 Марта 1900 г. Г. Тифлисъ.

1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ Ա

ՑՈՒՑԱԿ

ԿՈՆԴԱԿԱՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՑՆ ՀԱՅՈՑ

ԹԻԻ. 1. ԵՒԻԹ. բուրք. ԳՐՈՒԹԻԻՆ. փաստիւն. 21,5×11. ՄԵՆՈՒԹԻԻՆ. 31,6×16,2 ԳԻՐ. նորգիր. ՍԿՋՐԵԱՏԱՌԻՐ. Թի—սեւ բանաճով. ԿՆԻՐ. կարմրագոյն, բոյրածեւ. միշին շրջանակում «Ե Թի քի ծ ո. . . արտաքին շրջանակում «Տ ր Փի յի պոս կ ր դս ա մ Հայոց, Հ. Թ. ՌՁԲ. . . ԺԱՄԱՆԱԿ. ՌՂԶ. Ապրիլ Ա. Տեղի. Ս. էջմիածին:

Կոնդակս ուղղուած է Ծմակայ հայերին և մասնաւորապէս պարոն Փարսազանին, Մելքե Գասպարին, Տանուտէր Սալուկին, Բարաջանին և Սարգսին, որով յայտնուած է նրանց, որ ձեթահանքը, ջրազացը, Յայամաւուրը և ճաշու՛ Գիւրը Գաննէլ վարդապետինն է (որ Սեանից էր բերել. . .) Այդ ձեթահանքը աւերակ է եղել մի ժամանակ և շինել է խօջա Գրեգորը. Վեհապետը կոնդակով այդ յատկացնում է Ծմակայ անապատին և Ջաքարիա մահտեսուն վերակացու է կարգուած և պատուելիբուծ վերոյեշեալ անձանց, որ հակառակողներէց վրէժխնդիր լինին:

ԹԻԻ. 2. ԵՒԻԹ. կոնդակի բուրք. ՀԱՆԳԱՄԱՆԻՐ. վաս. շուր կողմից կտրուած. ՄԵՆՈՒԹԻԻՆ. 48×25,7. ԳՐՈՒԹԻԻՆ. փաստիւն 40,5×25,7. ՍԿՋՐԵԱՏԱՌԻՐ. բոյնագիր եւ կենդանագիր. կանաչ, կարմիր, կապոյտ եւ դեղին բանաճով. ՍԿՋՐԵԱՏԱՌԻՐ. երկարագիր, կապոյտ եւ կարմիր բանաճով. յաշորդ 2 տող բոյրագիր, կարմիր բանաճով. ԳԻՐ. նորգիր. ԺԱՄԱՆԱԿ. ՌՁԼԸ. Յունուար. Տեղի. Ս. էջմիածին:

Կոնդակս Ղազար կաթողիկոս ուղղել է համայն Հայոց, որով յորդորուած է օգնել Հին Նախիջևանի մօտ գտնուող Ս. Նշան վանքի վանահայր Մարկոս արքեպիսկոպոսին խոտածարակ միաբանութեան վանքի կտուրը վերանորոգելու համար:

ԹԻԻ. 3. ԵՒԻԹ. կոնդակի ընօր բուրք. ՀԱՆԳԱՄԱՆԻՐ. շուր կողմից կտրուած. ՄԵՆՈՒԹԻԻՆ. 60×44. ԳՐՈՒԹԻԻՆ. փաստիւն. 54×29. ԳԻՐ. նորգիր. ՏՈՂԻՐ. 56. ՍԿՋՐԵԱՏԱՌԻՐ. կարմիր բանաճով 3 տող, երկարագիր եւ բոյրագիր. ԿՆԻՐ. ձախ յուսանցում. «Քի ծ ո Աղեփանդ կրկս. ՌՄԲ. . . այլ կնիք—«Իսահակ կար. 1756» . օակը գրած է՝ «կնիքս այսիմ Իսահակ կրկս. իս կ, զի ի մերս կողմանէ եւս ընդունելի լիցի՞ տեսողաց կոնդակս այս, որ կնիքեալ եղել ի բուրք մերում ՌՄԲ-ումն Յունիսի ամսոյ ժԳ-ին ի մեծն Գոյիս՝ քաւ կ . . . իւր խակակն գրչութեամբ՝ միւսի կողմէն «վասն հաստառու է կոնդակիս փոքր կնիքս կնիքի» . վերին մեծ կնիքը նման է ԹԻԻ 6-ին, գրութեամբ «է շնորհիւ Տ՛ն Աղեփանդ կրկս. ա մ Հյց. ՌՄԲ. . .» :

Աղէքսանդր կաթողիկոսը կոնդակս տալիս է Արաազի Ս. Թաղէոս վանքի վանահայր Մինաս արքեպիսկոպոսին, որպէս զի իւր խնդրանաց համաձայն Ս. Կարապետի վանքը վերանորոգէ և միաբան եպիսկոպոսներէ, վարդապետներէ համար ապրուստ հայթայթէ: Կոնդակս ուղղուած է համայն Հայոց, հանգանակութիւն անելու նպատակով:

Թի. 4. Նի. Թ. Կանգակի ընտիր քուղր. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. վաս յ. կարողիկոս բառի վրայ և դած գեղանկար կարողիկեմ (որ միշտ շինուի է) կտրած է: ՄեծՈւթի. 42.5x22.7. ԳՐՈՒԹԻ. միասին. 28.5x21. ԳԻ. ևոտգիր. ՏՈՂ. 39. ՍԿԶԲԵԱՍՏԱՌՔ էւ ՍԿԶԲԵԱՏՈՂ. քն թի. 6. ԿՆԻՔ. ԲՄ — սովորական մեւով, շարքը գրած է. «է՛ շնորհիւն ՏՃ Ե՛ Սիմեոն կրդս. ա՛մ Հայոց, ՌՄԺԲ. » ԺԱՄԱՆԱԿ. ՌՄԻՉ. Մայիս ԻԹ. ՏեՂի. Ս. էջ միածին:

Կոնդակս արուած է Կարնոյ նուիրակ Մեւրոպ եպիսկոպոսին, և ուղղուած է նոյն քաղաքի հայերին, որով «խոհեմաշատ, նուիրակին կարգուած է Կարնոյ ժամանակաւոր առաջնորդ, որովհետև, առում է, գանգատուելով մեծ Հայրապետը. «զի ոչ թէ յորն մէկ կերպ այլ ի մի յորն երկու և երեք կերպ պէս պէս և անօրինակ պատահմունք և ընդմունք պատահին և զմեզ ի միում գիտման ոչ թողուն... »:

Թի. 5. Նի. Թ. քուղր. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. կարողիկեմ կտրած. վաս յ. ՄեծՈւթի. 33x19.5, ԳՐՈՒԹԻ. 23.7x15.3. միասին. ԳԻ. ևոտ գիր. ՏՈՂ. 37. ՍԿԶԲԵԱՏՈՂ. կարմիր բանաձով. ՍԿԶԲԵԱՏՈՂ. բնական. կարմիր, կապոյ, կանաչ գոյններով. ԿՆԻՔ. Ս. Երրորդնիւն. շարքը գրած է. «է՛ շնորհիւն Ա՛յ Սիմեոն կրդս. ա՛մ Հայոց ՌՄԺԲ. » Վերև՝ կարմիր բանաձով, է՛. ԺԱՄԱՆԱԿ. ՌՄԻՉ. Ապրիլ ԺԵ. ՏեՂի. Ս. էջմիածին:

Անանիա առաքեալի վանական թեմի ժողովուրդին է ուղղուած կոնդակս, մասնաւոր Առինջ գիւղի հայերին և «բուժոր օրհնեալ» բօշաներին, որով վերոյիշեալ վանքի վանահայր է նշանակուած Պետրոս վարդապետ:

Թի. 6. Նի. Թ. կոնդակի քուղր. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. լաւ յ. կարողիկեմ կտրած է. ՄեծՈւթի. 49.5x30.2. ԳԻ. ևոտգիր. ԳՐՈՒԹԻ. միասին 32x26.5. ՏՈՂ. 27. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. Եի բնական, դեղին, կապոյ, կարմիր. ՍԿԶԲԵԱՏՈՂ. 2 տուն բոյրգիր, կարմիր. մեծաւանդը կապոյ. ԿՆԻՔ. բոյրածուէ շրջանակ մէջ տեղ փրկի խաչակնաւէ. ձախին աշխարհ, շարքը աւելի մեծ շրջանակի մէջ գրած է. «է՛ շնորհիւն ՏՃ Ե՛ Ղ. ուկաս կրդս. ա՛մ Հայոց. ՌՄԻԹ. » վրան բնական է՛. ԺԱՄԱՆԱԿ. ՌՄԻԹ. ՏեՂի. Ս. էջմիածին:

Կոնդակս արուած է Եղիազար վարդապետին՝ Սևանի վանհօր, որպէս զի ժողովարարութեամբ կարողանայ միաբաններին պահել և ուղղուած է Տիխեսեցուց, որոնց բացատրում է ողորմածութեան նշանակութիւնը և մանաւանդ եկեղեցույ աղքատ սպասուորներին օգնելը:

Թի. 7. Նի. Թ. քուղր. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. լաւ յ. ՄեծՈւթի. 30.5x18. ԳՐՈՒԹԻ. սիւսին. 23x13.5. ՏՈՂ. 36. ԳԻ. ևոտ ևոտգիր. ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ. Կարողիկեմ կարմիր գծերով. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. Եի—կարմիր գծերով. ՍԿԶԲԵԱՏՈՂ. բոյրգիր. կարմիր բանաձով. ԿՆԻՔ. 8 անկիւնի. «է՛ (Ա. տղ) Դատիր կարողիկոս (Բ. րդ տղ) ՌՄԻՉ (Գ. րդ տղ). ԺԱՄԱՆԱԿ. ՌՄԻՉ. ՏեՂի. Ս. էջմիածին:

Կոնդակս ուղղուած է Ստեփաննոս խոհեմապարզ, արքեպիսկոպոսին. «զկնի յեւոնելոյն քոյ է ու ի Սթոռոյս՝ մինչ մերձեցաւ նաւուզն Տանկաց, և մեք ըստ սովորուե՛ ելեալ գնացաք ի տեսուի և ի շնորհաւորուի խանին և անդ ի բուն անցուցաք զքանիս աւուրս ի նաւուզն՝ տեսաք որ ի Կարնոյ Ապտուլաման վաշայէն մէկ սուրհանդակ և Մարաիբոս սևազլախն որ առ Դանիէլ լըդն կայ, եկին ունելով ի ձեռս իւրեանց զօրինակ Ֆէրմանի կաթողիկոսուե Դանիէլ վին, զոր ցուցեալ խանին և այլ մեծամեծացն՝ խոտացան զբազում և զանթուելի կաշառս՝ առ ի մերթէլ զմեզ յՍթոռոյս և զԴանիէլն բերել նստուցանել անդ, բայց՝ Տօլվաթլու խանն տեսանելով թէ՛ ամիւ ապօրինաւոր է առջադրուի նոցա և միանգամայն հայել յաւերումն և ի կործանումն խղճալի ս. Աթոռոյս և զի յոյժ ըզձալի են նմա շինուիք սրբոյ Դահիս, քան զբազմուի գանձուց, ըստ որում ոչ կամի բնու թէ՛ ս. Աթոռոս որ խնամատարութեամբ նախնեանց իւրոց պահպանեցեալն է ցարդ՝ այժմ յաւուրս իւր աւերեցցի, ուն և բազում անդամ ասաց երգմամբ բաղմահային ի յատենի իւրում թէ՛ ժողովուրդն Հայոց երկ մեկ բարձրն յօճաղն, ևս արդամբ խնով պահպանելոց և՛ զգիւղի և՛ զանգամանաց և՛ զհարկս բազարական բաղմելոց և՛ զի այնու կառավարեցի և ի շինուե մնացի. և

արդա-
ժողո-
մաներին
որոնց
սակու-
ղքատ
ԱՄԱՆՔ.
Սիւ-
նորգիւ-
ՍԳՐԱՆ-
Ք. ԲՈ-
ՆԿԻՆԻ.
(Գ-րդ
իկն:
աննոս
«զկնի
մեր-
բստ
և ի
ան-
ուզէն
իւս-
սևա-
սկին
Ֆեր-
զոր
խոս-
տառս՝
նիկէն
թիւ
ինա-
նգա-
ուամ
լի են
բազ-
կամի
ըրու-
սին է
ոպ
դմա-
ւորդն
յեւթր
նանաց
մ՝ զի
և

զմեղ խելայազարգեալ միամտեցոյց թէ ու-
նի անփոփոխելի պահել զմեզ մինչև ցլախ-
ճանն մեր: Ապա խորհրդակցութեամբ միա-
բանից և երկրացւոց վերստին արդ զբեաց
առ թագաւորն Օսմանցւոց թէ՛ ես ինք-
նազուլս չկացուցի զսա կաթողիկոս այլ
խնդրանօք Թիֆլիզցւոց և հիւսիսայնոց և
ըստ կտակի Գոլոտիայ կաթողիկոսին, և յօ-
ժարական հաճուք միարանից և շրջակայ
երկրացւոց արարի, ձեռք ևս հասկացուցաք,
որ շնորհեցեք սմա Ֆիլմանս հաստատուէր
հրամայելով այնու՝ թէ մի փոխեսցի սա
մինչև ցլախճաննելն իւր: Ապա զի՛ է զի
զհրաման ձեր եղծել կամեք և թէ իւր ըս-
լոր ազգն թէ՛ ընտրուք (ընդ հովանեաւ)
ձեր եղեալքն և թէ՛ ուր ուրեք որ կան
ընկալեալ զսա սիրով որք ամենեքին կըն-
քեալ են զհամահաճական մահտէրն սո-
րա...: Եւ թէ այս երկիրս մեր Հահինն է,
և նա գիտէ զկաթողիկոս լինելն սորա, որում
և շնորհեալ է քանիցս զպարզեւս և զու-
ղամս հաստատութեան և միով ուղղամայն
յատկապէս պատուէր է զբեալ մեզ՝ որ բաց
խամանէ դայս որ շնորհունիցեմք ի կթղիս: Եւ
թէ հայք զօրէնս ունին զօճեալ կթղիս, իւ-
րեանց ոչ փոփոխել, ոպ և այժմ ոչ
կամին ընալ՝ թէ միաբանքն և թէ երկրա-
ցիքն զփոփոխուի՝ սորա, և մեք ևս զի-
տելով թէ ընդգէմ Հահին փոխիլն սորա,
վասն որոյ ոչ կարեմք առնել, այլ խնդրեմք
զի զՖիլման Գանիէլին խափանեցեալ, և
զսորայն վերստին հաստատեցես և այլն:
Գրեաց և զթուղթս առ Աարսայ Ախայք-
խայու և Վարնոյ փաշայն, զի և նոքա հա-
մաձայն դիման իւրոյ արդայս զբեցեն
առ տէրուի, և ընդ իշխանութեամբք իւ-
րեանց եղեալ մէքաղնէից ևս հրամայես-
ցեն մահտէրս զբել և յղել առ Պօլսեցիս՝
վասն մեր անփոփոխ մնալոյ, զայն արդայն
և թուղթսն իւր՝ յղեաց խանն ձեռամբ
Թալնոյ Սուրբան Մահմատ Ալի բէկին, ըստ
որում և մեք առաքեցաք զաթուակալ Սի-
մէօն եպն և Բլլի Բալասանի աղայ մելք
Ստեփանն հանգերձ կոնդակօք, զի գնա-
ցեալ նոցա ի Աարս և ի Վարն, բերան
առ բերան ծանուցեն զմեծ և զանտա-
նելի վնասն որ հասանելոց է սքլ Աթո-
ռոյն և վասն արդայնից և մահտէրացն ևս

հոգ տարցին շինել տալոյ և յղելոյ ի Պօ-
լիս: Եւ որովհետև և կցում է Աեհափառք:
Վարպեա և Արբանամ եպիսկոպոսները
Թիֆլիզում արգելած են տեղական վար-
չութիւնից, այդ պատճառով Տօլփաթլու
խանը այնտեղ ևս թղթեր է գրում սահմա-
նակալին և Հասան բէկի ձեռքով ուղար-
կում Մարա ԱՆ-ին, «Վասն յիշեալ վրդաց
մերոց արձակել տալոյ և ուղարկելոյ առ
կայսն, ընդ տանկին և մեք առաքեցաք
զմեկը Աբրահամի սրդին Սահակ աղայն հան-
դերձ թղթովք առ յիշեալ մեծամեծսն...
տեսցուք զվախճանն թէ զիարդէ լինելոց:»
Ի վերջոյ յորդօրում է Աարսի առաջնորդին
(Ստեփան եպիսկոպոս), որ նամակները
անպակաս անէ և ինքն ևս աշխատէ:

Թի. 8. Նիթ. րուդր. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. ոչ
այնքան լաւ. մի ծայր պատուած. ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ.
35,7x22,5. ԳՐՈՒԹԻՒՆ. միասլան 25x17,1.
ՏՈՂՔ. 24. ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ. կեիք մաքսով կ գծած.
«է» սեւ քանակով. ՍԿՁԲՆԱՏԱՌՔ. Թի—քոյնա-
գիր, մաքսով. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1801. Յուլիս 10. ՏԵՂԻ.
Ս. էջմուծիկն:

Վոնդակս ուղղուած է Բերթուէլին,
և պատասխան է նրա զբուլթեան, որի մէջ
յայտնում է թէ Գրեգոր հանճարունակ նո-
րապսակ եպիսկոպոսի ձեռքով ստացել է
նրա գրութիւնը:

Թի. 9. Նիթ. րուդր. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. լաւ
լի, կարողիկն կտուած է. ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ. 39,5
x26,5. ԳՐՈՒԹԻՒՆ. միասլան. 27,5x19,5.
ԳԻՐ. շեղագիր. ՍԿՁԲՆԱՏԱՌՔ. Թի—քոյնագիր,
կապոյտ, կարմիր, մոխրագոյն. ՍԿՁԲՆԱՏՈՂՔ.
քայրցիր, կարմիր քանակով. ԿՆԻՔ. Ս. Երրորդու-
րիւն. «է» շնորհիւն Այ օր Գանիկ կրղիս. սմ Հայոց
ՌՄԾ. կարմիր շրջակակ. վերեւ «է» քոյնագիր.
ԺԱՄԱՆԱԿ. ՌՄԾ. Հոկտեմբեր ԺԲ. ՏԵՂԻ. Ս. էջ-
մուծիկն:

Վոնդակս ուղղուած է Թիֆլիզի, Վա-
խէթի, Քիսիզի, Գօրիի, Յիսիուանի, Սուրամի,
Քարթլոյ, Համշապի, Անգախի, Բարձա-
կաձորի, Եօրակեալի հայերին, որով յորդո-
րում է Սեանի միաբաններին օգնել, որով-
հետև շրջակայից արգիւնաշատ ժողովուրդք

գաղթել էր և վանքը զրկուած էր իւր եկամուտներէ ազդել: Երկու Օրհնութեանս Քուզթը արւոււմ է վանահայր Սարգիս վարդապետին, որը և ժողովարարութիւն պետի անէր:

Թի. 10. ԵԻԹ. Երկր. հաս. ՀԱՆԳԱՄԱՆԲ. Խոնաւորիւնից կնոսոնած. ՄեծՈՒԹԻԻՆ. 28,3X18. ԳՐՈՒԹԻԻՆ. 16X15,7. ՏՈՂԲ. 21. ԳԻԲ. Գնորգի. ՄԱՆՐԱՆԳԱՐ. կարողիկէ—կարմիր, կապոյտ, դեղին գոյներով. ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԲ. Թի— բոյնագիր. ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԲ. կարմիր քանախով, բոյնորգի. ԿՆԻԲ. կարմիր քանախով, Երրորդութեան պատկերով. «Է շնորհիւն Ա՛յ ս ր...» գրութիւն. վրան շէ՛ք բոյնագիր. ԺԱՄԱՆԱԿ. ՌՄԾԹ. Դեկտեմբեր ԻԶ. ՏԵՂԻ. Ս. Էջմիածին. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻԻՆ. Եփրեմ կրկիս. ա՛մ Հայոց. «Վս հաւաստի գոյոյն գրեցիոյ իմով ձեռամբ գրեցի:»

Ազգուած է Բազաասար քահանային, որով յորգորոււմ է նրան խաղաղութեամբ և սերով վարուել ժողովրդի հետ, իսկ նրա խնդրի այլ կէտերի լուծումը յանձնարարոււմ է Սիմէօն և Քէրոզ արքեպիսկոպոսներին, իսկ իմ որպիսութեան մասին կեմանաս-Ներսիս Մայիսագեանից, ասոււմ է բարեհամբոյր Հայրապետը:

Թի. 11. ԵԻԹ. Երկր. հաս. ՀԱՆԳԱՄԱՆԲ. վաս յի. ՄեծՈՒԹԻԻՆ. 39X21,2. ԳՐՈՒԹԻԻՆ. 26X20 մեասիւն. ՏՈՂԲ. 32. ՄԱՆՐԱՆԳԱՐ. գեղեցիկ կարողիկէ, սկիզոյն, կարմիր, կանաչ, դեղին գոյներով. ԿՆԻԲ. կարմիր շրջանակ ֆրիչի պատկերով, շուրջը շէ՛ք շնորհիւն Ա՛յ ս ր Եփրեմ...» այս կանաչ շրջանակ, կարմրագոյն և սկիզոյն ձառագայքներով. վերեւ՝ ա՛յ—սկիզոյն ձառագայքներով. ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԲ. Թի— բոյնագիր, կանաչ, կարմիր, դեղին և կապոյտ գոյներով. ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԲ. կարմիր քանախով, բոյնորգի 1 սող. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1814. Յուլիս 12. ՏԵՂԻ. Ս. Էջմիածին. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻԻՆ. Եփրեմ կարողիկոս.

Կոնգակոս ուզողուած է Ղարազաղի և Քեվանի հայերին, որով օրհնոււմ է նոցա այն առատ նուիրարութեանց համար, որ Ս. Էջմիածնի նուիրակ Սիմէօն արքեպիսկոպոսը ստացել էր նրանցից, և Ղարազոււնէ գիւղի Տէր Բազաասար քահանային, որին որբազան նուիրակը իւր հետ բերել էր, կարգոււմ է Վեազ քենյ, ա՛մ քենյից, և գործակալ ս. Աթոռոյս և ի շինենն առ ձեզ (նուիրակ) նուիրակ ս. Աթոռոյս:»

Թի. 12. ԵԻԹ. կոնգակի բնոր բուր. ՀԱՆԳԱՄԱՆԲ. շաս շաւ. ՄեծՈՒԹԻԻՆ. 101,2X49. ԳՐՈՒԹԻԻՆ. միասիւն, 50,5X36. ՏՈՂԲ. 61. ԳԻԲ. Գնորգի. ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԲ. Թի— 11X7 1/2 մեծութեամբ, կանաչ, կապոյտ, սև, կարմիր, սկիզոյն քանախով. ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԲ. Ա. սողը մեծադիր երկարագիր. միւս 2 սողերը բոյնորգի, կարմիր քանախով. ՄԱՆՐԱՆԳԱՐ. Եկարչութեան և առ հասարակ առուեսի կողմից այս կոնգակը մեր ժողովածուի մէջ ամենաբնօրէն կ. վերեւի խորանը ունի 42 սմ. շայնութիւն. 18 սմ. երկայնութիւն. այս նուրբ, ծաղկաշէն հոյակապ խորանը նկարուած է կանաչ, կապոյտ, սև, դեղին, կարմիր և սկիզոյն քանախով. ձախ կողմից 4 սմ. հաստութեամբ մի գունաշատ գեղանկար սիւնակ իջնոււմ է մինչև կոնգակի ստորին ծայրը, աչից իրար փաթարուած օձերի ձեւով մի այլ սիւնակ դեղին և կանաչ գոյներով, կարողիկոս բառի գլխին մի շատ գեղեցիկ գեղարք. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1814. Հոկտ. 30. ԿՆԻԲ. 8 սմ. սրամագծով, մեծադիր և շատ գեղեցիկ. փոքրագոյն շրջանակի մէջ նկարուած է ս. Գրիգոր զգեստաւորուած, կոյիսն հրեշտակ, որ մասով երկնիցն է ցոյց տալիս, ուր Բրիսուս երկնասաց հրեշտակները անբիւ բազմութեան մէջ ունի ի ձեռնի դիմոււմ է դեպի Ս. Էջմիածին, որը կանգոււմ է ս. Գրիգոր շուսաւորի առաջ. շուրջը՝ մեծ շրջանակի մէջ գրած է. «Տեսիլ ս. Գրիգորի իջնան Բանին Միածնի, ի վազարչապատ խաղախի, շինեալ օսմարս հրաշալի:» Ապա Գրիգոր շրջանակի մէջ գրած է շէ՛ք շնորհիւն Ա՛յ ս ր Եփրեմ կրկիս. ա՛մ Հայոց և պատրիարք ս. Էջմիածնի. ՌՄԾԹ. «այս ծաղկազարդ կապոյտ շրջանակ և ի վերոյն ձառագայքներ, սկիզոյն, կանաչ, և դեղին գոյներով. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻԻՆ. Եփրեմ կրկիս. ՏԵՂԻ. Ս. Էջմիածին:

Կոնգակոս ուզողուած է Ազուանից երկրոււմ կամ «Նիսարեթապօլուսոււմ», Հուշոււմ, Նուխոււմ, Հաքիոււմ, Համախոււմ, Հիբոււմ, Բաբուոււմ, Ղուպայոււմ, Գարբանդոււմ, Լեանքաւանոււմ և շրջակայքոււմ բնակուող բոլոր հայերին, Եփրեմ կաթողիկոսը յայտնելով նրանց, որ իւր գահակալութիւնից յետոյ ս. Էջմիածնի ցրուեալ հօտը աստիճանաբար հաւաքուեց իւր Տօր շուրջը... նկարագրոււմ է նիւթական այն թշուառ վիճակը՝ որի մէջ այն ժամանակ գտնուոււմ էր Ս. Էջմիածինը. «Յամ իրաց չբաւորեալ մինչ իսպառ...» զի այնքան

պա... կա... այն... ցու... վե... Աթ... քա... վե... Ա՛յ... մի... ձա... մի... ի... նա... կա... Թ՛՛... ՀԱՆ... ԳՐՈ... հո... կար... կապ... ՌՄԾ... շրջ... վեր... 12-... կր...

ընդհանուր. ՀԱՆ-
ՔԻԻՆ. 101,2x49.
36. ՏՈՂՔ. 61.
Յի— 11x7 1/2
և, կարմիր, ոսկե-
. տղը մեծադիր եր-
ր: կարմիր բանախոյ.
առ հասարակ առ-
ր ժողովածուի մէջ
անը ունի 42 սմ.
քիւն. այս նորը,
կարուած է կանաչ,
ոսկեգոյն բանախոյ-
մեր մի գունաշա-
նել կոնցրետի ստորին
օձերի մէջով մի այլ
կարուողիկոս բառի
ժԱՄԱՆԱԿ. 1814,
մագձով. մեծադիր
նակի մէջ նկարուած
իւն հրեշտակի որ մա-
րիխասու երկնայայտ
մէջ ունի ի մեծիկ
որը կանգուն է ս.
ը. մեծ շրջանակի
որի իջման Բանին
ի շինեայ օսմարս
մէջ գրած է «է-
. ա մ' շայոց եւ
. ապա ծաղ-
ի վերայ ճառա-
դիտիկ գոյններով.
Տե՛ղի. Ս. էջ-

Ազուանից երկ-
ոււմ, Ընդունւմ,
հոոււմ, Ընդունւ-
ւմ, Գարան-
ըջակայքում
ճիւղում կաթու-
իւր զահակա-
ածնի ցրուեալ
ուեց իւր Մօր
սիւթական այն
այն ժամանակ
ը. «Յամ իրաց
. զի այնքան

պակասուին, մինչ գրեթէ՝ հազիւ ուրեմն
կարողանամք օրական պէտս գտանել և
այն օր ըստ օրական պարտուքի որ լեալ է
ցարդ մինչև ութն հազար թուման, և ի
վերայ այտորիկ ամ հարկաւոր շինուածք ս.
Աթոռոյս թէ՛ արտաքինք և թէ՛ ներքինք
քայքայեալ գողով խապաւ, պէտս ունին
վերանորոգուեն, և մանաւանդ տանիքն
Նճակերտ ս. տաճարին այնքան խախտեալ է
մինչև անցանել անձրեաց ի ներքս ի տա-
ճարն և խանգարել զվայելուի ոսկենկար
ծաղկանցն և պատկերաց: Այս պատճառով
միտաճանութեանս խորհրդակցութեամբ ան-
հրաժեշտ համարեցինք, ասում է բարետիրտ
Վեհափառը, զէպ ձեզ յատուկ իմօտիաձի
ուղարկել Իորայէլ «ըջաքարող, արք-
եպիսկոպոսին, որպէս զի նա անթերի կեր-
պով մեզ հասցնէ թէ ժողոված աթոռա-
պատկան գրամները և թէ՛ ձեր կամաւոր
նուէրները ի վերջոյ օրհնումէ Ռուսաց «Ամե-
նաողորմած Օգոստափառ և ինքնակալ մեծ
կայսեր, և յաջողութիւն մաղթում խաչի
թշնամիներէ դէմ:

Թիի. 13^ա. Նիիթ. կոնցրետի սովորական բուրդ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. շաւ. ՄեծՈւթի՛ն. 56,5x40.
ԳՐՈՒԹԻ՛Ն. միասին 31x31. ՏՈՂՔ. 39. ԳԻՐ.
Նորգիր. ՍԿՁԲԵԱՏԱՌՔ. Յի—ծաղկադիր. ՍԿՁԲԵԱՏՈՂ.
կարմիր բանախոյ. ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ. կարուողիկ կարմիր և
կապոյտ բանախոյ. ԿՆԻՔ. գեղեցիկ (սեւ թիի 6.)
ՈՄԵՔ. եփեմ կարուողիկոս, կարմիր, կապոյտ,
շրջանակներում և երկ գունեան ճառագայթներով,
վերև ծաղկադիր «է. ժԱՄԱՆԱԿ. 1817. Յուն.
12-ին. Տե՛ղի. Ս. էջմիածին. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻ՛Ն.
Կրկս. ա մ' շայոց եփեմ:

Կոնգրակս ուղղուած է ս. Բարգուղի-
մէնս վանքի սրբակրօն միաբաններին և ըզը-
ջակայ ժողովրդականաց: Հայրապետը ծանր
խօսքերով յանգիմանում է նոյն վանքի
միաբաններին մի աբեղայի և նրա համա-
խոհներին: Հաղթակի բէկի հրամանով աբե-
ղայի յանգզնաբար առաջնորդութիւն ըս-
տանձնելուն համար, և յայտնում է որ ինքը
ահա ուղարկում է Իսրայէլ գիտնական արք-
եպիսկոպոսին: որին իւր իւր ներկայացուց-
չին յորդորում է կատարեալ հնազանդու-
թիւն ցոյց տալ, հակառակ գէպու՛մպառ-

նում է նզովել ընդդիմադրողներին և վանքը
թողնել առանց վանահօր և իրենց կապած
ս. էջմիածին բերել տալ:

Թիի. 13^բ. Նիիթ. կոնցրետի ընդհ. բուրդ.
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. շաւ. ՄեծՈւթի՛ն. 64,5x38,2.
ԳՐՈՒԹԻ՛Ն. միասին 39x39,5. ԳԻՐ. Նորգիր.
ՍԿՁԲԵԱՏԱՌՔ. բոյնագիր (Յի) դեղին, կարմիր, կա-
նաչ, կապոյտ և ոսկեգոյն բանախոյ. ՍԿՁԲԵԱՏՈՂ.
բոյնագիր, կարմիր բանախոյ. ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ. գեղեցիկ ծաղ-
կաչին խորան, ծախից ծաղկակազմ սիւն, կարուողի-
կոսի, գլխին կարողիկ. ԿՆԻՔ. սեւ թիի 12. միայն
ճառագայթների ծայրերով նորից ոսկեգոյն շրջանակ է
խաշուած և երկու քիտաօտած հրեշտակներ պահում
են այդ հայկապ կնիք. ժԱՄԱՆԱԿ. 1817. Յուն.
12. Տե՛ղի. Ս. էջմիածին. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻ՛Ն.
Կրկս. ա մ' շայոց եփեմ:

Կոնգրակս ուղղուած է Ս. (Թաղէոս)
Բարգուղիմէնս վանքի թեմի բնակիչներին,
այսինքն՝ Սալմասում, Որմիում, Հաղբա-
կում, Զուլամերկում, Կեւաւում, Սօ-
մայում, Բուրգօսում, Բարանտուզում,
Սուլտուզում, Քիջանում և Սարալբակում
բնակուող հայերին, որով յայտնում է նրանց,
որ յիշեալ վանքի վանահայր և առաջնորդ է
նշանակում Իսրայէլ գիտնական եպիսկո-
պոսին, որին հրամայում է ընդունել իւր
իւր ներկայացուցչի:

Թիի. 14. Նիիթ. հասս բուրդ. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ.
վաւ յի վերելից կտած. ՄեծՈւթի՛ն. 96x53.
ԳՐՈՒԹԻ՛Ն. 69,5x39,5. միասին. ԳԻՐ. Նոր-
գիր. ՏՈՂՔ. 93. ՍԿՁԲԵԱՏԱՌՔ. 1 տղ զազանագիր
(մեծայիր) և բոյնագիր 3,2 շայնուրեմս արծա-
թազոյն շերտի վրայ ոսկեգոյն, կանաչ, կարմիր, կա-
պոյտ և դեղին գոյններով, շաւ գեղեցիկ. «պատուի»
սեղ հրեշտակներ և բոյնու. և մի փառաւոր կա-
րողիկ 4 փոքր գմբեքներով. ՍԿՁԲԵԱՏՈՂՔ. 4
տղ բոյնագիր, կարմիր բանախոյ. ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ. 6 1/2x3
մեծուրեմս բոյնագարդ և ծաղկազարդ սիւնակ-
ներ. ժԱՄԱՆԱԿ. 1819, Դեկտեմբեր 2. Տե՛ղի. Ս.
էջմիածին. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻ՛Ն. կրկս. ա մ' շայոց
վշտաչի եփեմ:

Կոնգրակովս յայտնում է Կարնեցիներին,
որ Հայոց Հայրապետները չեն կարողանում
իրենց ցրուեալ հօտին այցելել, այդ պատ-

ճառով նուիրակներ են ուղարկում. որ ինքը
արդէն Կարնոյ նահանգը ուղարկել է նախ
Սիմէօն արքեպիսկոպոսին և յետոյ Բարսեղ
վարդապետին: Իսկ այժմ Կարնոյ առաջնորդ
Կարապետ արքեպիսկոպոսին Ս. միւռնով
ուղարկում է իբրև լիազօր նուիրակ Ս.
Էջմիածնի:

Թի. 15. Նիիթ. բուրք. ՀԱՆԳԱՄԱՆԲ.
վաս. վերելի խորանք պատուած եւ ձախկողման
չուսանցք կարուած. ՄեծՈւթԻԿ. 68x38,3.
ԳՐՈՒԹԻԿ. մասիւն. 66,5x34,8. ՏՈՂ. 79.
ԳԻՐ. նորգիր. ՍԿՁԲՆԱՏԱՌ. Ծի — մեծադիր, գա-
զանագիր, դեղին, կարմիր, կապոյն և կանաչ
գոյներով. ՍԿՁԲՆԱՏՈՂ. ա. տղը մեծադիր եր-
կարագիր. յաշորդ 2 տղը բարձր, մեծադիր, կարմիր
բանաճով. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1824. (տակր — 1818)
Ապրիլ (տակր՝ Յունուար). ՏԵՂԻ. Ս. Էջմիածին. ՍՏՈ-
ՐԱԳՐՈՒԹԻԿ. Եփրեմ կրդիս. վշօաչի. ԿՆԻԲ. 8
անկիւնի. «Է. Եփրեմ կրդիս... ՌՄԾԹ»:

Կոնգակս ուղղուած է Վանի, Բօշապի
Նօրդուսի, Մահմուտունի, Ապաղայի, Ար-
ճէշի, Արճիէի, Իւլաթի, Կարճկանի և նրանց
չըջակայից հայերէն սորով յայտնուած նրանց,
որ նախկին նուիրակ ֆրիպպոս վարդապետ պէտք
է Էջմիածին գառնայ (վրան գրած անունը
ընկած է) և նրա տեղ նշանակուած է Տ. Եղիա-
զար վարդապետին (տակր Մկրտիչ արքեպոս),
որին և յանձնուում է սրբալոյս միւռնոն
բաժանել վերոյիշեալ դաւառներում և ա-
թոռապատկան տուրքերը ժողովել և ու-
ղարկել Ս. Էջմիածին (նուիրակութիւն,
գանձանակ, յիշատակի խոտամուր, կտակ,
հոգեբաժին) քառասնից, ժամուց և այլն).
այդ վարդապետին Վեհը կարգում է լիազօր
նուիրակ և իւր ներկայացուցիչ և յորդորում
է որ իբրեւ լիաձեռն նուէրները նրան յանձ-
նեն. «Փրիտելով քառուգապէս՝ զի առ դա
հատեալն հասեալ է ի ս. Աթոռս և մեզ: Մեր
կարծեցով այս կոնգակը կեղծած է, որովհեաև
առաջ կոնգակս տրուել է Մկրտիչ արքեպիս-
կոպոսին, որ զնայ Փիլիպպոս վարդապետի
տեղ նուիրակութիւն անէ և աթոռապատ-
կան գրամները հաւարէ և Ս. Էջմիածին
բերէ և տրուում է 1818-ի Յունուարին. բայց
կեղծողը Փիլիպպոս վարդապետի անուն

վրայ թուղթ է կպցրել և վրան գրել մե այլ
անուն (տղ. 29) որ դժբաղդաբար ջըն-
ջուած է. «Լե արքեպոս» (տղ. 31) բա-
ռերի տեղ բարակ թղթի վրայ գրած է
«Սպանելք գալստեան նորս», իսկ ներքե-
ւում «Մկրտիչ արքեպիսկոպոսի» անուն
վրայ գրած է 4 տողում «Եղիազար վար-
դապետ» (տես տ. 32, 44, 62 և 66),
իւր խկական 1818 թ-ի վրայ կպցրած է
1824-և Յունուարի վրայ Ապրիլ: Յայտնի է
նոյնպէս որ 1824-ին Եփրեմ կաթողիկոսը
չի եղել Ս. Էջմիածնում (տես Ամենայն
Հայոց կաթողիկոսութիւնը և Պովկասի Հայք
XIX-րդ դարում. Ա. 5. 212—7): Հաւանա-
կան է որ կեղծողը ինքը Մկրտիչ արքեպիս-
կոպոսը լինի իւր յաջորդին վնասելու և
նրա փոքերը կորցելու համար, օգտուելով
ժամանակի խառնաշփոթ հանգամանքի:

Թի. 16. Նիիթ. բուրք. ՀԱՆԳԱՄԱՆԲ.
չաւ. ՄեծՈւթԻԿ. 32,6x18,3. ԳՐՈՒԹԻԿ.
մասիւն. 20x17. ՏՈՂ. 29. ԳԻՐ. նորգիր.
ՍԿՁԲՆԱՏԱՌ. Ծի և այլն — կարմիր բանաճով և
գծերով. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1824. Ապրիլ 16. ՏԵՂԻ.
Հաղրաս. ԿՆԻԲ. Ս. Երրորդաբիւն, շաշք գրած
Կ. «Է. շնորհիւն Ա. օր Եփրեմ կրդիս. ա՛մ
Հայոց, ՌՄԾԹ.» կարմիր. վերելից՝ ա՛յ — սպիտակ,
կապոյն և սև բանաճով. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻԿ.
Կրդիս. ա՛մ Հայոց վշօաչի Եփրեմ:

Կոնգակս ուղղուած է վերոյիշեալ Աղա-
բէկին և նրա եղբայր աղայ Աւագին, որով
նախ շորհակալութիւն է յայտնում իւր
նրանց տան մէջ գրած սիրալիւր ընդունե-
լութեան համար, ապա խնդրում է, որ օգ-
նական լինին Ստաթէի վանքի վանահայր
սրբազան Մարտիրոս արքեպիսկոպոսին, որին
Վեհը իւր խնդրանաց համաձայն ուղարկում
է օրհնութեան կոնգակով ժողովարարութիւն
անելու, վանքի գմբէթը նորոգելու համար:

Թի. 17. Նիիթ. ճաւարակ բուրք. ՀԱՆ-
ԳԱՄԱՆԲ. շաւ. ՄեծՈւթԻԿ. 33,7x19,2.
ԳՐՈՒԹԻԿ. մասիւն. 16,8x17,5. ՏՈՂ. 25.
ԳԻՐ. շեղագիր. ՍԿՁԲՆԱՏԱՌ. Ծի և այլն — սև
Թի 18. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1827. Յունուար 2. ԿՆԻԲ.
սև Թի 25. ՏԵՂԻ. Ի. ս. վանք Ամենի, որ ի
Տփիսիս. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻԿ. Կրդիս. ա՛մ Հայոց
վշօաչի Եփրեմ:

Վանդակս ուղղուած է Ազարէկ Բա-
լանթարեանցին՝ որին ուղղուած է միտիթա-
րել նորա եղբոր մահուան առթիւ յայտնե-
լով իւր վշտակցութիւնը, ապա խնդակցու-
թիւն է յայտնուած որ Բալանթարեանցը քա-
ղաքապետութեան պաշտօնին է հասել (պո-
լիտմեսար) և ուրախանում է, որ նորին Պայ-
սերական Մեծութեան հովանաւորութեան
տակ Հայ պաշտօնեաները բազմանում են.
ի վերջոյ յականէ յանուանէ ողջունում է նրա
ընտանիքի անդամներին:

Թիւ. 18. Նիւթ. հասարակ բուրք. ՀԱՆ-
ԳԱՄԱՆՔ. շաւ. ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ. 46×33.5. ԳՐՈՒ-
ԹԻՒՆ. միտսիւն, 26.2×27. ՏՈՂՔ. 37. ԳԻՐ.
ԱՆՈՐԳԻՐ. ՍԿԶՐԵԱՏԱՌՔ. բուլնագիր, Զի—դիդիւն, կա-
նաչ, կապոյտ գոյներով. ՍԿԶՐԵԱՏՈՂՔ. կարմիր
բանախով. ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ. կարողիկոս բառի գլխին մի
կարուղիկէ վերոյիշեալ գոյներով. ԿՆԻՔ. մեծագիր.
ՏԵՍ Ք. 25. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. կրդս. ամ. Հայոց
Եփրեմ. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1828 Նոյեմ. 6. ՏԵՂԻ. Ս.
Էջմիածին:

Վանդակս ուղղուած է Երեւանի և Ղըրխ-
բուլաղի բնիկ և դաղթական հայերին՝ Վեհը
նրանց այցելու հովիւ շուգարիկը պատճառա-
բանում է պատերազմական խառնակութիւն-
ներով, և ուրախութիւն յայտնելով, որ նը-
րանք Պայսերական հովանու տակ հանգիտ
և խաղաղ են, նրանց հողևոր բազմապիսի
պիտոյքները հողալու համար ուղարկում է
Նիկողայոս վարդապետ Ոսկանեանին, որին
պատուիրում է հնազանդել և Մայր Աթոռի
տուրքերը լիովին հատուցանել:

Թիւ. 19 ա. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1828 Նոյեմ. 28.
ՏԵՂԻ. Ս. Էջմիածին. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Կրդս. ամ.
Հայոց Եփրեմ. մնացածը նման է Ք. 21-ին:

Վաթողիկոսը Սահակ վարդապետ Սա-
թուռեանցին ուղարկում է Վաղզուան՝ յայ-
տարարելով տեղական հայերին, որ Էջմիած-
նական Բարձրագոյն կառավարութիւնը քըն-
նել է Մկրտիչ վարդապետի գործը և նրան
յանցաւոր դատել և թէ նրան արգէն հեռացրել
են վանահայրական պաշտօնից և թէ Սահակ
վարդապետը կը կառավարէ նրանց մինչև հան-
գամանքէ ելլէ թոյլ տան Վարսի յաջորդին վե-
րադառնալ և նրանց առանձին վանահայր
ուղարկել:

Թիւ. 19 բ. Արասիւն նկարագրութիւնը նման է
Ք. 23-ին. միայն ԿՆԻՔ. 8 անկիւնիկ և վերելից
և Է կարմիր բանախով. ԺԱՄԱՆԱԿ. ՏԵՂԻ և ՍՏՈ-
ՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. նման է Ք. 19-ին:

Վանդակս նորին Վեհափառութիւնը
Սահակ վարդապետ Սաթուռեանցին կար-
գում է վանահայր և ժամանակաւոր վէրի,
հրամայելով որ Մկրտիչ վարդապետին Ս.
Էջմիածին ուղարկէ և յայտնելով, որ ինքը դրա
մասին արգէն դրել է Ղարսի և Վաղզուանի
ելխաններին:

Թիւ. 20. նման է Ք. 21-ին. ԿՆԻՔ. Փրկի
պատկերով. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1829 Մարտ 7.

Ուղղուած է Վաղզուանի բնակիչներին,
որոնք Վարդիկ Հօր վանքի վիճակն էին կազ-
մում, որով յայտնում է Վեհը, որ նրանց
վանահայր Մկրտիչ վարդապետի մասին
տուած բողոքը քննում է և թէ իրենց խընդ-
բանաց համաձայն վանահայր է նշանակուած
նախածանօթ Սահակ վարդապետ Սաթուռ-
եանցին:

Թիւ. 21. Նիւթ. բուրք. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ.
շաւ. ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ. 43.8×32. ԳՐՈՒԹԻՒՆ. միա-
սիւն, 15.5×25.7. ՏՈՂՔ. 23. ԳԻՐ. շեղագիր.
ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ. կարուղիկէ—կանաչ, կարմիր և կապոյտ
գոյներով. ՍԿԶՐԵԱՏԱՌՔ. Զի—բուլնագիր, կա-
նաչ, կարմիր և կապոյտ գոյներով. ՍԿԶՐԵԱՏՈՂՔ.
կարմիր բանախով. ԿՆԻՔ. գեղեցիկ, կարմիր շրջա-
նակի մէջ Երրորդութիւն. նրա շուրքը կապոյտ շրջա-
նակ սպիտակ աստղերով և ապա յոցափայլ մա-
ճանցներ ըլլէ շնորհիւն. Եփրեմ կրդս. ՌՄԻՔ.
ԺԱՄԱՆԱԿ. 1829 Դեկ. 25. ՏԵՂԻ. Ս. Էջմիածին.
ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. կրդս. ամ. Հայոց Եփրեմ:

Վերին Բուրդի բնակիչներին, իրենց
խնդրանաց համաձայն, Ղարսի վիճակից հա-
նելով ենթարկում է Վարդիկ Հօր վանաց
(ս. Թաթուլի և Վարսուի) իրաւասութեան,
որի վանահայրը Սահակ վարդապետն էր:

Թիւ. 22. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1830 Մայիս 28.
մնացածը նման է Ք. 24-ին:

Վանդակս ուղղուած է յայտնի շուշե-
ցի իշխան Ազարէկին, որին Վեհը յորդո-
րում է օգնել վիճակային նուիրակ Զաքարիա
վարդապետին:

ԹԻԻ. 23. ՆԻԻԹ. քուղք. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. լաւ. ՄԵՆՈՒԹԻԻՆ. 34,8×18,5. ԳՐՈՒԹԻՆ. միասիւն, 22×18,2. ՏՈՂ.Ք. 32. ԳԻՐ. շեղագիր. ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ. կարուղիկ—կարմիր գծերով. ալ—նսկեգոյն եւ կապոյտ. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. Ծի—յարմիր գծերով. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. կարմիր քանաֆով. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1830 Նոյեմ. 5. ՏԵՂԻ. Ս. Էջմիածին. ԿՆԻՔ. ս. ԵՐՐՈՐԳՈՐԻՆ. «է՛ շնորհիւն է՛յ կրդս. աւ. Հայոց Եփրեմ, ՌՄԾԹ.» ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՆ. կրդս. աւ. Հայոց Եփրեմ:

«Յանուն Ազարէզ գիււանքէ գեալան-թաւովն, որին շնորհակալութիւն է յայտնում այն խալիչայի համար, որ նա ուղարկել էր Ե յիշատակ Էւր հանգուցեալ եղբորս

ԹԻԻ. 24. ՆԻԻԹ. հաս քուղք. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. լաւ. ՄԵՆՈՒԹԻՆ. 81×31. ԳՐՈՒԹԻՆ. միասիւն, 59×26,2. ՏՈՂ.Ք. 81. ԳԻՐ. քուղգիր. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. քուլնագիր. (Ծի). ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. կարմիր քանաֆով. ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ. ծաղկեայ խորան, սսկեգոյն, վարդագոյն—կանաչ, սև, կապոյտ եւ դեղին գոյններով. կարուղիկ աչ լուսանցք ոսկեգոծ, արծաթափայլ. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1830 Դեկտ. 13. ՏԵՂԻ. Ս. Էջմիածին. եւ այն ևման Թ. 26-ի:

Ահհը լսելով Ղօշալմանքի վէջի Սահակ վարդապետից Պաղպուանի և Կարսի ընակիչներին հանգստութեան մասին, նրան առաջնորդ է կարգում էբրև փորձառու և ծանօթ տեղական կարիքներին, պահելով միանգամայն Ղօշայ և Վարդիկ Հօր վանուց վանահայրութեան պաշտօնը և յանձնարարելով, որ աթոռապատկան եկամուտները լեովին հաւարէ և ուղարկէ:

ԹԻԻ. 25. ՆԻԻԹ. քարակ քուղք. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. լաւ. ՄԵՆՈՒԹԻՆ. 66,2×35,2. ԳՐՈՒԹԻՆ. միասիւն, 37,2×26. ԳԻՐ. նորգիր. ՏՈՂ.Ք. 45. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. Ծի—քուլնագիր եւ մարդագիր կարմիր, դեղին եւ սսկեգոյն քանաֆով. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. 3 օղ կարմիր քանաֆով. ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ. գեղեցիկ ծաղկազարդ խորան սսկեգոյն, կապոյտ, կարմիր, դեղին, վարդագոյն եւ կանաչ գոյններով, գեղեցիկ կարուղիկով. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1831 Փետ. 4. ՏԵՂԻ. Ս. Էջմիածին. ԿՆԻՔ. միջին մասը կարմիր՝ Փրկչի պատկերը խաչակրկիւ. 2 կողմը գրած «Ծաբս» «է՛ շնորհիւ» Եփրեմ կրդս. ՌՄԾԹ. Գեղեցիկ

շրջանակ սսկեգոյն, կանաչ, կարմիր ձառագայքներով. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՆ. կրդս. աւ. Հայոց Եփրեմ:

Կոնդակովս Ահհը յայտնում է Գարալագեաղի շրջանի հայերին, որ նրանց առաջնորդ Բարսեղ արքեպիսկոպոսին ինքը կարգել է Սինօզի անդամ և նրա տեղ նշանակում է Նիկողայոս վարդապետին:

ԹԻԻ. 26. ՆԻԻԹ. քուղք. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. պատուած. ՄԵՆՈՒԹԻՆ. 30×21. ԳՐՈՒԹԻՆ. միասիւն. ԳԻՐ. շեղագիր. ՏՈՂ.Ք. 13. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. կարմիր քանաֆով մեծադիր. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. կարմիր քանաֆով. ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ. ալ—կապոյտ եւ սսկեգոյն քանաֆով. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1839 Մարտի, համար 43. ՏԵՂԻ. Ս. Էջմիածին. ԿՆԻՔ. Եփրեմ կրդս. ՌՄԾԹ. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՆ. կրդս. աւ. Հայոց Եփրեմ:

Իրաւունք է տալիս Վրաստանի թեմի կառավարիչ Յովհաննէս արքեպիսկոպոսին քահանաներից ում որ կամենում է վարձատրել խաչով և փելձոով, յայտնելով իրեն միայն նրա ծառայութեանց ցուցակը, անհրաժեշտ վկայականները գրութեան համար:

ԹԻԻ. 27. ՆԻԻԹ. քուղք. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. լաւ. ՄԵՆՈՒԹԻՆ. 44,7×31,2. ԳՐՈՒԹԻՆ. միասիւն, 25×26. ԳԻՐ. շեղագիր. ՏՈՂ.Ք. 31. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. քուլնագիր, գեղեցիկ (Ծի). ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. կարմիր քանաֆով. ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ. ալ—սև Թ. 29. կարուղիկն սև Թ. 30. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1832 Մայիս 20, համար 98. ՏԵՂԻ. Ս. Էջմիածին. ԿՆԻՔ. սև Թ. 30. ԲԻՐ. 1280. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՆ. սև Թ. 29.

Կոնդակովս Սահակ վարդապետ Կեղեցուն՝ Սահակ վրդ. Սաթուներն, նշանակում է Ալէքսանդրապօլի յաջորդ:

ԹԻԻ. 28. ՆԻԻԹ. քուղք հասարակ. ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. ա. քուղքը պատուած. ՄԵՆՈՒԹԻՆ. 25×23,3. ԳՐՈՒԹԻՆ. միասիւն, 12×17,8. ԳԻՐ. շեղագիր. ՏՈՂ.Ք. 12. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. գրութեան մեծատառ, կարմիր քանաֆով. ՍԿԶԲԵԱՏԱՌՔ. կարմիր քանաֆով քուլնագիր. ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ. կապոյտ քանաֆով, ալ—սսկեգոյն ձառագայքներով. ԺԱՄԱՆԱԿ. 1837 Յունուար 19, համար 256. ՏԵՂԻ.

Ս. Էջմիածին. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. կրդս. ամ. Հայոց Յովհաննէս:

Վեհը բաւական համարելով Սիմէօն արքեպիսկոպոս Բղնունու ապաշխարանքը, հրամայում է նրան գալ Ս. Էջմիածին և իւր կեանքի մնացորդը անցնել շրջակայ վանքերից մէկում:

ԹԻՒ. 29. ՆԻՒԹ. րուդր հասարակ. ՀԱՆՎԱՄԱՆՔ. ա. քերթր պատուած. ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ. 35.5x22. ԳՐՈՒԹԻՒՆ. միասին, 20.2x18.2. ԳԻՐ. շեղագիր. ՏՈՂ.Ք. 23. ՍԿՁԲՆԱՍՏԱՌ. գրութեան մեծատառ. ՍԿՁԲՆԱՏՈՂ. կարմիր քանաֆով. ԿՆԻՔ. վերել ալի, միջին մասը կապոյտ, շուրջը սպիտակ, ՍՄԱՆԱՅ. 1837 Մայիս 31, համար 293. ՏԵՂ.Ս. Ս. Էջմիածին. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. ՏԵՂ.Ս. 28.

Վեհը պատասխանելով Ամենափրկիչ վանքի (նոր Զուգայի մօտ) միաբանութեան 1836 Դեկտ. 16 և 1837 Յունվ. 18 գրութեանց, կարգադրում է, որ հանգուցեալ Յովհաննէս եպիսկոպոսի գոյքը անկորուստ Մ. Աթոռ հասցնեն, չորպէս զի մեք անօրինեացուք զարժանն ըստ զօրութեան օրինաց: Իսկ գալով հանգուցեալ եպիսկոպոսի տեղ Յակովբոս վարդապետի շորգու թեան, Վեհափառը պատճառաբանում է՝ որ նա հիւանդու է, ծերունի և կարօտ հանգստութեան, մանաւանդ որ ինքը արգէն նշանակել է Աստուածատուր վարդապետին հանգուցեալ եպիսկոպոսի կենդանութեան ժամանակ:

ԹԻՒ. 30. ՆԻՒԹ. րուդր հասարակ. ՀԱՆՎԱՄԱՆՔ. վառ յե. ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ. 35.5x22. ԳՐՈՒԹԻՒՆ. միասին, 15x18.2. ԳԻՐ. շեղագիր. ՏՈՂ.Ք. 21. ՍԿՁԲՆԱՏՈՂ.Ք. կարմիր քանաֆով. ՍԿՁԲՆԱՍՏԱՌ.Ք. Ծի—ծաղկագիր, կարմիր, կապոյտ և սպիտակ քանաֆով. ՄԱՆՐԱՆՎԱՐ. կարուղիկ—ՏԵՂ.Ս. 31. ՍՄԱՆԱՅ. 1840 Մարտ 4, համար 19. ՏԵՂ.Ս. Ս. Էջմիածին. ԿՆԻՔ. կարմիր. շրջանակը շրջապատուած է կապոյտ շերտով, այդ ևս ճառագայթաձև սպիտակ գծերով. կարմիր շրջանակի մէջ—Հայր Աստուած—ձեռքի աշխարհ, Որդի Աստուած—ձեռքի խաչ և ս. Հոգու պատկերը շրջապատուած է շերտիւն Աստուծոյ օր Յովհաննէս կրդս. ամ. Հայոց. 1820. Վերահիցալ—աստղաձև. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. ՏԵՂ.Ս. 28.

Կանգակով Վեհը վարձաբերում է ականակուռ խաչով Տայոց առաջնորդ Յարու-

թիւն վարդապետին ըստ միջնորդութեան Վրահայոց առաջնորդ և վեհակաւոր կառավարիչ Կարապետ արքեպիսկոպոսի նրա այն եռանդուն գործունէութեան համար, որ ցոյց էր տուել Ախալցխայի եկեղեցին շինելու և 1838—1839-ի ժանգալախ ժամանակ:

ԹԻՒ. 31. ՆԻՒԹ. հասարակ. ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ. 35x22. ՀԱՆՎԱՄԱՆՔ. վառ յե. ԳՐՈՒԹԻՒՆ. միասին, 24x18.5. ՏՈՂ.Ք. 29-7 (2երես). ՍԿՁԲՆԱՏՈՂ.Ք. 3 սոյ թոյրգիր, կարմիր քանաֆով. ԳԻՐ. նոր նորգիր. ՍՄԱՆԱՅ. 1844 Ապրիլ 30. ՏԵՂ.Ս. Պեմբարդ. ԿՆԻՔ. 8 անկիւնի կարմիր քանաֆով է՝ ներսու կախկոպոսապէս և կրդս. ամ. Հայոց ներսու:

Նորընտիր կաթուղիկոս Ներսէս զբոււմ է Նիկողայոս արքեպիսկոպոսին, որ Բիշնուում 1843 Յուն. 5-ին ստանում է ներքին գործերի մինիստրի զբուլթիւնը ընդ համարաւ 1612, 1843 Մայիս 27-ից, որով կայսերական բարեհաճ կարգադրութեամբ Պետերբուրգ է կոչուում. 1500 ըուրլի ճանապարհածախս աւանելով, Յուն. 6-ին հասնում է Մայրաքաղաք, Օգոստ. 3-ից մինչև Սեպտ. 20 անակնկալի կենաց գաւաք է մահճի, Օգոստոսի 13-ին ստանում է հաստատութեան գրամոսն, որոշում են 15-ին կայսեր ներկայացնել, 17-ին ստանում է շրջանակայ Օրտէնն և Ե. Աղէքսանդր Նևսիոււ աստղը, Նոյեմ. 28-ին ներկայանում է կայսեր (Նիկողայոս I) և յափշտակուած նկարագրում նրա Հայոց և ս. Էջմիածնի համար ունեցած բարեհաճ զգացումները (տե՛ս ժողովածուի «Յուցակ 2եռազրաց այլ և այլ տեղեաց» մասում Ներսէս կաթուղիկոսի երեք կոնդակներէց Գ-րդի պատճէնը):

ԹԻՒ. 32. ՆԻՒԹ. րուդր հասարակ. ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ. 26.7x21.5. ՀԱՆՎԱՄԱՆՔ. վառ յե. ԳՐՈՒԹԻՒՆ. 16x17.9. ՏՈՂ.Ք. 28. ՍԿՁԲՆԱՏՈՂ.Ք. կարմիր քանաֆով. ԳԻՐ. նորգիր. ՍՄԱՆԱՅ. 1850 Մայիս 20. ՏԵՂ.Ս. Թիփլիս. ԿՆԻՔ. կարմիր քանաֆով, 8 անկիւնի է՝ ներսու կախկոպոսապէս և կրդս. ամ. Հայոց ՌՄՂ.Ս. ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. կրդս. ամ. Հայոց ներսու:

Թաղէոս և Բարդուղիմէոս առաքելոց վանքի վանահայր Նիկողայոս եպիսկոպոսին Վեհը գրում է՝ թէ Ռուսաց Թաւրիզի գեոպան Անիլով հաղորդել է փոխարբային, որ ազայ

Առաքել Մելիք-Մինասեան պատրաստում է շահին մի խնդրագիր, որով հայերը խնդրում են իրենց Անգլիացւոց ղեսպանի պաշտպանութեան յանձնել. ապա դովում է սրբազանի հաստատակամութիւնը, որ չէ ստորագրել այդ խնդրագրին և ցոյց է տալիս, որ այդպիսի մի վարմունք արքայական իշխանութեան դէմ դաւաճանութիւն կը համարուի. ի վերջոյ յայանում է, որ ինքը նոյն մտքով նամակ է գրել նաև Առաքել աղային (Իժնաձեռագիր):

ՀԱՅՐԱՊԵՏՆԵՐԻՆ ԳՐՈՒԱԾ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Թիւ 1. ՌՄԿԸ. Նոյեմ. Է. Կ. Պօլսից գրում է Աստուածատուր արեղան, թէ Սոյ իմտաախաճի Մկրտիչ արքեպիսկոպոս, անդահան կաթողիկոսի իւր վիճակում չլինելուն համար, ուղևորում է դէպի Եգիպտոս, թէ իրեն յանձնարարական է գրել, որ հայ ամիրաներից պէտք եղած թղթերը հանել սոյ Մահառի Աբրահամ ամիրայն, որոնք այժմ պատրաստ են և Եգիպտոսի ըզեշխին ևս նամակ է գրում: Տուգանց զլիսատումը հազորդելուց յետոյ յայանում է, որ Յարութիւն ամիրայ Պէղեան զբամասան ընդհանուր տեսուչը 5000 զուշ է նուիրել, իմանալով Աթուի թշուառ կացութիւնը, որը և ինքը յանձնել է Ազամեան Յովհաննէս աղային, որին 30000 զուշ պարտք էր Մայր Աթուր:

Թիւ 2. Կ. Պօլսի նուիրակ Աստուածատուր Եպիսկոպոսը գրում է 1819 Հոկտեմբերի 24-ին թէ՝ 2Եր 84000 զուշ փօլիցայ անելու համար գրած նամակը ստացայ. ամբողջ քաղաքը յուզուած էր Տիւզեանց մահուան պատճառով, զիմեցի պատրիարքին և նա հաղիւ մի քանի ամիրաներ հաւաքեց և Հոկտեմբերի 23-ին փօլիցայ արինք: Մեծագումար փօլիցայ անելուց անդացիք շատ դժգոհ են, ասում է նուիրակը և խորհուրդ է տալիս նախընտրել այդպիսի մի գործի ձեռնարկելը նուիրակին զիմելով փողի քանակութիւնը իմանալ. ապա յայանում է պատրիարքի դժգոհութիւնը Յակոբ վարդապետին Եպիսկոպոս ձեռնագրելու համար, որը առանց իւր թղթի էր եղած: Ի վերջոյ խնդրում է նուիրակութեան նոր կոնգակ, յայանելով, որ 48,750 զուշ արդէն ուղարկել է:

Թիւ 3. 1845-ին «Յակոբ իշխան Կոնկոսաց» գրում է Փարիզից Ներսէս կաթողիկոս Աշտարակեցուն, թէ ինքը այլ ևս Ս. Իշմիածնից ոչ մի թղթակցութիւն չէ ստանում և խոնարհարար խնդրում է Հայրապետից իւր հետ թղթակցութիւն ունենալ և քննելով սպացուցանել, որ ինքը Լուսինեան ցեղից է և Լևոն վերջինի ժառանգորդ և այլն:

ՄԻՆՈՂԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐԿԱԿԱՆ ԹՂԹԵՐ

Թիւ 4. գրուած 1825 Մարտի 25-ին, որով Ս. Իշմիածնի բարձրագոյն խորհրդարանի անդամները (Անդրէաս, Յովհաննէս, Փիլիպպոս, Սահակ, Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսներ և Եփրեմ Եպիսկոպոս) հրամայում են Բամբակաձորի և Շօրակեայի հայերին վանքի անասունները ձմեռը պահել (Ես. ժողովոյն բարձրագոյն խորհրդարանի ս. կաթուղիէ Իշմիածնի մատուցել...):— Կոնգակի ձեռով:

Թիւ 5. օրհնութեան երկու թուղթ, Երուսաղէմի Գաբրիէլ (ՌՄԸ) և Թէոդորոս (ՌՄԿԵ) պատրիարքներից. ՍԻՉՐՆԱՏԱՌԻ անկախացում է մի քանի տարած հրեշտակ, ձեռքի արքայի միջոցով հանու գլուխը. երկու տղա կարմիր հոտորի. Կնժ. կարմիր. մէջևի Գրիստոսի յարուրիսը շրջադրեանք և Կնիս ս. Երուսաղէմի Արոտոյ ս. Յակոբեանց ևս ս. Յարութեան յի պարտից այլ օրհնութեան. երրորդ շրջանակում Փրիլի և զամերկու առակայների պատկերը: Առաջի կեսը գրած է Մեյիս Եանկագարի դուստր Համայնայ խարուելին հասցի:

Թիւ 6. Ստեփան արքեպիսկոպոս Ենքեան 1828 Յունվարի 10-ին գրում է Աղարէկ իշխանին, որ Ներսէս սրբազանի և սինոդի հրամանով ինքը գնացել է Թաւրիզ հայերին դաղթեցնելու և Ռուսաց Կայսեր «բարձր և քաղցր» հովանու ներքոյ մտցնելու համար. 10000 տուն գաղթեցնում է. նամակը գրուած է Նախիջևանի Երնջակ վանքից:

Միւս թղթերից 13-ը ուղղուած են Աղարէկ Բալանթարեանցին զանազան անդերի հողերով և անկողններից, որոնք մեծ մասամբ նիւթական օժանդակութիւն են հայցում, իսկ 5-րդը Ներսէս կաթուղիկոսին՝ ծածկագրով գրած:

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ Բ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՎԱԿԵՐՍԱԳՐԵՐ

Թիւ 1. Երկուսն էլ ընդհանրապէս յիշատակարան... Յիշեցէք... ի դուռն Ս. Թաթևոսի առաքելոյն զՏր Զաքարայ եպիսկոպոսն: Տր Սրապիոն եպ.: Տր Մկրտիչ եպ.: զպարոն Տր Գրեղոր եպ. և այլ միաբան կրանաւորքն: Տր Անդրեասն, վանից հայր Տր Յոհանէսն: Տր Կարապետն, տնտես Տր Յակոբն: Տր Թաթևոսն, Յովանէս երէցն, զԹանանգ սարկաւազն (Գրեղոր սարկաւազն— լուսանցքում): սոքա եղևն պատճառ վանից շինութեան, ժամատունն ծածկեցին, ժամատեղն հաստատեցին և վանից դուռն զարգարեցին և շէն կու պահեն և շատ շարշարանք քաշեցին յանաւրինաց... Ընդ որումն ըսէս Վազարի հոգոյն որ վանն ս. Թաթևոսի առաքելոյ սիրոյն համար նահատակեցաւ: Յիշեցէք զնորոնձայ Տր Թաթևոս եպ. որ... վերտախն հաստատեց ժամակարգութիւն... կրկին նորոգել և կազմել ետուն զաւետարանն: Յիշեցէք մալիք Զարուսն և զերկրի ժողովուրդքն և զտանուէրքն Մակուայ, որ յանձն առին վանից պահապանութիւն մալին, խարշին, պարտքին աւանականութիւն անեն... և զմեզօր Յոհանէս երէցն կազմողս յիշեցէք... Թվ. ՌԻԳ:

Թիւ 2. նոտրդիր միասին. «Առաջի Աստուծոյ և առաջի Մակուայ տօլվաթաւորացն, ես Մուստաֆարի տղոյ Դամուրս, իմ կամով իմ փայմուլքն առաքելաց և գեղարկեցին ծախեցի առաքելոյն Թադէոսի վանքին, ձեռամբ Սահակ վարդապետին նսրին առաջնորդին: Ով որ խօսք և զրոյց ունի ես սհապայ, Գինն երեք թուաման. Գրեցաւ ի թվին ՌՃԹ ի նոյնմըրի ժղ. Տր Աւետիս. վկայ եմ...» (վկանբեր անուններ և կտր կնիք):

Թիւ 3. նոտրդիր միասին. կնիք— «Յիշեք ծայ Իսահակ վարդապետ թվ. ՌՃԵ, աակը զրած է. «ես Իս. վ. Գուլամբի կամօքքն մօհրեցի: Առաջի Աստուծոյ ես Վարազնայկերացի Եազուրի որդի Խանզամիրս վախըմ տուի ս. առաքելոյն Թաթևոսի նահատարի մօտ կնո հոգն. ես Վարազնայկերացի Գուլամիրս հոգեորդի Խանզամիրին վերըտին հաստատեցի... զրեցաւ թվ. ՌՃԳ նոյ. իէ. ստորագրութիւնը ես ի մերգէս վկայ եմ...»

Թիւ 4. նոտրդիր միասին. «Այս է վախըմ և մուլք ս. առաքելոյն թէ այգեանդ, թէ վարելոյ հոգն ի Մակուայս է. Անուշիակ վանի զիմաց այգին», այսպէս ութ կտոր հող, երկու այգի. ստորագրութիւն— «ես Սարգիս վարդապետ Քաֆայեցի իսպասաւոր ս. առաքելոյն իմով ձեռօք թվին ՌՃԷՆ Սեպտեմբերի է. զրեցի և կնքեցի: կնիք— կտր:

Թիւ 5. նոտրդիր միասին. կնիք— կտր... «Յիշե ծառայ Սարգիս վարդապետ: Պատճառ զըրոյս այս է որ ես Մովսէսի դուստր նազլուս առաջի Աստուծոյ և առաջի մեր առաջնորդ Սարգիս վարդապետին և առաջի Մակուայ տօլվաթաւորացն իմէջս. Վարդանայ իմ հօր Մովսէսի ըստին մուլքն... վախըմ արի ս. առաքելոյն... ով այս իմ վասիտիս այլ և այլ արար օձէն մինչև իննուն անիծած լինի, սե երես զայ ինձ մօտ առաջի Բրիտանոսի... թվ. ՌՃԷԳ Սեպտ. իթ. — ին:»

Թիւ 6. նոտրդիր միասին. «... Ես Մակուցի Այտիշենց ազգէն, Ասլանենց Մկրտիչ թուռն, և Պապուսի որդի Կիրակոսս... յօժար կամօքս վախըմ արարի Ղութլուճանի

փայն) և նուշկայ գէմի գլղլոտ այգին՝ մուլ-
քըն և ագարակն որ վանքին վախճ լինի,
և ուտեն մասուլն և ինձ և իմ ծնողացն ո-
ղորմի տան... սինօռն և հատուհուտն այս
է... գրեցաւ ՌՃԽԳ Ապրիլի ի ի. ։ Վերև՝ կնիք,
կողքին՝ «Ես Իսահակ վարդապետս առաջ-
նորդ ս. առաքելոյն, Այաիշենց կերակոտի
վկայութեամբ մահրեցի, ապա ձուածե, կլոր
և ութ անկիւնի կնիքներ, Սարգիս, Մատ-
թէոս Զուղայեցի, խոյեցի Պետրոս վարդա-
պետների և այլոց ստորագրութեամբ:

Թիւ 7. միասիւն, նոտրգիր. Մեք Վա-
րդանակերտցի սուլվաթաւորքս, Սարգարս
որդի Աղաջանի, Կուլամիրս... Ղազարս...
Գրեգորս... Թարխանս... միաբանք... որ յա-
ռաջ աված էր վանիցն, կրկին հաստատե-
ցինք թվին ՌՃԽԳ... ։ Կնիք—Յէ քի ծ՛ն
Սարգիս վարդապետս, տակը գրած է. «Ես
Սարգիս վարդապետս առաջնորդ ս. առա-
քելոյն Թադէոսի, յօժարութեամբ վերոյիշ-
եալ սուլվաթաւորացն գրեցի և մօհրեցի... ։
Ապա Աստուածատուր վարդապետի, Տէր՛նե-
սէսի, Խօյի Ստեփաննոս վարդապետի, ըռէս
Մուրաթխանի, խոյեցի Պետրոս վարդապետի
ստորագրութիւնները:

Թիւ 8. նոտրգիր, միասիւն. ... Մեկիք
Պնիկի գետերքս Էթարս, Խաթունս մեր
հօրէն մնացած Մակուայ այգիքն (ք. այգի)..
յօժարութեամբ տվաք վախճ ի գուռն Թա-
դէոս առաքելոյն... և մեք Սարգարս որդի
Էթարին և Յովսէփս որդի Խաթունին վե-
րըստին մեր մարց կտակն և վասիաթն հաս-
տատեցաք... թվին ՌՃԽԳ, Հոկտ. Ժ.
վերոյիշեալ վարդապետների և այլոց կնքով
և ստորագրութեամբ առաջի Անձկու սուլ-
վաթաւորացն:

Թիւ 9. նոտրգիր. Վ ՌՄԷ: Թուռջն
Յուլիսի Ժգ-ին գրեցաւ ի մէջ ս. Սարգիս
եկեղեցու... Ես մահտեսի Սելուս իմ այգին
վախուպ արի ս. առաքելուն Թադէոսի... ։
Կնիք—Քառակուսի և ութ անկիւնի—Տ. Յո-
վանիսի, Մարկոսի, Նազարի, ըռէս Պապի-
կի, Միրզախանի, Ալլահվերաի և այլոց
կնիքներով:

Թիւ 10. նոտրգիր. ... Թվին հայոց

ՌՃԶԷ: Հոկտ. ը. ... Ես Աստապատեցի
Կուսանենց Մեհրապի որդի Յուսէփս և
Ես Պօղոտի կին Տուփլումս... ծախեցինք... ։
Ղուռուշայի այգին... ս. Թաթէոս առաքե-
լի անուամբն մեր Արղիմանի որդի Աստու-
ծատրին... որ վախուպ արեց ս. Թաթէոս
առաքելուն ժե. Թուամս... ։ Կնիք—Քառա-
կուսի, ութ անկիւնի, ձուածե. «Ես մեկիք
մահտեսի Ալուս վկայ եմ... ։ Կան կնիքներ
Նակ Միրզաէլի, Բարիլուսի, Սէլմանի,
Թէվումի, Էհապարի, Աւաալի և այլոց: «Ես
Բալասանի որդի Խաչատուրս գրեցի Յու-
սէփի և Տուփլումի իրզարովն զայս զապա-
լէս:»

Թիւ 11. նոտրգիր. թվ. ՌՃԶԸ Յու-
նիս գ. Ճիլադի կողակից Սանդուխտս յեա
խմյ Աղես և սկեսրս, այսինքն Առուխին,
Ախանուսուղին... ինչ որ իւրեանք տվել են
իւրեանց հոգոյն... վախուք արի... ս. Աթո-
ռին Ստեփաննոսի նախավկային... տվեցի
իմ հոգևոր հայր և մեր առաջնորդ Աղա-
րիայ վարդապետին, որ մեզ մէկ քանի ժա-
մի մէջ յեշէ... ։ Վկաների ստորագրութիւն. Եր-
կու տեղ կնիքի փոխարէն մատ է գրած, այս-
ինքն մատը թանաքի մէջ թաթխել և իբրև
կնիք գրողմել է. դրանց տակը գրած է. «Իմ
Սանդուխտիս մատն է և ինձ դարուլ:» Ամ-
նից տակը գրած է. «Եւ ես ս. Նախավկայի
միաբան Արիստակէս վարդապետս վկայեմ,
որ Սանդուխտի իրզարովն գրեցի ՌՃԶԸ
Յունիսի գ. ։»

Թիւ 12. նոտրգիր. թուին Հայոց ՌՃՂԸ
Հոկտ. իգ... Մեք Ուռ ջինանց Սարգիսի որ-
դիքս... ծախեցինք մեզ ուսաթ տված տունս
իւր չորից հատերովն ս. Թաթէոսի առաքելոյ
յառաջնորդ Մինաս վարդապետին 10 թու-
ման, որոյ կէսն է Ե. Թուամս: «Ստորագրու-
րիւն. «Ես Մեկիք Յակոբջանս վկայ եմ... ։
Քառակուսի, ութ անկիւնի, ձուածե հայե-
րէն կնիքներով, իսկ մէկը նակ պարսկերէն
ու հայերէն: «Իմ Դաթթիս, Գրեգորիս, Ու-
ռ իջանիս, Աստեփանի մասնեքնիս է, որ դը-
րինք մեզ զապիւ է» (որդիք Սարգիս Ուռ ջի-
նանց). «Ես Ստեփանի կին Վարթերս մատս
գրի ինձ զապիւ է». «Ես Տր Ստեփաննոսի որ-
դի Գրեգորս գրեցի Դաթթիսի Գրեգորի, Ու-
ռ իջանի, Աստեփանի իրզարովն:»

Թիւ 13. Ես լուսահողի Մահապի Սելամի քոյր Սինաս և իկեայ Խաչատուրս զիտեմք և զկայեմք, որ մահտեսի Սելամն... Իւր առած այդին զխամարուց ս. Թաղէոս առաքելոյ... և նա եղև անյայտ... Վառըն որոյ մեք վերողբեալքս... այդին վերստին զխամարարաք զանից Թաղէոսի սրբազան առաքելոյն... Եթէ այսուհետև դաւայ անելոյ լինիմք և կամ թուլթ զինչ և իցէ՝ թէ՛ վախուզամայ թէ՛ դապալայ թէ՛ քամատուկ և թէ՛ այլ ինչ գեր, ամէն սուտ է և անընդունակ, թէ որ մեք և մեր ազգայինքն դաւի անելոյ լինիմք ժե. թուամն խանին տամք: Բայց եթէ որ ի յառաջնորդաց և կամ ի միարանից... ծախելոյ լինի և կամ զբաւ զնելոյ զպատեմն Կայենի և Յուզայի առցէ. գրեցաւ այս զերս վկայութեամբ Խօյայ քահանայիցն, որ է Տր Յօհաննէսին, Տր Մարկոսին, Տր Մարգարին, Տր Գարբէէլին, և իշխանաց սոյնոյ քաղաքիս ընէս Պատալին, Օհանին, Երեցիտիս Մովսէսին...: Կնիս—ձուածև, ութ անկիւնի, քառակուսի, պարսկերէն—հայերէն, կամ պարսկերէն:

Թիւ 14. շեղագիր հին «Ես մահտեսի Եազիչու եղպար Սաֆարս իմ հայրենական տան կոմի տեղն, որ է իմ բաժնիքն, զխամարի ս. Թաթոս առաքելուն և իմ կողակից Նուպարի հոգէբաժնի...: Ես ընէս Պատալս զկայեմ... գրեցաւ ՌՄԻԱ Նայեմբերս:

Թիւ 15. Թվին ՌՄԻԸ Մարտի դուամն. Ես Կօհրօվանց Ճհանի որդի Պատովս... կըրդին զխամարի ս. առաքելուն (այդին)... և այս եղև ի յառաջնորդութեան գերայհուչակ ս. առաքելուն Թաթէոսի Տն Սասյիաս առտուածայբան մազրակենցաղ վարդապետին և նորին ս. վանից բաղմաշխատ միարան Գէորդ գերզգօն վարդապետին և ես Տր Նուպարի որդի Տր Մարգարայս Պատալի յօժար կամօքն զրեցի և կնքեցի, զկայեմ: Կնիքներ...:

Թիւ 16. Ե՛ ՌՄԼԴ Թվոյ Օգոստոս ամսոյ... Ես Ղափանցի մահտեսի Օհանէս և իմ կողակից Թաղույիս մեր աներն հանդերձ պողջայով որ է Խօյու քաղաքին ի թաղն ս. Սարգիս եկեղեցուն... զխամարարինք ս. Թաղէոս առաքելոյ աթոռին... մահտեսի

Օհանէսըս ձեռամբ իմօլ զրեցի և յօժարութեամբ իմօլ իրր ընծայ և պատարագ մատուցի ս. տանն և տաճարին Մ. ի ժամանակին որ էր տեսուչ և առաջնորդ Սահակ աստուածայբան զրզպ-ին: Կնիքներ...:

Թիւ 17. շեղագիր. «Թվին ՌՄԻԶ... Ես Մինասի թու և Վարթանի որդի Մարգարաս... իմ յօրաբաժին մուլքն ձախեցի ս. Թաթէոսի առաքելոյ վանիցն առաջնորդ զրզ-ին Ե՛. զին. որ կէսն կանէ ծ. շահի ձեռամպ Երեցիտիսան Եղոյին և այլ ներքոյ կրեալ քահանայից և իշխանացն...: Կնիս—քառակուսի, ութ անկիւնի:

Թիւ 18. շեղագիր... Ես Յովսէփի որդի Նազարս... յայգիս զխտուր էի արարեալ ս. առաքելոյն Թաթէոսի, զինի քանի ամաց կոտորեալ էին ըստր զճառան և զտունկան ի ժամանակս խառնակութեան զօրացն պարսից և հիւսիսայնոց... ի թուականութեանս մերում ՌՄԾԵ և Փետրուարի 20-ին . ընծայեցի... Բ. հատ տեղ ևս... (յառաջնորդութեան Սիմէօն վարդապետի...: Կնիս—պարսկերէն, Մարգարէ և այլն:

Թիւ 19. հին շեղագիր «Թվին ՌՄԾԸ Յուլիս ի. Ես մահտեսի Եազիչու որդի մահտեսի Ստեփանն ձախեցի Թաղէոսի առաքելու վանիցն... ի առաջնորդութեան Տն Սիմէօն վարդապետին (իմ աներն)... Գ թուամն Ե՛՛՛ շահի, որ կէսն կանէ ծԹ՛՛՛ Էն Ե շահի պակաս: Կնիս—քառակուսի, ութ անկիւնի Ես Տր Ստեփաննոս զրեցի:

Թիւ 20. Ես Պայտղեացի Տր Գապրէլի որդի մահտեսի Յարութիւն և իմ կողակից մահտեսի Աննա, ի թուին ՌՄՀԼ և Հոգտեմբերի ժամին ի ժամանակս Տն Բարսեղ արքեպիսկոպոսին և առաջնորդին ս. աթոռայն սրբուզան առաքելոյն Թաղէոսի, մեք մեր յօժար կամօքն զմեր Ե. կտոր տունն, և առջի եղեալ խամն, զխտուպ և կտակ արարինք... յըզն առաքելոյն Թաղէոսի վանիցն և... թասլիմ արարինք առաջնորդ Բարսեղ արքեպիսկոպոսին...: Կնիս—Տր Ստեփանն և այլն:

Թիւ 21... Ես Մակուեցի Բաղդասարի

որդի Աարդու մտ իմ կամօքս. իմ հայրենա-
կան մըքերն. յանձնեցի ի դուռն Թաթէս-
սի առաքելոյն, ի ձեռն ի Սահակ վրդայ-ին. Կարձեալ մեր երկու այգին հասանի ի ձեռն
Սահակ վարդապետին: Կնիս—ձուածն, մէկը
պարսկերէն: Ես Տը Գրեգորս գիրս գրեցի:

Թիւ 22. պատմական դէպքերի ժամա-
նակագրութիւն է, ՌՃ-ից սկսած մեծ մա-
սամբ Թաղէոս առաքելոյ վանքին վերաբե-
րեալ: 16 Թ. հին նոսրգիր:

Թիւ 23. — Տնն կոնդակ 3.

Թիւ 24. 102x39. հասարակ վրայ. ձախ
յուսակցում ամբողջ բոլոր երկարութեամբ 2 հր-
կայական ծաղիկներ ամանների մէջ, վերեւ քառասուն
կամարակապ շինութեան վրայ 3 խորաններ, աւելի
վեր է: Ենթեւ Մարիամ Աստուածածին նստած ա-
բողի վրայ, գրկին մանուկ Փրկիչը, որ աչ ձևոյով
խաչակնքում է և ձախովն բռնել է աշխարհագունդ,
երկուսի գլխին և սրագ. աչ կողմի կամարի տակ կանգ-
նած է Թաղէոս առաքելը, աչ ձևոյին աւետարան,
ձախին զեղարդ և շիշ, իսկ ձախ կողմը Ս. Սահարիս
հաւատամք բռնած և այս բոլորը զեղին, կարմիր,
կանաչ, կապոյտ և սպիտակ գոյներով: Պատկերի
Մենթոթիւնն է 45x30 ՍԿՁԲՆԱՍԱՌԸ մտրդ օձադիր
է: Կնիս—Քրիստոսայ Սիմեոն վարդապետ 1235:

Օրհնութեան թուղթս սկսում է «ի
հրաշագործ գրանէ և ի գիր մաքուր սրբոյ
շեմէ լուսածորան և ի աստուածաբանակ
զերամտութիւն և գերահրաշ ս. Գամբարանէ
նախկին լուսաւորչին մերոյ և ընտրեալ մե-
ծի սրբալնաստութիւն առաքելոյն Թաղէոսի. ի
Տը Սիմէօն վարդապետէ և աքեպէ. Թուղ-
թըս ուղղուած է Սպահան, Սալմաստ, Ուր-
մի, Զուզա, Վան, Բերդի, Արճէշ, Արճիէ,
Խլաթ, Բաղէշ, Մուշ, Բուլանդ, Գարո, Վաղ-
դուան, Ըօրակեալ քաղաքներն և վայրերն:
Թղթի մէջնկարագրելով պարսկերէնից վանքի
աւերուելը և կողոպտուելը և ներկայ թշուառ
վիճակը, յայտնում է որ ինքը ուղարկում է
Առաքել վարդապետին հանգանակութիւն
անելու: յուսալով որ ժողովրդականները
իրենց առատ նուէրներով վանքի վերաշե-
նութեան պատճ սու կըդառնան, խոտտանա-
լով որ պետի շինէ ա. ջրաղաց, ա. տնտե-

ստտուն, ա. սեղանատուն, բ. փակեանք
վանն անասնոց և քանի սենեակք վանն
միաբանից և ա. աղբեր ջուր. գրեցաւ
և ՌՄԾԹ թուոջու: (Վանք ս. Թաղէոսի):

Թիւ 25. հասարակ վրայ. շուսակցում զեղեցիկ ծա-
ղիկներ, յուսակցում մէջ հսկայական խորան. վերեւ 2
քուսարած հրեշտակներ բռնած ունին մի զեղեցիկ յը-
նակ վանքի գմբէթի վրայ, որի մէջ գծած է քոյնացի
և ապրիքս և Թաղէոսի վանքի 2 կողմը հինգ մա-
սառ, աւելի հեռու երկու կոյս, ցած՝ վանքը միազրմ-
քի, մի կողմը քարտ, աչ կողմը վանք շինող ձա-
քարապետը, աւելի ցած՝ յոս վարդապետ մէկը նը-
սած ձեռքն գաւազան և խոսում է: մի կողմ Թաղէոս
առաքելը կրած գլխով, միւս կողմը ս. Սահարիս
կարմիր, կանաչ, զեղին, կապոյտ և սև գոյներով:
ՍԿՁԲՆԱՍԱՌԸ քոյնացի: Մենթոթիւնն է 128x44.
Կնիս—Քրիստոսայ Բարսեղ վարդապետ 1810.

Օրհնութեան թուղթս ուղղուած է
ընտր հայերէն: Վանահայր Բարսեղ արքեպիս-
կոպոսը ուղարկում է Առաքել վարդապետին
վանքի շինութեան համար հանգանակութիւն
անելու: յայտնելով որ այդ երաւունքը շնոր-
հել է իրեն աւել և բարեբաւ այցելու սրբա-
զան Եփրեմ: Ես ասում է. «Ես այս Դամէ
որ սկիզբն արարեալ եմք սրբոյ վանիցս հիմ-
նարկութեան, Դես ամբ հաղու կարեմք շնոր-
հել Տն գլխաւորել. այս է ձե սորին (տա-
ճարին) քառանկիւնի լայնութեամբ և խա-
չանիշ խորանօք, անհամար բարձրութեամբ
և հնդեակ կաթուղիկէի: շորորդ սիւնք ի
միջի և յեթն սեղանք զանազան յօրինուա-
ծովք ի հիմանց մինչ ի վեր ձեւնափայլ, սպի-
տակագոյն քարիւ. սրբաստաշ քերեալ. Գրեցաւ շըջարեալիս և թուղթս օրհնու-
թեան ի թուին ՌՄՁԵ նոյեմբերի 10. »:

Թիւ 26. մասնաւոր թուղթ Բարսեղ արքե-
պիսկոպոսի Թմպուլ զի զի քահանաներն,
Գեղարդի և մասանց պատկերներով, 1810...
ստորագրութիւն Բարսեղ արքեպ. հայոց
Առաքատականի հայոց:

Թիւ 27. Սահակ եպիսկոպոս Սաղունեանի
ա. մասնաւոր օրհնութեան թուղթը, Սվահոզ
գիւղացի Տէր Մկրտիչ քահանային և մէկը
Օհանջան Սարգսեանին ուղղուած, որի մէջ

պատու իրում է իւր նոցա հովիւ կարգուիլը և հրամայում է հասի և չհասի կանոնները խտուրթեամբ պահել: Գրուած է 1851 Յուն. 18: Թարվիզում: Ատրաքոնքիւն. Առաջնորդ հայոց Ատրպատականի Սահակ եպիսկոպոս Սաղունեան:

Թիւ 28. շնորհակալութիւն է յայտնում Ղարաբաղի ժողովուրդին յանուն ս. Թադէոս առաքելոյ արած ընծայաբերութեանց համար: Գրուած է 1852 Յունիս 12-ին Թարվիզում: Ատրաքոնքիւն. Առաջնորդ հայոց Ատրպատականի Սահակ եպիսկոպոս Սաղունեան:

Թիւ 29. նոյն եպիսկոպոսը Աւանողցիներէից նախ պահանջում է վանքի տուրքերը լրիւ հատուցանել, երկրորդ՝ քահանային (Տր Մկրտիչ) և ժողովրդին պատու իրում է հասի չհասի համար իրեն դիմել, երրորդ՝ կազմել ճշգրիտ ցուցակ «որքանութեան շնչոց»:

Թիւ 30. 144x32,5 մեծութեամբ, ինչպէս միւս բոլորը նորոգոր. մեծագործ խորանով (24,5 x 16), որից ցած բարձրանում են Կարմրաւոր ս. Ասուածածնի 5 գմբեթները: 3 կամարակապների մէջտեղ գտնուում է Մարիամ Ասուածածնի՝ Մանուկ Գրիգորի գրիկը, ձախ կողմը Պօղոս առաքելի Գեղարդը և Աւետարանի մեծիկը: Այլ կողմը Պետրոս առաքելի քանդակները մեծիկը: Աւելի հեռիւ Քաղաքի առաքելայր աղօթիչիս. առջևից աղբիւր է բղղխում: Սկզբնաւոր շատ զեղեցիկ բարդուած. օձ, ստորին մասում գտնւ թելաւոր, վերև ի-ի կորը (օձի գլուխը), կորի մէջ թելաւոր առիւծ, օձի թերևիկ կարմիր և կապոյտ պտուղներ. ի-ի վերևի մասը բաղկացած է թելաւորած արծիւից, ինչպէս միւս կենդանիները կժոււ է նրան. թելերի վրայ հրեշտակ որ նիզակով ծակում է օձի վիզը Կ և ի ք. — Սահակ և Քարսեղ վ-երի: Սկում է. «ի ս. և է ի փառաւորեալ Ասուածագարդ և մեծապայծառ, հրաշալի և հրաշալիաւ: Աղիմաստաւ և երկնամեակ Կարմրաւորայ Ամենօրհնեալ Տիրամայր ս. Ասուածածնի բազմահրաշ Ռիսկս: Եւ ի սրբոց գլխաւոր առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի հիաստան: խորանացն. Եւ ի սարսափելի ս. թելեոկ ոսից մեր կենարարիկ. Եւ ի մասնէ օտի Ամենարեւոյն ս. Ասուածածնիկ. ուր ամփոփեալ է արագան առաքելայն Ք ի Քաղաքս. և ի մեռեալյարոյց հրաշալի Կարմիր

Աւետարանիկ: Եւ մեռաւր ս. Քաղաքի օծեալ դիւանալած սրբոյ խաչիկ: Եւ յայլ ամենայն բազմագումար սրբոյ մասանց և է շխարաց. .: (Կարմրաւորայ վանքն) շիկեալ է. . ի յերկրիս Վանայ, հանդեպ թերթիկ յարեւելից կուսէ, ի գիւղիս յերթիկն Վարազայ, ի վերայ. . յրոյ միոյ մեռաւր Քաղաքի սրբագան առաքելոյն. . որ երեւ ի հայս. . զշիջիւղն՝ և զԳեղարդն ասուածամեռի և զԹելեոկն ասուածամեռուս, Եւ զօղն Տիրամայր ս. Ասուածածնիկն. և կն և հաս ի վայելոյ վայրս Կարմրաւորայ. . և ի գիւղերիկ (աղօթիչիս) երեւեալ նմա իկն ամենօրհնեալ Տիրամայր ս. Ասուածածնիկն (աւսէ). . ով սիրելի. . սաս կառուցեալ զսաւար անուան իւրոյ և սաս ամփոփեալ զվարշամակ գլխոյ իւրոյ, և զմի թելեոկն ոսից Ասուածորդոյս, և անուանեալ զանուն սաւարիկն Կարմրաւոր, որպէս զիս օկանեալ կարմրագլխոս փառօք. . Եւ ի զեղոյն յորում զժողովուրդն և յեալ աղօթիւր սուրբն, բոլիցաւ աղբիւր և աւագան թշկուրեան: Եւ ի յայնմ օրէ միկն. . (հաւաստեալ ուխտաւոր) առժամայն թշկիկն. . յամենակերպ ցաւոց: Ապա յայտնելով որ իկն (վանահայրը) ուզում է հիմնից նորոգել վանքը, խնդրում է արկունքիկն:

Տակը աւելցրած է. «Գրեալ էր օրհնութեան նամակն օրհնակիս ի թուականութեանս հայոց ԵՃԳՆ ամիկն, երկիրս Վասպուրական, ի մայրաքաղաքս Վան, ընդ հովանեալ Կարմրաւոր ս. Ասուածածնիկն, յԱռաջնորդութեան յուսակազմ սրբոյ սաւարիս Տն Յովնանիկիս հոգեւոր առիւղիկն: Որ և նա իկն՝ զԿարմիր Աւետարանն՝ եղեալ էր ս. Ռիսկոս, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ամեն ճշեցելոց: Ի մեռնէ կրկին օրհնակեցաւ և զայս նամակս ի ք. . ՌՄՄԳ. . յառաջնորդութեան անարժան արեղայիս (Սահակայ?):

Թիւ 31. 72x24 մեծութեամբ. վերև Ասուածածնի 2 առաքելակերպ, ներքև սաւար. «Ընձայեաց կամ Ծովահեաց» Ասուածածնի վանահայր Մարտիրոս եպիսկոպոս Արսիոյ օրհնութեան թղթովս «Շիրաքիկ Միրաքիկ և Չիրաքիկ» կարգում է վերակացու վերոյիշեալ վանքի և յորդորում է ժողովրդականներին որ առատ նուրբներ օակն, որպէս զի կարելի չիկն 100-ի չափ վանքում մնացող աղխակներին բաւականացն: Գրեցաւ. . կոնդակս ի թուիկն ՌՄ. օգոստոսի 1. որ ի վանս Ընձայեաց ս. Ասուածածնիկն:

ԺՈՂՈՎ ԱՇՈՒ Ք.

ԿՈՆԴԱԿՔ ՎԱԻԵՐԱԳԻՐՔ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՑ ԵՒ ՄԵՏՐԱՊՈՒՏԱՅՆ ԱՂՈՒԱՆԻՑ.

Թիւ 1. սաւատս (պատճէնս) Սիմէօն կթղիս. ինչպէս երեւում է, տուել է ըստ խնդրանաց Աղուանից կթղ-ին. վերև ութ անկ. կնիք Սիմէօն կթղիսի. կարմիր (ՌՄԺԲ-ին). տակը գրած, որոյ զատլն առ իս ունելով զսաւատս զայս կնքեցի:

Իսկական ձեռնադիրս տուել է Աղուանից Սիմէօն կթղիսը. նոյն ազգի նրեմիա կթղիսին. երկարատե կռիւներէց յետոյ, ամենայն Հայոց Յակոբ կթղիսի. յորդորանօք Հաշտութիւնը կայանում է այսպէս Սիմէօն կթղիսը. (Աղուանից) առանձին թղթով զիջում է Երեմիային, զոր ինչ առնեմ, առանց հրամանի քո չառնեմ, որքան կենդանի իցես, իսկ եթէ մինչև իմ Հայոց երկիր դնայն նմա կամ վաղճանիլ պատահի կամ յօտար երկիր որ ոչ լինի ձեռնահաս, ես զայս վերոգրեալս կատարեմ առանց պատճառի: Եյլև զայս հաստատաբար գրեմ Սիմէօն կթղիսս, որ ամենևին իմ մարմնաւոր ազգականացն կթղիսի. անուռ չլինի...: Գրեցաւ ի ՌՃԻԶ Թուին յօգոստոսի ին. իմով ձեռամբս: Կնիքի տեղը. զիծ. տակը Սիմէօն կթղիս. Աղուանից, ապա ձախ լուսանցքում Պետրոս և Աւետիս եպիս-ի կնիքների տեղերը: Իսկ Հայոց Սիմէօն կթղիսի. ժամանակ պատճէնիս ստորագրել են, և կնքել տեղապահ Մկրտիչ արքեպիս. (1210 կնիք.) Սարգիս եպիս. Չաքարիա եպիս. Աբրահամ վարդապետ, Չաքարիա եպ. առաջնորդ Իւշքիլիսայի, աթուակալ Անդրէաս եպիս. ժամօրհնող Պօղոս եպիս. Թադէոս եպիս. Գալուստ եպիս. Պետրոս եպիս. Յօհան եպիս. սրանցից վերև գրած է. Մեք ս. և մեծի Աթուոյս միաբան արքեպիսկոպոստունքս ըզրուռն հեղինակն (ընագիրը.) այսմ սաւատ-

տիս տեսեալ կնքեցաք: Միւս երեսում գրւած է. «Սիմէօն Աղուանից կթղիսի. ձեռացազրի սաւատն է, որ Յակոբ Հայոց և Երեմիայ Աղուանից կթղիացն. է տուեալ»:

Թիւ 2. Սիմէօն կթղիսը. իւր խոստումները չէ կատարում, այդ պատճառով երկպառակութիւնը շարունակում է, ի վերջոյ ժողովուրդի ներկայացուցիչները ձանձրացած ժողովում են Իսկիասար և գրում թուղթքս. «. իմացաք ճշմարիտ որ Երեմիա կթղիս. զոր ինչ ժողովում է վասն աթոռոյն է, և զոր ինչ Սյունիկ հաւաքում է իւր հօր տունն է մտնում. մանաւանդ մինչև ցայսօր խաբեաց զմեզ ասելով կերթամ Իսկիասար և ոչ գնաց ուխտադանց լինելով. զկնի այսորիկով որ զՍիմոնն ուզէ և կթղիսի. տեղ զնէ թէ վրդպ. թէ եպիս. թէ քն. ուկերես լինի և պարտական առաջի Աստուծոյ. եթէ Սյունիկ գայ (մեր մէջ) թակեմք շուղապ առնեմք և դուրս անեմք մեր մէջէն. »: Գորբււած եկեղեցական զարգերն ու զգեստները վճռում են պահանջել Սիմէօն կթղից. «գրեցաւ ի թղթին ՌՃԻՎ փեռքուարի թ. »: Ստրագրոսիան Պետրոս վրդպի. Գրեգոր եպիս. Մեծարանից, Մելքիսեթ եպ. Կրքեցի (կնքեցի) Ամենափրկչի Գաւթ եպ. Բարսեղ եպիս. Փառ յի և առաջնորդ Շամքոռու. Թաթոս եպիս. Ոյանէս եպիս. Յովսէփ եպիս. Աղարիա վրդ. Գեորգիու. Պետրոս եպիս. Յովհաննէս եպիս. Մկրտիչ եպ. Խաչենու: Մելք Թուրչիս Պարտու, մելք Ետար, մելք Ախիման, մելք Փիրուս, մելք Միրզախան, խօջայ Պարխուտար և այլք. կոր, քառակուսի, ձուածև, ութանկիւնի և խաչածև կնիքներով (սև թանաք),

հայերէն և պարսկերէն լեզուներով:

Թիւ 3. մուշահա յօրինել են Համալսարան, Հրուանայ, Հաքուայ և սու հասարակ Ալանայ երկրի, ժողովուրդը. բողոք է նրանց դէմ, որք կամին զմեզ ցանկապատու առնել և անջատել և բաժանել ի նախնի և ի բուն աթուոյն մերոյ, այնպիսին մեք չեմք կամեցող. մեր Աթուռն Աղուանից Աթուռն է, որ է սուրբն Գանձասար և մեր կթ՝ ղիսն նորին նըստող կթ՝ ղիսն, որ է այժմս Եսայի կթ՝ ղիսն. կնքը և ստորագրութիւնը:

Թիւ 4. Աղուանից Յովհաննէս և Իսրայէլ կթ՝ ղսներն մէջ երկարատե երկպառակութիւն և կռիւնք է տեղի ունենում Գանձասարի դահի համար, ի վերջոյ ժողովուրդը ձանձրացած դիմում է ս. Էջմիածին առ սրբազան վ. . . պետն ամենայն հայոց (այս ժամանակ Սիմէօն էր) զի ընտրեցէ զմի ի յերկուցն. հայոց հայրապետը դըրում է երկուսին և ս իւր մօտ գալ, որպէս զի նրանցից մէկին ընտրէ. Յովհաննէսը 2-3 անգամ գնում է, իսկ Իսրայէլը աչ ս. Էջմիածնայ հնազանդեաց, ոչ յաթուռն զնալ յանձն է առ: Յովհաննէսը ընտրում է կթ՝ ղիս իսկ Իսրայէլը բանագրուում (սա նստում էր Երեց մանկանց վանքում): Այս մուշալայով (գրով) Համալի ժողովուրդը երգում է միայն Գանձասարի դահակալին ծառայել. «իսկ հնազանդք որոյ Աթուռն Էջմիածնայ և Գանձասարայ, օրհնից ի սրբոց հայրապետացն. . . . Աերոգրեալ մուշալաս յորդորմամբ առաջնորդին մերոյ Սահակ վրդպէին և նուիրակ Եղիազար վրդ. ին մեք Իսրայէլու քահանայք և ժողովուրդք, հաւանեալ կընքեցաք. Սահակ Իգնատիոս վրդ. ներք և այլոց կնքներն ու ստորագրութիւնները: Ամենացած չքի ծառայ Յովսէփ վրդ. 1215»: կողքին գրած է ս. Աթուոյ Էջմիածնի միաբան և ծ. ա. Յովսէփ եպիս. քս. վերահասու եմ գրեցելոցն ի սմա. . . հրամանաւ ս. Սիմէօն ամենայն Հայոց կթ՝ ղին ի մէջ բանիս էաք:

Թիւ 5. Եսայի և ներսէս կթ՝ ղներն մէջ կռիւ է լինում դահի համար. հաշտութիւն է կայանում այն պայմանով որ առաջին մահուանից յետոյ բ. դըբ գամ բարձրանայ, իսկ կաթուղիկոսութիւնը առհասարակ մնայ Ե-

սայի կթ՝ ղի ազգականներն իբր ժառանգութիւն, որոնցից և եղել էին հին կթ՝ ղները: Այժմ ներսէսի մահուանից յետոյ սորա եղբորորդին Իսրայէլ ինքնիրեն կթ՝ ղիս է հըռչակում: Ահա թէ ինչն է առիթ տալիս ժողովուրդի ներկայացուցիչների բարկութեան և թղթիս, սրով միահամուռ յօժարութեամբ ընտրում են Եսայի կաթուղիկոսի եղբորորդի Յովհաննէսին կաթուղիկոս, Իսկ Իսրայէլին համարում են «կող և խափեփայ» և եթէ մեր մօտ դայ ասում են «թալեմք և ջողապ առնեմք», ներսէս կաթուղիկոսի տարած բոլոր իրեղէնները կպահանջենք: «Գրեցաւ ի թիլին ՌՄԾԲ փետրուար ամսոյ Ե. ն է. . . Կնքել և գտորագրել են, Պաղտասար եպիսկոպոս Ամարասայ, Եղիա վարդապետ Յակոբբալանից, Յոհան վարդապետ Յակոբբալանից, Եղիազար վարդապետ Գանձասարայ, Սարգիս վարդապետ Ղաղաղու, Պետրոս, Յարութիւն, Սողոմոն, Յովսէ վարդապետներ, Մելիք Հուսէյնի որդի մէլիք Հահնազար Վարանդու, մէլիք Եկանի որդի մէլիք Յեոայի Դիզաղու (այս երկուսի կընքները պարսկերէն), մէլիք Միքայիլան Խաչենու, մէլիք Քօխաս Յօրուկունոյն Դիզաղու, մէլիք Յուսէյնի որդի Յօսէփ, մէլիք Արամի որդի մէլիք Բախասամ, Սարգիս պէկ, Օսէփ պէկ, և այլն. քառակուսի ութանկիւնի կտր, ձուածն կնքներ, պարսկերէն և հայերէն լեզուներով:

Թիւ 6. վերև կարմիր կնք Աղուանից երեմիա կաթուղիկոսի ՌՃԻԵ-ից, որով յայտնում է թէ Յառաջածոր դիղի տէր Գալթի կորցրած Հարականք ինքը տեսել է Էրքածի Տ. Գրեգոր երէցի մօտ:

Թիւ 7. Կիրակոս վարդապետի կնք, ՌՃԼԲ, որը իբր աթոռակալ և տեղապահ, կաթուղիկոսի կողմից դրում է ամնուտէր Պահարին և քահանաներին և Տ. Եսայուն նորից աւագերէց կարգում. վերև գրած է. երեմիա ամենայն Աղուանից հայրապետի գրեցաւ ՌՃԼԸ. ապրիլ Ը:

Թիւ 8. Եսայի կաթուղիկոսի կնքը, կտր և կարմիր, որով վերայնէալ գիւղի Տ. Եսայուն կարգում է աւագերէց և եկա-

մուտները 2 բաժինը յատկացնում նրան, և վախի է նշանակում: Գրեցաւ ՌՃԾԶ, սեպտեմբերի իւր:

Թիւ 9. Եսայի կաթուղիկոսը նոյն դիւղին աւագերէց է կարգում Ց. Գաւթին ՌՃԿԵ Թուին, ՌՃԼԳ գրութեամբ հրամայում է գիւղը ծուխերի չբաժանել, Կնիխ—մեծ, կլոր, կարմիր, ՎՅԵ Եսայի կաթուղիկոս Ազուանից և պատրիարք Գանձասարայ:

Թիւ 10. ՌԲՃԳ-ին գրուած, ներսէս կաթուղիկոսի Թուականը երէցփոխ ընտրելու մասին:

Թիւ 11. ներսէս կաթուղիկոսի Շաքեցի Աբրահամ եպիսկոպոսին տուած եպիսկոպոսական վկայականը. սկսուում է. «Յի քի ծառայ տէր ներսէս կաթուղի հայոց որ ի կողմանս Ազուանից փոխանորդ և յաջորդ սրբոյն Եղիշէի առաքելոյն և Գրեգորիոսի սբ. հայրապետին Թուին մեծի լուսաւորչին հայոց, և ծայրագոյն պատրիարք երկնահանգէտ, Աթինասարաս, սրբոյ և մեծի գերահրաշ Աթուոյս Գանձասարայ...»

Թիւ 12. մասնաւոր գրութիւն Իսրայէլ կաթուղիկոսի ութ անկիւնի կնիքով (ՌՄԺԲ, կնիք):

Թիւ 13. Կոստանյ վարդապետին շնորհակ է կարգում և յորդորում է մի քանի քօխվաններին աջակցել նրան. Կնիխ—կլոր, կարմիր. Իսրայէլ կաթուղիկոս 1210:

Թիւ 14. ՌՄԾԸ, ապրիլ Ը-ին Օվանէս անունով մէկին Սիմէօն կաթուղիկոսի տուած օրհնութեան թուղթը, 2-երեսում ևս նոյն բանը գրած:

Թիւ 15 և 16. Յովհաննէս կաթուղիկոսի միանման թղթերը ուղղուած, չբարոն շախում ուշբաշոյն, և «Կիրակոս քօխվային», որով նոցա վստահեցնում է կրկին վերագառնալու իրենց հայրենիքը, չբայց այժմ սահիպ Իբրահիմ խանն շատ շափաղաթ ետուր քեզ թէ իբր նա իմ սիրելի է և կամ լտած եմ թէ զատիմն օջաղ զատայ է պիտի խաթրջամ անէք որ կայ օրգումն կերաւ մեզ հաւատա-

ցրուց մէկ գիր այլ ինքն գրեց մեզ և պուտուրմիշ արաւ թէ գրեցէք (Թիւ 16): Կնիքները ՌՄԺԲ Թուով:

Թիւ 17. Յովհաննէս կաթուղիկոսի, Շամախու և Ալանաց երկրի հովուին գրած մտերմական թուղթը, իւր նախընտանում գտած ընդունելութեան համար:

Թիւ 18. Յովհաննէս կաթուղիկոսը Աբրահամ քօխվային յորդորում է իւր նուիրակ Յակոբ վարդապետին աջակցել:

Թիւ 19. նոյն քօխվային, կին արձակելու մասին. իբր ընտրոշ հատուած յառաջ ենք բերում, չգե անա զգիրդ եկաւ ի վերայ Սարգիս վրդպն. այն կին արձակող անիրաւ մարդկանցն կողմէն հիմա մեք գրեցինք Պետրոս վրդպին. որ կամ տանիլ տա իւրեան վանքն կամ ինքն կայ էտեղ քեզ մօտ նոցա բան շինի, որ զաւակ ունէն ամենեկն նոցա արձակումն չկա հալպաթ դու այլ մուղայթ լինիս ապրի իմ որդին այն շուն շան որդոցն կանայքն պահել պիտէն թէ որ չի եաշէն յղես դան էստեղ հալպատ լեր ողջ...»

Թիւ 20. նոյն քօխվային. Յովհաննէս կաթուղիկոսը յայանում է որ Յակոբ վարդապետին նշանակում է նուիրակ և պատուիրում է հսկել և աջակցել նրան:

Թիւ 21. Լեւրակ կայսեր գրութիւնը Ազուանից կաթուղիկոսութեան, որով յայանում է թէ բաղդի բերմունքով, Իսրայէլ կաթուղիկոսը, արժանաւոր Յովսէփ վարդապետը (Յովհաննէս կաթուղիկոսի), ամենայն հայոց կաթուղիկոսի տեղապահ Մկրտիչ վարդապետը մլտսին են պատահել, որոնց խորհրդակցութեամբ թաղաւորը հետեւեալ լուծումն է ապիւս այդ աղմկայից խնդրին «Զ՞ո ոք դուք ընդէք և առ սրբազան կաթուղիկոսն առաքէք և ի ձեռն նորին նստուցանէք ի վերայ ձեր գայն է լինելոց կթգս. ձեր... Գրեցաւ ի մայրաքաղաքն Թիֆլիզ, ի պալատն արքունի ի ՌՄԺԵ-ին, և ի յուլիս ժե. Կնիխ—բառակուտի, պարուկերէն:

Թիւ 22. Ներսէս անուէնով մէկը Յովհաննէս կաթուղիկոսին առաջարկում է զբարոցներ բանալ, ուսուցիչներ հրաւիրել, ուսումը (զբաղխտութիւն) պարտադիր անել և միայն ուսեաներին քահանայ ձեռնադրել. զրեցաւ Մազրատումս յունվարի 15, 1779 ին:

Թիւ 23. երզման թուղթ, Յօսէփ վարդապետին Յովհաննէս կաթուղիկոսի հաճութեամբ ընտրում են եպիսկոպոս ՌՄԺԳ զեկտեմբերի իգ-ին. թղթովս հաւատարմութիւն է երզում Յովհաննէս կաթուղիկոսին և նրա յաջորդներին:

Թիւ 24. նոյն թուին երզման թուղթ Յովսէփին եպիսկոպոսակից Եղիազար վարդապետի:

Թիւ 25. Աղթամարի թեմից Մասնավանից առաջնորդ Սուքիաս վարդապետ և Թօմայի վանքի միաբան Բարսեղ վարդապետ պատճառաբանելով թէ Աղթամարի կաթուղիկոսը ամեն տեղ չի ընդունուում, զիմում են Յովհաննէս Աղուանից կաթուղիկոսին եպիսկոպոսանալու համար) խոստանալով որ «եթէ մեք հայոց կաթուղիկոսի թեմի և զինձակի մարդ լինիմք ետ և յառաջ մէկ խօսի և ըան լինի մեք անընթուանի լինիմք հայոց Աղուանից և յԱղթամարու», ի ՌՄԺԳ թ. սեպտեմբերի 1. Գանձաստրում:

Թիւ 26. երզման թուղթ, զրուած ՌՄԺԳ. յունիսի ե. Յակովբայ վանքի Մարտիրոս վարդապետի:

Թիւ 27. երզման թուղթ Պետրոս վարդապետի ՌՄԺԷ, իգ մարտի:

Թիւ 28. երզման թուղթ Բարսեղ վարդապետի ՌՄԺԹ ապրիլի Ժա. որ եպիսկոպոսանալով կարգուում է առաջնորդ Ամատրասի:

Թիւ 29. երզման թուղթ Քարխանի վանքի (Մերզիկի զիւղում) առաջնորդ Սարգիս վարդապետի, արուած Իսրայէլ կաթուղիկոսին:

Թիւ 30. երզման թուղթ Մարտիրոս

վարդապետի ՌՄԻԲ ապրիլի ի. ձեռնադրուած Յովհաննէս կաթուղիկոսից:

Թիւ 31. երզման թուղթ Յարութիւն վարդապետի, ՌՄԻԶ մայիսի իե. ձեռնադրուած Յովհաննէս կաթուղիկոսից:

Թիւ 32. երզման թուղթ Օհաննէս վարդապետի, ՌՄԼ. յունուարի զ. ձեռնադրուած Յովհաննէս կաթուղիկոսից:

Թիւ 33. երզման թուղթ Պետրոս վարդապետի, ՌՄԼԳ մարտ Ժէ. ձեռնադրուած Յովհաննէս կաթուղիկոսից:

Թիւ 34. երզման թուղթ Պօղոս վարդապետի, ՌՄԳԲ մարտ ի. ձեռնադրուած Յովհաննէս կաթուղիկոսից:

Թիւ 35. երզման թուղթ Ղուկաս վարդապետի, ՌՄԼԳ ապրիլ ի. ձեռնադրուած Յովհաննէս կաթուղիկոսից:

Թիւ 36. երզման թուղթ Ռսկան վարդապետի, ՌՄԼԳ մարտ Ժէ. ձեռնադրութիւն Յովհաննէս կաթուղիկոսից:

Թիւ 37. երզման թուղթ Սահակ վարդապետի, ՌՄԼԵ ապրիլ իա. ձեռնադրութիւն Յովհաննէս կաթուղիկոսից:

Թիւ 38. ՌՄԼԵ ապրիլի իա. երզման թուղթ Յարութիւն վարդապետի, ձեռնադրութիւն Յովհաննէս կաթուղիկոսից:

Թիւ 39. Սարգիս արքեպիսկոպոսի (մեարապօլիտ) խրատը հասի չհասի համար երկու քահանաներին, Կեիֆ—ձուածե եպիսկոպոսական թագով, եմիփորոնով և այլն:

Թիւ 40. նոյն մեարապօլիտի թուղթը, որով Թաղօզ, Հակակ, Մամատածոր և Մազօռ զիւղերի քահանայ է կարգում Տէր Մեթիսէթին, Յաջորդ Պաշտասարը վաւերացնում է:

Թիւ 41. Գրութիւնը ուղղուած է Պետրոս Իվանիչ Կաւալենցիէին, զրոզն է, Սարգիս արքեպիսկոպոս Գանձաստրու, 1800 թուին, 1781-ից Գրեգոր պօտէմիկնից և Յովսէփ Երզն առաջնորդից, Ղարաբաղի

մելքները և Աղուանից կաթուղիկոսը թըղթեր են տաանում) որով յայտնում են հայտնուհայ դէպ ի նրանց ունեցած բարեհաճ տրամադրութիւնը: Այս յուսադրական թղթի պատասխանը գրում են մէլք Աթամըն մէլք Իսրայէլեան, մէլք Ապօլն մէլք Յովսէփեան: Գանիէլ ուղբաշին մէլքըէգեան (եղբայր թղթիս գրողի) և Յովհաննէս կաթուղիկոսն Աղուանից. 1782-ին ստանում են պատասխանը. Յուլիս 17-ին մէլք Ազամը մեռնում է. երկրորդ նամակին պատասխանում են Յովհաննէս կաթուղիկոսն մէլք Մէջլումն մէլք Աթամեան, մէլք Ապօլն, մէլք Բախտամն մէլք Արամեան և Գանիէլ ուղբաշին: 1784-ին նոյեմբերի 5-ին Իբրահիմ խանը խանում է այս թղթակցութիւնները: Յովհաննէս կաթուղիկոսին սպանում է թիւնաւորերով, Սարգիս եպիսկոպոսին (գրողին), Գանիէլ իւղբաշուն և միւս երեք եղբայրներին բանտարկում են Շուշում 9 ամիս 6 օր, և կաթուղիկոսական տան ամբողջ հարստութիւնը կողոպտում են. Այսպէս է վերստում Իբրահիմ խանը նաև միւս նամակագիր մէլքներին հետ. կաթուղիկոսական իշխանութիւնն ևս ուրիշ ցեղի է տալիս, շնայելով որ 33 կաթուղիկոսներ էին արգէն գահ բարձրացել. Խաչենեցոց մէլքութիւնը որ կաթուղիկոսական տոհմին էր ըստ նատիւրալի ֆէրմանի յանձնեց ւումմն ծառայի մերս, ասում է գրողը: Ապա մէլք Մէջլումը և մէլք Ապօլը, ինչպէս և Սարգիս եպիսկոպոսը վարդապետներով և եղբայրներով փախչում են Արաստան և Գիօրգի արքայից ստանում է Հաղասը, և միջնորդում է որ Խաչենի մելքութիւնը իւր եղբոր որդի Աստուածասուրին տայ:

Թիւ 42. Մէլք Աբօլի գերը որով Սարգիս վարդապետին են տալիս, Արաստան ապաւինող Խաչենցիներին. քառակուսի կընիք մէլք Աբօլի և Զիմիդի:

Թիւ 43. Մեղիք Միդգախանը խանի կողմից երաշխաւորում է որ այլ ևս չարիք չլինի վանքին և կորելի է գնալ հոգևոր տիրոջ (կթիւն) տղուչուղ անել: Կթիւն—Գրիսատի ծառայ Միդգախան:

Թիւ 44. Գանձասարի մի քանի ընկ ծառաները Սարգիս եպիսկոպոս Զալալեանցին թուղթ են տալիս որ տարին 24 թուման փող տան և վանքի բոլոր ծառայութիւնները պէտք եղած դէպքում կատարեն. 1818-ին:

Թիւ 45. ՌԸՃԹ-ին հունիս 1-ին. Բօլիօնիֆ Ղևփուրի ժիվիօլի հրամայում է Առաջածորդ Ալլահիշերաի քօթաշին, որ Գանձասարի Զահացը վանքին յանձնէ: Կթիւն—ձուռած, դրօշակ, սրեր, առիւծ և այլն:

Թիւ 46. Յովհաննէս, Պետրիէվ մի քանի հայեր ուղարկում է Գանձասար թուրքերի միջից հանելով, 1816 յուլիսի 14-ին:

Թիւ 47. Կօմնտար կապիտան Աալաչևսի, 1828 յուլիսի 7-ին, Գանձասարի գահակալից խնդրում է որ իրենց յայտնէ թէ ինչու դիւզացիները վանքին հարկ չեն տալիս և ուղում են ազատ լինել: Նոյն թուի սեպտեմբերի 5 և 13, գրութիւններով (թիւ 48, թիւ 49) յայտնում է որ ն. սրբապնութեան բոլոր ցանկութիւնները կատարել է: (2821, 433, 486 համարներով):

Թիւ 48 Սարգիս արքեպիսկոպոսը իւր գծագրութիւնն է յայտնում պ. Պալաչևսիու մի քանի պահանջների առթիւ. 3185, 1228, նոյեմբերի:

Թիւ 49. քառականութիւն է տալիս, պ Պալաչևսիու հարցերին պատասխանելով. ամենամեծ վանքը Գանձասարն է, որ մեաբապօլիաների աթոռատեղին է. երկրորդ Տաթիւ. թէ ինչպէս այս 2 մեծ վանքերը նոյնպէս և միւս վանքերը ունին ահադին կալուածներ, վաւերացած օտարազգի տիրապետների հրովարտակներով և խնդրում է որ նոյնը հաստատան իրենց ևս: 1828 նոյեմբերի 28. համար 318. Սարգիս արքեպիսկոպոս Զալալեանց մեաբապօլիտ հայոց և Աղուանից ստորագրութեամբ):

Թիւ 50. երգմնական թուղթ (Ռուսաց) 1799-ին գրած, շատ հետաքրքրական:

Թիւ 51. նոյնպէս, աւելի հետաքրքրական, 1826 յունուարի 13:

Թիւ 52. մասնաւոր գրութիւն Պաղտասար վարդապետին մասունքի (ս. Գրիգորիսի) համար: Կնիք—ուխանկիւնի, Ղուկիանոս վարդապետ:

Թիւ 53. նոյն վարդապետը պատմում է թէ Ռ-2Գ-ին Շահ-Աբաս Աղուան գերիններին (մօտ 1000 տուն) տանում ընակեցնում է: Իւր նրանց համար շինած Քահրապատ քաղաքում (Մադանդարանի մօտ), նոքա իրենց հետ տանում են ս. Գրիգորիսի աջը, Եկեղեցին կողոպտողներն ս. աջն ևս տանում են, Ղուկիանոս վարդապետը Ռ-ՃՂ-ին Ատըլշահից խնդրում է այդ և ստանալով ընրում Հայաստանը ամենայն հայոց կաթուղիկոս Յակոբին չէ տալիս: Ըայց երբ Գանձասարում հայրապետական գահի վրայ բարձրանում է Յովհաննէս կաթուղիկոս ՌՄԺԵ մարախին, Բաղդասար վարդապետի ձեռքով ուղարկում է այնտեղ: Կնիք Ղուկիանոս վարդապետի, առաջնորդ Գեղարզի:

Թիւ 54. երդման թուղթ, Պաղտասար վարդապետ Ջալալեանցի. ս. Էջմիածնում եպիսկոպոսանալով խոստանում է 1. անաղարտ պահել Հայոց եկեղեցու բոլոր ծէսերը և դաւանութիւնը. 2. Անպայման հնազանդիլ ս. Էջմիածնին և նրա դահակալներին. 3. Հնազանդել ս. Մինօզի կարգադրութեանց և հրամաններին. 4. Հաւատարիմ պաշտպան լինել Գանձասարի շահերին և մետրապօլիտներին. Եթէ այդ շահերը հակառակ լինին ս. Էջմիածնի շահերին, պաշտպանել ղերջինը. 5. Ատփեման տալ գիտութեամբ մեաբապօլտի և վիճակաւոր առաջնորդի: 1820 սեպտեմբերի 26-ի ս. Էջմիածին: (Այս թ-ը. իսկականի օր-ն է.)

Թիւ 55. վերնագիրը, «Յովհաննէս բարձրագոյն բարեհաճութեամբ հաստատեալ կաթուղիկոս ամենայն Հայոց» ուղղուած է Բաղտասար արքեպիսկոպոսին: Մտնով յայտնում է թէ նրա ուղարկած 100 ոսկին ստացել, և վանքի (Գանձասարի) աղքատութեան

և խեղճութեան վրայ ցաւում է և թէ պատրաստ է այդ 100 ոսկին յետ ուղարկել այդ կարիքները հոգալու համար: 1831. ս. Էջմիածին. կաթուղիկոս ամենայն Հայոց Յովհաննէս:

Թիւ 56. Պաղտասար արքեպիսկոպոսի գրութիւնը, որով Հաթեբեքոյ գիւղացիներից (Յովհաննէս քահանայ և Գանիէլ թօխայ) տուրքերն է ուղղում. 1832. սեպտ. 4:

Թիւ 57. Պաղտասար մետրապօլտից «Շուշուայ» գործակատար Գրիգոր քահանային, նորոգ հանգուցեալ Գալուստ վարդապետի գոյքերը պահելու և յանդիմանութիւն առանց իւր հրամանի կատարուած թաղման համար և այլն:

Թիւ 58. Հաթեբեք գիւղի Գանիէլ քօխովային, որով պահանջում է վանքին հասանելիք 5 լաք ցորենը. Ստրագրուրիւն—վիճակաւոր առաջնորդ, Ղարաբաղու մետրապօլիտ Բաղդասար. Կնիք—Յ. Բ. Պաղտասար արքեպիսկոպոս: 1828. ձուածե մէջտեղ խաչ:

Թիւ 59. ուղղուած է Թաղօտու Մամատայձօրու, Հակակու գիւղացիներին, որով նրանց խնդրանաց համաձայն ներում է Մեղիսէթ քահանային և իրաւունք է տալիս կրկին քահանայութիւն անելու: 1834. 2 մայիսի:

Թիւ 60 Հաթեբեքի Յովհաննէս քահանային, տուրքը լրիւ է պահանջում. 1847:

Թիւ 61. նոյն քահանային, տուրք չըտուողների անունը իրեն գրելու մասին. 1845. Շուշի, Կնիք, կլոր, շքանշաններով: Մետրապօլիտ Բ. Հ. Ջալալեանց:

Թիւ 62. նոյն քահանային և Գանիէլ քօխային լրքի, խաշխաշ և այլն ուղարկելու մասին. Կնիք—կլոր. 1847:

Թիւ 63. նոյն քահանային. մերդա Առուստամբէզի գալստեան և գլխահարկ կարելու մասին. 1847. Շուշի. Կնիք—ձուածե:

Թիւ 64. նոյն քահանային յորդորում

է Աթաբէկի հետ միասին գործել, և օրավարեց 2 լաք, եթէ շտան մի լաք տուրք վերցնել. 1848. Կնիս—ձուլած:

Թիւ 65. ստացագիր վերին Բաղավարդի ցորենի. Կնիս—կտոր:

Թիւ 66. մետրապօլիտը յայտնելով վերին Բաղավարդի գեղացիներին «արագան կաթուղիկոսի» կողմից Սարգիս վարդապետ Ջալալեանցի այցելութիւնը, յորդորում է նրանց իրենց եկեղեցին շուտով վերջացնել, որպէս զի նա տեսնէ և ուրախանայ 1848:

Թիւ 67. մասնաւոր գրութիւն. որով մի գեղացու յանձնում է մի կտոր հող: 1851:

Թիւ 68. 1853 դեկտեմբերի 16-ին Բաղասար մետրապօլիտը իբր լիազօր իւրաւոր վանական կալուածներէ Կիզան անապատի «տափ»—երից մէկը տալիս է Առաջածորցի Աղասի Մքիեանցին:

Թիւ 69. Դատարանի թուղթը Բաղասար մետրապօլիտին, որով նրա ուղածը կատարում են և այլն. առաջ հայերէն, յետոյ ռուսերէն: Ստորագրութիւն—մայտօր Կանդավուրով, Կնիս—պարսկերէն, քառակուսի, նոմեր 1182:

Թիւ 70. Բաղասար մետրապօլիտի «բարեկամը և մարդը» կոտորել են վանքի հողում առանց թոյլտուութեան արածվող խողերը և խողարածին ծեծել. շտապօ կապիտան Չանտրտովի խնդրում է վնասը հատուցանեն: 1832 Շուշի:

Թիւ 71. Բէյտէրն թղթովս հրամայում է մէլիք Ղահրամանին (Խաչենի), որ Կիզանցի Ալլահվերտուն թողնէ վանքի գործերով զբաղուելու. թիւ. 954. Կնիս—պարսկերէն, Ստորագրութիւն— Կառավարիչ Ղարաբաղու գաւառին Քեյսեր. 1833, սեպտեմբերի 6:

Թիւ 72. Ղարաբաղի գաւառական գատարանը պահանջում է Բաղասար մետրապօլիտից 19 ըուրլի 27 կոպէկ: 1840. դեկտեմբերի 15:

Թիւ 73. մասնաւոր նամակ Գրեգոր

Խաչատուրեանցի Բաղասար վարդապետին:

Թիւ 74. մասնաւոր նամակ Ասլան Աթաբէգեանցի, 1834. յունուարի 17. Շուշի:

Թիւ 75 և 76. առաջինը գրած է Յովսէփ վարդապետ Ջալալեանց 1849 ին. երկրորդը՝ Մովսէս վարդապետ Ջալալեանց-1846-ին: Երկուսն ևս Քանձասարի տուրքերի մասին:

Թիւ 77. թուղթ ժողովուրդը երգմանցնելու:

Թիւ 78. որով Պետրոս եպիսկոպոսը հաշտեցնում է երկու կուսակցութիւնները. գրեցաւ ՌՃԺ, յուլիս ի, Կնիս— Պետրոս և Սարգիս եպիսկոպոսների և Յոհան վարդապետի:

Թիւ 79. «Կամաւն Այի թվիս ՌՂ. մեր Բարազլի ժողովուրդս, Սմբատայ որդի Ջօհրապ. դեր տվինք Յհնո կթղի-ին, որ մեր և յալմանա սարհատն ծովին ետառահատն է, գնայ կտորած խաչն, գնայ մինչև առեռ, գնայ հիւսնածոր, մեր Բարազլիեցոց այն կոյսն, այլ բան չկայ, կուռ ալ ան յալմանէ, ոչ մեք սչ մեր հայրն, և պապն, կուռ ալ անվարել շենք, յալմանայ և կուռալան Քանձասարայ վախճայ, ով հակառակ էս, Յովհաննէս Մկրտչէն կապած լինի...»: Կնիս—Յովհաննէս վարդապետ Ծայրեցի վկայ— Աթանաս արեղայ. նորոգեցաւ ՌՃ. թուին հայոց, ձեռամբ Բարսղի, նորոգեցաւ ՌՄԼԳ-ին ձեռամբ Պաղտասար արքեպիսկոպոսին:

Թիւ 80. Տէր Գրեգորի որդի Մէլքիսէթը իւր 2 կտոր հողերը նուերել է ս. Աթոռին. ՌԻՁ մայիսի ժր:

Թիւ 81. ՌՄԺԹ-ին Հասան քօխվան Հլերանացի իւր այգին Յովհաննէս կաթուղիկոսի ձեռքով տուել է Քանձասարին: Կնիս— Եղիա վարդապետ Յակոպայ վանքին առաջնորդ, մէլիք Մերդայխանի Խաչենու, մէլիք Ալլահվերտու:

Թիւ 82. ով Բաղասար վարդապետը

Թիւ 82. Գաւառացի Ս. Գաւառացի Վանքի հոգի վրայ ջաղաց շինել. (պատճէն). 1824 Վկաներ:

Թիւ 83. Ջրաղաց շինելուց յետոյ կըրկնում են վերոյիշեալ պայմանը, աւելացնելով որ եթէ ուրիշ տեղ գնան՝ ջաղացը պէտք է վանքին համարուի. վկաներ:

Թիւ 84. Մատաղեռու տափը Սարգիս եպիսկոպոս Լ. Զաւալեանց յանձնում է թուրքերին նրանց խնդրանաց համաձայն մշակելու և բահրէն տալու պայմանով, յայտնելով որ այդ կալուածը Ռ. Թուին տրուել է վանքին. ստորագրութիւն տաճկերէն:

Թիւ 85. վերոյիշեալ պայմանը պւելի ծանր պայմաններով կընում է, որովհետև իրենց վերցրած տեղերի բահրէն ուղիղ չեն տուել. 1833:

Թիւ 86. վկայաթուղթ, որ կուրակ մարտ կոչուած տեղը վանքինն է. վկաներ. 1833:

Թիւ 87. 1832-ին յուլիս 10. մէլք Յովսէփը և Գանիէլ բէկը ստորագրութեամբ և կնքով վկայում են, որ Գուրակ անուն տափերն, Գանձասարինն է. որոշում են վանքին տալիք բահրէն:

Թիւ 88. մէլք Յովսէփը վկայում է 1832-ին՝ որ Գիզանի կուրակը վանքինն է, և որոշում է բահրէն:

Թիւ 89. 1833-ին Ամիր Ասլան բէկը վկայում է որ Քուրանցոց տեղերը վանքինն է:

Թիւ 90. Գանիէլ բէկը գրում է Պաղտասար մետրապօլիտին որ որոշել է թուրքերի տալիք հարկը. 1833 (չէտվերթ ու կէս):

Թիւ 91. Երզնկայ անուն հոգի վարձորները խոտանում են վանքին տարեկան 3 չետվերթ, 2 լար ցորեն. 1847:

Թիւ 92. Ընչ որ Մեսրոբ վարդապետից յորդոր պարոն «Օվանէսին և այլոց» Յայտմաւուրքը Տ. Գաւթին դարձնելու մասին. կնիք Մեսրոպ վարդապետի:

Թիւ 93. Ռճկթ մայիսի 4-ին գրուած և կնքուած Մատթէոս վարդապետից. և է օրհնութեան գիր ուղղուած «ուստայ Պապային»:

Թիւ 94. 1841. մարտ 10. Շուշուայ և Զառիստ գաւառի բարեկարգիչ Յովհաննէս քահանայից, մետրիքականի մասին:

ԺՈՂՈՎ ԱԾՈՒ Գ.

ԿԱԼՈՒԱԾՈՅ, ՊԱՅՄԱՆԱԳՐՈՅ ԵՒ ԱՅԼՈՅ

ՎԵՐԱԲԵՐԵԼՈՅ ԹԵՄԻՆ ԱՐՑԱԽԱՅ

Թիւ 1. 2. և 3. հիւսայելներ են, կամ պահպանութեան թղթեր (վերջին երկուսը տգեղ պատկերներով), միանման և սարբեր ազօթքներով:

Թիւ 4. դանազան մարդկանց արտերի տեղերը. 43 թուղթ:

Թիւ 5. ցուցակ ուրիշներին տուած նիւթերի. (խանին, մելքին և այլն):

Թիւ 6.—8. տայիք առնելիքի հաշիւներ: Թիւ 9. և 10. պայմանաթուղթ գրուած ՌՃՂԳ թուին: Թիւ 11. ՌՃՀԸ-ին գրած պայմանաթուղթ է Յակոբճանի և Տէր Դաւթի մէջ: Թիւ 12. ՌՃՂԵ-ին: Թիւ 13. Տէր Դաւթի պայմանաթուղթը: Թիւ 14. և 15. աննշան թղթեր: Թիւ 16. և 17. հարկածողովի թղթեր:

Թիւ 18. Տէր Ներսէս կաթուղիկոս Աղուանից վկայէ գրուած թղթիս ՌՃԶԵ թ.:

Թիւ 19—26. պարտամուրհակներ մասնաւոր մարդկանց: ՌՃԿԵ—ՂԵ թուերին:

Թիւ 27—47. ցուցակ տուբերի որոնք կամ մէլքին, կամ վանքին, կամ խանին և կամ Թագաւորին և այլոց են տրուած, որոնցից ոմանք կրում են այսպիսի (և նման) վերնագիր. (Թիւ 46.) ՌՃՂԳ թղթն: այս է առջիտորայ վարդայվառան չրուվրդայ վան:

մէլք ուլուխանէն տվան խարչն, դերայկոս քօխէն ձօրթօն, հսելայ մէլքըն, և այլն:

Թիւ 48—49. Առջածորի բնակիչները գանգատուած են մելքին անտեղի հարկերի համար և այն բռնութեանց համար որ հարկ հաւաքեցիս գործ էին դնում նրա դործակալները:

Թիւ 50—51. մի ոմն Մերգայ քօխվայի և Գէորգի նամակները Նիրակոս քօխվային, որով ա-ը յեշում է թէ ինքը բարեխօսել է հարկերի համար մելքին, և նրա հաճութիւնն ստացել. երկրորդը բարեկամական ողջոյններ:

Թիւ 52—53. Տէր Դաւթին տմբողջ Խաչենի վաքիլ են կարգում և նրա ձեռքով տեսնում են իրենց հաշիւները մելքի և այլոց հետ:

Թիւ 54. թղթովս Ալլահգուլի սուլթանը Նիրակոսին քօխվա է կարգում. ՌՃՂԸ թուին:

Թիւ 55. ՌՃԶ-ին Խաչենի քէթխուգաները վաքիլ են ընտրում Տէր Դաւթին:

Թիւ 56. Մէլքը Ագամը գրում է Նիրակոս քօխվային որ ինչ որ Յակոբի հետ իւր յարաբերութիւնները կարէ, որովհետև նա

զանգատուել է իրենց, հակառակ դէպքում
իւր երեսն էլ շտեմնէ:

Թիւ 57. Մէլիք միզոյ խանէոս գը-
րում է Առջածորեցիներն երկու եղբոր հոգեք
տալու մասին. ՌՄԻԳ:

Թիւ 58. ՌՃՂԴ. Մէլիք Ռուխան սրբ-
շում է, որ եղբայրներն բաժին չէ հասնում:

Թիւ 59. Ներսէս ազէն պահանջում է
Առջածորեցիներէ, որ իւր ունեցած իրերն
ու կենդանիները իւր ծառաներն յանձնեն:

Թիւ 60. Տէր Գաւթին Մէլիք Գրեգորի
հրամանաւ ընտրում են քօթվալ ՌՃԼԵ-ին:

Թիւ 61. Մէլիք Իսրայէլ կանչել է Տէր
Գաւթին, իսկ նա չի գնացել:

Թիւ 62. սիղբից և վերջից պակաս, ո-
րով քաջալերում է գիւղացիներն ինչպէս
երեսում է մէլիքը, և խոստանում է նոցա
զօրք:

Թիւ 63. Մէլիք Նկանի Թուղթը մէլիք
Մհամեստին:

Թիւ 64. գիւղացիները խնդրում են
Գանձառարի առաջնորդից որ Տէր Յարու-
թիւնին չփոխէ:

Թիւ 65. 1842-ին գրած, Առանբէկ
Աթաբէկեանցին ջրի և կամուրջ քանդելու
մասին. գրողն է Բարայ-բէկ մէլիք Բախ-
տամով:

Թիւ 66—73. մասնաւոր պայմանա-
թղթեր, նամակներ, և տուրքիցուի:

Թիւ 74. 1844-ին գրած, որով թրքա-

ցած կնոջ թուրք սրբիներին բաժին չեն
տալիս:

Թիւ 75—83. տուրքերի ցուցակ:

Թիւ 84—143. պայմանագրեր. այսին-
քըն իրենց ստացուածքը որ յականէ յան-
ուանէ յիշում է, յաճախ իւր սահմաննե-
րով, ծակում են մի օրոշ գումարի (երբեմն
նաև ծակելու պատճառով), և տալիս են
ստացազիւր. այսպէս իբր օր առաջ բերեմք
վերջին երկու օր, որոնցից թիւ 143-ը մաղա-
ղաթի վրայ է դրած:

Թիւ 142. պարսիներէն կնիք. «ես մէլիք
եկանքս իմ ազգայնոց վեր կալի ավէ խը-
ժիցի խօշայ գառու մին գամ ա՛ր մօտեմն
սպումն իմ կամովըս դիւ լ թմանուէս մին
Թարափ քար է կապըն մին Թարափ խա-
չըն, մին Թարափըն ախպուրըն մին Թարափ
հկաղվայ գեղըն օրիշ մարդու պան չինի թիւ.
ՌՃԼ-էն յունիլի ամիս էր, իայ վկայ, ա-
գին վկայ, Եղայց որ վկայ:

Թիւ 143. «Առաջի ա՛յ և քո աքի աւի-
տարանոցի համաթին վկայութեամբն մեք
կիզունց զազարս իմ ողի Ախանայեաւս
մեր շինին յօնջին շաղացն թալաւն ծա-
ռաւն ճակեցինք խոճայ պալուվին Գ.
Թումանի պոկնք մեր պետս անցուցինք, օվ
որ ետ ու առաջ գաւի անէ կամ փշուճա-
նէ ԳճԺԸ յայրապետաց նղոված վնի ԺԲԹ
հաթիմին մուղուկամ վնի պուղուտանց
պէզոտն վկայ, սպազն վկայ, ա՛ք զագաթ
վկայ, ա՛ք ըռաքայ վկայ, սփոյվուն վկայ,
ա՛ք պուղուտ վկայ, մերզան վկայ, հաջե-
քահջամ վկայ, ես պոզես կերտե վկայ,
թիւ. ՌՃԻԹ էք. 4 կնիք Գ թ Գրեգորեպիս-
կոպու թվ. ՌՃԻ. : Միւս քուրք ՌՃԻ-էց
յեապ են գրած մեծ մասամբ ՌՃԼ—ՌՄԹ
թուականներն:

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ Ե.

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԱՑ, ՆԿԱՐՈՒՑ

ԵՆ

ՕՏԱՐԱԼԵԶՈՒ ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ԳՐՈՒԹԵԱՆՑ

Թիւ 1. գլխագիր երկաթագիր. հաստ մագաղաթ, հաւանականաբար Ս. Գիւրք. գրութիւնը բոլորովին եղծուած.

Թիւ 2. շատ հաստ կաշի միջին մետր. երկաթագիր, համաբարբառի յառաջաբան լեւոնեքիստ Կարպիանոսի սիրելի եղբար. յիւրաքանչիւր աւետարանիս եղև: Աւերջում կայ թուականը եղծուած (ՆԺԶ ?):

Թիւ 3. մագաղաթ, միջ. մետր. երկաթագիր, մեծագիր, եղծած Աւետարանի վերջին թուղթը. չունի չորս կնոջն շնացելոյ Յովհաննու աւետարանի վերջում: Յիշատակարան. «չքաղձանս ներանձնացեալ նունախոհի և մտահարուստ ընթերցասիրական ուշմագունի և մեծաքանչանուն հայոց սպայապետի առ շնորհ ամենափառ և հրաշագարդեալ անձովայելուրչ և քսասէր ան Աշոտյ իբրև զբարիտիւն ներընծայեաց՝ զչորից աւետարանչացն՝ զարտաճառութիւնսն՝ ի մի հաւաքելով առ ի յիշատակ՝ ստացաւ զին և ընծայացէլումն ՅԾԸ թուականութեանն հայոց հրամանաւ Տն | Աշոտոյ զրեցաւ սուրբ աւետարանս ի Կոստանտինոպոլիս ի ձեռն թորոյի ծառայի ծառային քի Տն Աշոտյ, քի Այն մերոյ փառք յաւիտեան...»:

Թիւ 4. մագաղաթ. գլխագիր երկաթա-

զրերը բոլորովին եղծուած և ծակոտուած. «(Յ)ամի վեց հարիւրերորդի և տասներորդի թուականութեանս հայոց և Տն Վանակ սուրբ Խաչի եպիսկոպոս ցանգացող եղեալ (ստա) - ցա զսուրբ աւետարանս (?) ի Տն Ստեփաննոսէ... Կուրապաղատին և եղբար Տն Դաւթի, հայոց կաթողիկոսի: Արդ աղաչեմք ձեզ ով սուրբ քահանայք և մանկուք սուրբ եկեղեցւոյ... (ծակուած) զՏն Ստեփաննոս յազաւթս ձեր յիշխմէք և զիս ստացողս:

1 բ. նոտրագիր. «Դէպ եղև մեզ սրբոյ տառիս աւետարան կենաց ճառիս Պաղտատ եկած անարժանիս (Յովհաննիս ծառայիս) Ռճ հայոց թուիս ԼԷ աւելի որք պահտահերք զմեզ յիշեալիք...»:

Թիւ 5. անցման երկաթագիր, մագաղաթ. մի օրինակ. «զրեցաւ ո. աւետարանս ի թուականիս հայոց ՆԶԹ. ի փառս ամենասուրբ երրորդութեան. Արդ որք ընթեանուք զՌատակէս զսրբաանեալ քահանա և զճնոցս իւր և զՄիթար զմեզաւոր գրիչս յիշեալիք... Տակը Աստուածայայտութեան տօնի նկարագիրը:

Թիւ 6. մագաղաթ, անցման երկաթագիր. տօնացոյցի մի հատուած, զարմանալի է որ շարականները չեն նշանակած:

Թիւ 7. մագաղաթի մի սիւնակ. երկաթագիր. չունի «իրը կնոջն շնացելոյ», «ի թուականութեան հայոց ի ՌԿ եղև աւարտումն սուրբ և լուսերանի» սրբարար և մաքրագարդ յորդահոս ծայրածաւալ հրահոսան չորեքվտակեան դեաին աստուածայնո առ ի յարբուցանել զոճորտս տիեզերաց: Այսմ քաղցրահամ վտակաց ցանկացող եղևալպատուական կրաւ...»:

Թիւ 8. անընթեռնլի դրութեամբ, հաւանտեանաքար աւետարան:

Թիւ 9. թուղթ 8, նսարդիր. յիշտ. 3^ա. Ամիր աղացանկացաւ այս սիրալի գրքիս որ կոչի արքմատոյց: զի կայ ի սմա ժողովեալ բազում և ազգի ազգի աղօթք... անուանի ս. հարց Եփրեմի, Յոհանու սակեբեանի, և Յոհաննու Քառնեցոյն, և այլ սրբոց. բայց գրեցաւ սա ի դառն ժամանակիս... այսմ ամի պիղծ և զազիր ազդն նետողաց, որ են թաթարք, մըտին յերկիրս Իլախաց և զայն ոչ թէ միանգամ, այլ երկիցս և երկից և այլ յուրիս ի տարօճն: և աւեր ածին աշխարհիս մերում... և և մինչ յայսմ նեղութեան և վշտի և տառապանաց էաք... եկն եհաս բօթ գուժի և շար լուր, եթէ մեծ հուր անկաւ ի քաղաքն Եառաալով: ուր էին ժողովեալ բազում վաճառականք: յայլ և այլ դաւառաց և քաղաքաց... այլև կամարակապ դմպէթայարկ վիմաշէն փառաւոր եկեղեցիքն մինչև ի սպառ. այրեցեալ փշրեցան, զի ընաւ ոչ մնաց շինութիւն: քանզի չորեք կողմանց էր պատեալ: պաշարեալ շա՛րջանակաւ հուրն: զի և մարդք այրեցան: այլք կիսայրեացք: և կէսն մօրվօք և հերք խանձեալք մագաղաթ լեալք փախտտականք ի քաղաքէն ի դուրս հազիւ անկանէին. իսկ ոմանք խելաթիւրեալք և մոլեգնեալք վասն մեծի աղետիցն և կորստեան ընչիցն: ոմանք զգետտ այրեցեալք մերկ և ըսկք զլիւրեացք սևադէմ և այլակերպք ահարկուք երևեալ տեսողացն: քանզի ի գիշերի եղև հուրս այս և երկու ժամն այրեցաւ քաղաքն և ամենայն ընակիչք... Եւ մինչդեռ յայս արտումութեան և շիրթի կայաք հասին ի վերայ մեր... սաստիկ մահտարաժամք... երկիւղ անկաւ ի սիրտս ընակչաց: որպէս և տիրախնամ աս-

տուածապահ մայրաքաղաքն Բարէլլէզի, յորմէ փախեան ամենեքեան. ընդ որս և ես եղիելի... փախեա ի գիւղաքաղաք մի որ կոչի Բոհարիւ. Թ միլ ի Նեփա: և կացի անգ... ի վերացման ս. խաչէն: մինչև ի ս. Յակոբ: և անգ... գրեցի... բազմերանգ գիրքս աղօթից: բազում աշխատութեամբ Բ և Գ գաղափարէ օրինակելով... Ա երջին թուղթ աղօթքի կտոր է:

Թիւ 10. թուղթ 8. 1ք—2ա. գեղեցիկ խորաններ, սակեգոյն թանաքով տողի վրայ գրուած երկաթագիր. Ով յանսկիւսըն ծոցո բան նոյնք ծաղկեալ յազգ մարդկան որ զայս մատեան աւետարան մեղ հնչեցեր ձայն ցնծութեան. ահա զբոյս առեալ քեզ սամ բարձեալ ի ձեռս առաջի դամ առ զայս նուէրս բարեխնամ և յիս հայեա Տր հաշտակամ. (Բ. դա. ու.) դու զպճնոզս քո բանի և զստացող այսմ տառի զՏր Ս(տեփաննոս) |...| քաղաք հայրենի: Հին բարդգրով յիշ. 3ք. «վառք... Յամս... հայկազեանս տովմարի 2ԿԳ. Ես Պարոս... սոսկ վարդապետ աշխարհաւ կիրիկեցի: ի ս. ուխտէն Ակներ կոչեցեալ: ըստ տատանման մըտաց: արդարև հողմով մանդութեան իմոյ: նաև յգ. փափագման իմաստասիրական արհեստից տարաշխարհիկ եղեալ... ընակեցայ ի կողմն նահանգիս Սիւնեաց: ի դաւառս Վայոց ձոր կոչեցեալ: ի վանս Դրսմոր: առ ոտս... Եսայեայ: որ իբրև զարեգակն լուսաւորեալ պայծառացոյցանէ զբոլոր ազգս և զեկեղեցիս Հայաստան աշխարհիս... գրեցի զսուրբ Աւետարանս իմով ձեռամբ վատեալ ի լուսոյ... հրամանաւ և ծախիւք մեծազարմ և իշխանաշուք... մանդանն Տարսյիմ կոչեցեալ: իսկ ի շնորհս Հոգոյն սրբոյ Ստեփաննոս անուանեալ: որ է ըստ հայրենի նախնեաց յազգէ և ի շառաւիղէ Ռոպիլեանց: իսկ ըստ մայրենեացն սերեալ յազգէ մեծ ամիւր սպասալարին Զափաի... նաև յիմաստասիրական արհեստ յսլով ժամանակս գեգերեալ ընդ թեաւք ինտմոց... տիեզերայոյս վարդապետին Եսայեայ: նաև աստիճանի սարկաւազութեան և քահանայութեան արժանացեալ և հանդերձեալ է կոչմամբ և ընդբութեամբ ս. Հոգւոյն ի պատիւ և յատկեան վարդապետութեան և եպիսկոպոսու-

Թեան տանն Սիւնեաց... Արդ հրամանաւ վերապատուեալ տեառնս իմոյ ՏԵ Սօփիենոսի մականունն ճարտային գրեցաւ ու աւետարանս յընդիւր ընդիւր երանգոց և ի յօսկւոյ սրբոյ... ի վայելումն անձին իւրոյ և իւրոց զարմեցն... մեծամէր Պարթիին և Պարթային և լուսաղարգ հարազատացն իւր Շահիշահին, Ելիկոնիին և Աղբարդիին և... զերամեծար ծնաւդին իւրոյ պարոն Գոնցային, որք են իշխանք և տէր նահանգին Սիւսական... Յիշեալքք... զհանգուցեալն զպարոն Զայայն և զհաւրաբոյր սորա... զպարոն Ասիայն և զՄամբանն և զմայր սոցին զպարոն Մինախաթունն, այլ և զհաւրեղբայր սորա զՏԵ Սոփիանոս մեծապատուեա Սիւնեաց... և զպարոն Ելիկոն... զսուրբ և զերանաշնորհ բարուշին զՄարգիս զգառտիարակ և զմուսցիչ ՏԵ Սոփիանոսիս, Վերջը մի ռաանաւոր, որի ըսկզբնատուերը կազմում են անունս. Տէր Սարգիս Կ աւետարան. տակը գրած է «զյարմարող այսմ չափի՝ զՍոփոս նուառա Բագրեցի աղաչեմ յիշել սիրով ի լի...»:

Թիւ 11. հին բուրգեր թուղթ. Կ ժամանակա արքային արքայեց հայոց մեծաց Լեւոնի... և ի թվագրութեան հայոց ասմաբի 212 յանկ էլեալ աւարտեցաւ տառայս հոգիաշունչ, որ ունի զժաղկէս զանազանքս... որոյ ցանկացեալ եղև... արքայազանն պարոն Աշին որդի Աշիի արքայեղբարն Լերմոյ և հաւրեղբարն Լեւոնի արքայի, և ըստ ժայրենի ձննդեան գոտեք մեծի քաջի և իմաստնոյ աստուածակրողի Զայային հայոց մեծաց պարոնին, ի զարմէ լուսաւորչին սքրբայն Գրիգորի, և արդ աստուածատէր և բարեխէր պարոն Աշինս այս ՏԵ Կանյոյն, Ժողովեաց զյոզնիմաստ աստքս տաղեց, ներբողինեց, քաջսրբակաց, ըստ համերի չափոց և ոչ ըստ աշխարհի...»:

Թիւ 12. հին բուրգեր թուղթ. «գրեցաւ սուրբ աւետարանս ձեռամբ նուառա քահանայ Սարգիս, մեղապարտ գրչի աւարտեցի... ընդ հովանեաւ ու Աստուածածնին և նախալկախ ի թվ. մեծաց հայոց 218 ի հայրապետութեան Զախարի, ի թագաւորութեան Բաւարդի, յիշեցէք զհովիտի գրչես և զճնաւդն իմ գլոխիս և զՄէլէքնագ...»:

Թիւ 13. հին բուրգեր թուղթ. «հայոց գրեցաւ ի թուի հայոց ի 229, ի ձորս Աայոց, ի յանապատիս մեծախառ Գայիմուր կրչեցեալ ընդ հովանեաւ սրբոյն Ասեփանոսի նախալկախ և աւգնականութեամբ մեծ վարժապետիս վերոյ ասացեալ Եոպեայ, Ի յիշխանութեան... մեծ իշխանին Պուրթէլի և որդոցն նորին Պէլգէնի և Իւանէլի: Իսկ ի տեղւոյս աէրութենէ, թուանց մեծին Պարթայ, ամիր Լասանայ և Զումայի: Գրչին է՝ Յունանս:

Թիւ 14. հին բուրգեր թուղթ. «Արդ գրեցաւ քարոզութիւն աւետարանիս... յամի դալտեան Փրիչի ՌնժԳ: Եւ ի կատարման և թն և տասնեակ յոգեղենին, ի սկիզբն մտանելոյ, տասն և մի ամաց, Յարեթական տոհմն տոհմարի, որ է ՊԿԿ թվականին մեծի, ի նահանգիս Բզնունաց ի քաղաքիս Արճէ կոչեցեալ... ի խնդրոյ... Քաղիս քահանային: Եւ կտ զսա ինքեան և ծնողաց իւրոց հաւրն Խնկայ և մարն իւրոյ Աւթային: Յաստուածաբնակ և հրեշտակեբամ ուխան Մեծոփայ վանք անուանելոյ... Այլև զուսուցիչն իւր (Թագէտի) զՍփս, փրկիստիայն և զեղբայրն իւր զՅովհաննէս վարդապետն... հաւրն իւրոյ (Թագէտի) Հրեղոսի և մարն Թամամին... ընդ որս և ես... Մարթոս կրանաւորս... յիշել զմեզ, որ զսուրբ գիրս ծագելէ առաք և կազմեցաք»:

Թիւ 15. հին բուրգեր թուղթ. «Փառք... Մելքիսեթ քահանա... ցանկացող եղեալ ս. Գանձարանիս: Կտ զժաղքել զսո և զարգարել... յիշտաակ իւրն և ծնողաց իւրոց հաւրն Ալեքսանոս քահանային, և մարն Հեթեթին, պապին Յովսէփ նահապակին և ամուսնոյն իւրոյ Աննան, հոգոյ սրբոյն Սալթանչին և քուերն Փոփիկանն»:

Թիւ 16. բուրգեր հին. «... գրեցաւ ու աւետարան ձեռամբ... Թովմայի կուսակրան արեղայի, ի թուականութեանս հայկազեան տումարի 25, ի հայրապետութեան Ազուանից նահանգի ՏԵ Յոհաննի որդոյ մեծ իշխանին հայոց պարոն Զայային և յաշխարհակալութեանս արեանարու ըռնաւորին ձեռնայի, ի ու և ի հռչակաւոր վանքս Գեառ...»:

ընդ հովանեաւ ս. Աստուածածնիս և... ս. Ըստեփանոսիս... Երդ ես Կրքակու քահանայ... ըստացայ զս. աւետարանս... յիշատակ... հաւրն իմոյ Մուրատ աղին և մաւրըն իմոյ Սառային և ամուսնոյն իմ պար. հուլիսաշին և եղբարց իմոց Պալարաղին և Նասիրին և Լիկին և Սիրունին և Շահումին: 2ր. տարբեր գրութիւն. սողորմի Խաչանէս քահանային և իւր որդոցն Գուլամիւրին և հողակիցն Թուրվանդին և իւր որդոցն Հասանձանէն Խունդայմիրէն և գտեբացն Շահումին միրզին Պապէն... 3ր. Խաչանէսին և իւր հողակիցն Գուլամին և... իւր որդոցն... Գուլամին Մալբումին հասպարէն Փարիսանէն Խաթունէն... (զրիշ. Պետրոս քահանայ): 3ր. ուրիշ գրիչ. «Տը... սողորմեցաւ... Մելքիսէթ քահանայ (իս) ... Յայտնականս հայոց ԶԺԸ գրեցաւ ս. աւետարանս և նորընծա պատրաստեց Աստուած զնիստանս մանուկ աղայ, ի կաթուղիկոսութեան ս. Եջմիածնին Տը Գրիգորիս ի վաչաահութեան Զահանջին:

Թիւ 17. բոլորգիր Թուղթ. Ե... Յիշեցէ ի Բրիտանո Տը Սարգիսն և իւր որդի Տը Մինան և իւր որդի Մէլքումն և իւր որդի Պալասանը Վանին Բալշին Պալասանի որդի Պազտասարը, Մինասը Մէլքումն Վանի որդի Արուսթիւնն, Բակի բրդի Ահան Սարգիսըն, գարձեալ յիշեցէ Մէլքումն հողակից նազուին գուսար Աղեղին, Մարեանին, Անային հարըն Եթարին իւր գուսար Խաթային ...

Թիւ 18. բոլորգիր հին. Ե... զրեցաւ ս. աւետարանս ի յերկիրս Աղուանից ի գաւառիս Վարչնոյ, ի դեաւոս որ կոչի Սիգիի է գուռն ս. Յովաննէսին ձեւամբ... տուտանուն Առաքել երկցու և միւս եղբայրն իմ Պետրոս երկցու ի միտին սկսաք և աւարտեցաք...:

Թիւ 19. բոլորգիր հին, Թուղթ. Ե ի թվականութեանս հայոց և ի կաթողիկոսութեան ս. Եջմիածնին Տը Սարգիս կաթողիկոսին ԶԺԳ հրաման Աստուծոյ հասեալ եղև ի Վիլ քաղաքս և ես... Մելքիսէթ քահանայն ... գոչ որ չունէի որ զիս պահէին ոմն

Շուրակացի Շահում արեն որ է իմ քեռորդի կոչեաց զիս ի տուն իւր... յիշեցէ... Շահումն և զկենակիցն իւր Գուլամն և զաւակն իւր Միրում, զԱպուշ և զՄարգարէն և զԳուսար իւր Բաղէն...:

Թիւ 20. բոլորգիր. Թուղթ. Ե... Սողորմես գնեցի զաւետարանս ի հալալ վաստակոց իմոց յիշատակին և ծնողաց իմոց... Սարգիսն և Թայ խաթունին և զաւակաց իմոց Տը Յակոբին, նարեմանին և Մարտիրոսին և կենակցին իմոյ Ելէնուն և զաւակացն Լէոնին Ովանէսին... հարսին իմոյ Հուզէմարդին և եղբարն իմոյ Թէշէնին և զաւակաց նորին Յովանէսին, Բարիլուսին, Եղիին, և մարն Թամղի մէլիքին և կենակցին իւրոյ Յետիամզուն և Սայ մէլիքին, Յետիարին, Նուրատին, Յորգանանին... (զրիշ Յուսիկ):

Թիւ 21. բոլորգիր. Թուղթ. Ե ի թվականս հայոց որ էր ԶՂԸ ամի որում եղև մահ տարայժամ աշխարհիս հայոց... և զեզոս որ Բարկիս կոչի և առաջնորդ գեղոյս Շաղուպար, որ երեսասարգ հասակաւ ի քս փոխեցան և վարդոյ նման որդեքն իւր որ էին... զԳուլամին... զՄիքայէն...:

Թիւ 22. Առաջնի նման, Սւետարանի յիշատակարան:

Թիւ 23. բոլորգիր. Թուղթ. Ե ի թուաք... ես Աբրահամ կրանաւորս կամաւն Աստուծոյ սկսայ զս. աւետարանս... ընդ հովանեաւ ս. Յստեփանոսի ի յերկիրս Հասարի ի գեղոս որ անուննի Փարանակց, ի խնդրոյ... միակացս Դոյի (զրիշ է Աբրահամ արեղակ)... Պետրոս սուտանուն կրանաւորս փոքր ճաղկաւ զարգարեցի զաւետարանս... և զրեցի զիշատակարանս և կազմեցի ի թվին հայոց ԹԻԵ ին ի կաթողիկոսութեան տանս Աղվանից Տը Յոհաննէս կաթողիկոսի, յիշատակութեան Խուդապանդային, որ բազում նեղութիւն եղև հայոց աղղին... Ես Դոյի Մեկացո ըստացայ աւետարանս յիշատակ... հաւրեգրայրն իմ Աղէքսանոսայ և Տաւթայ, Ազամայ և եղբուրորդին իմ Սարգիսայ, Աւանէսայ և հոպետը բուրն իմ Բեկի որ յաշխատանք ունի ի վերայ իմ...:

Թիւ 24. բոլորգիր. թուղթ. «փառք... վերստին նորոգեցաւ ս. աւետարանս ի թվականին հայոց Ռ Ռ Լ ամի, ձեռամբ Գրիգոր անուամբ քահանայի և Յովսէփ սուտանուն նորին աշակերտի, ի յերկիրս Գեղամա, ի զիւզս որ կոչի Մագրա, ընդ հովանեաւ ս. տաճարացս յանուն սրբուհո Աստուածածնին և սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին ի հայրապետութեան Տն Տր Թագէտի և յեշխանութեան տեղւոյս պարոն Հաննազարին... յիշեցէք ըզտէր Յովհաննէսն որ ըստացաւ զսբ. յաւետարանս... հաւրն Ամիր Հասանին և մաւրն Հահումին և եղբարն Աւետիտին և նորին կողակցին Յիւզուր սուլթանին և զաւակաց նոցա Պուսաթին, Իսանբեկին և քրվիբցն Խոսարովին և մէլիք Խաթունին և քվեթ որդոցն Չարախանին և Միրզաճանին և հաւրեղբարցն Թագէտս քահանային, Ախին և Ամիրբեկին, Սուլթանին և հաւրեղբարւ որդոցն, Եարին, Արամիւն, Մարտիրոսին, Ամիրին, Կիրակոսին, Պապուսին, Փանոսին, Ասպահանին և պապոյն իւրո Ստեփանոսին և տատին իւր, Հեղինամին և հաւր քվեթցն Ուլուսին Մարեանին և հոգոյեղբարն, Յահանիսին և մեծ պապին Սարխոշին...»

Թիւ 25. նորոգիր, թուղթ 4. «փառք... Յոնանեկս սարկաւազս կազմեցի այս գանձարանս... ի դուռն ս. Սեպիանոս նախալքկային... քանզի ունի սայ զբոլոր տարին յինքեան հաւաքեալ... ի թվականին հայոց ՌԾԶ... յիշեցէք զստացող ս. գրոցս պարոն Ալախուլուն և կենակցին իւր Խաթունըն, որ հանգաւ առ Աստուած և միւս կենակիցն իւր Սինգուխան և որդին իւր Բերուն, Հահագիւն, Առաքելն և միւս որդիքըն իւր Հաննէսն, Գրիգորն և դուստրն իւր Մարիամին, Մեթ գնեցաք այս գիրս... ի դուռն ս. Աստուածածին և Փաջի վանքին, ի ձեռնն ս. քահանայեցն Տր Մկրտչին (տ.)... ի հայրապետութեան Տն Աւետիս կաթողիկոսին և պատրիարք Վաղարշայպատու ս. Եջմիածնի, ի թագաւորութեան վրացու պարոն Լուսաւսիին...»

Թիւ 26. բոլորգիր. թուղթ. «...Արգ կազմեցաւ աւետարանս ի զիւզն սր կոչի Դարաբալու ի դուռն ս. Պողոսիս, ի յտան

ս. Թաթէտի առաքելոյն ի յառաջնորդութեան Բարսեղ եպիսկոպոսին, ի քահանայութեան Տր Պողոսին, և Տր Սահակին և զպրին Պետրոսին և աէս Մուրայզին... ձեռամբ մեղսամած զբշի սուտանուն Արխտակէսի եպիսկոպոսի, ի թվականութեանս հայոց ՌԿԴ, ի թագաւորութեան Հահաբասին»:

Թիւ 27. բոլորգիր. թուղթ 2. «Չվերջին նորոգող ծաղկազարդ ս. Գանձարանիս... պարոն Տէր Գրիգոր արհեսպիսկոպոսն, որ ետ նորոգել... յիշատակ... պապն իւր պարոնմելիք Յուլայպէկին, և իւր կողակցին Գուշաղին, և իւրեանց զաւակացն պարոն Աղայպէկին, Մելիքպէկին, Սարախանպէկին, Ստեփաննոս կրտսնաւորին և միւս Ստեփանոս եպիսկոպոսին, և դասերաց իւրոց Աիիֆարին, Աւղանփաշին, Խանուժաղին... ծնողաց իւրոց պարոն Մելիքպէկին, պարոն Խաթունին և եղբարքն իւր Յովհաննէս երէցն Գիշիպէկին և եղբար որդոցն պարոն մելիք Պալատան պէկին, Տր Ուհաննէսին, Տր Ստեփաննոս կրտսնաւորին... և որդիք պարոն Պալատանին Մէլիքպէկին, Հահիպէկին, Յուլուպէկին, Ատիպէկին... և մայր պարոն Պալատանին Գաւլաթխանուժն... և հարոն իւր Խաթուն Ուղէն, Խանուժ աղէն... Կաղմեցաւ ս. զիրքս թվս հայոց աէս ին... նորոգեցո զիրս այն տարին որ ազգն վրաց Մովսէս առին անուն նորայ հեծելաւք հասո ի Գանձակ քաղաք, որ այժմ Գանջայ ասի... յորժամ լուան (Ղ. զլպաշք) գալն վրաց փախստական եղն ի նմանէ և յանկրաւ ազգն վրաց արձակեցո ի վերայ հայոց ազգիս, Գետաշինուհետ մինչի Պարսումեցիք աւաւուր գերացուցին դաշա ու սար հայք և թուրք ի միասին և զձեռն անկեալն զոմն սպանին, զոմն վերաւորեցին և բազումս գերի տարան... Ես... Վարդան... քահանայ... խիտ թալանվեցայ ինչ մաւրէ մերի գահութիւն Աստուծոյ իմ մեղացն բրկցո Աստուած և զամենայն ինչս իմ բազում գերանք ու շատ անաւթս եկեղեցոյ իմ գերի տարան և հայրն սպանին... ապա... եկի ի ս. յուխտս գաւիվանայ, զայս գիրքս կազմեցի սակո մի բան գրեցի...»

Թիւ 28. բոլորգիր. թուղթ. «Յիշեցէք զվերջին ստացող ս. աւետարանին զմեկեք Մուշկաճարսն որ ստացաւ զսա և ետ ի նորոգել յիշատակ... հօրն Աղամիրին և մօրն Սարվարին և որդոցն Տր Յովանէսին, Աղափրին, Հախնազարին, Մարտիրոսին, Մինասին, Ալեքսանտոսին և Մուշկաճարի կողակցին Ջիմաթին, մամ Աղիզին և հարսներուն Եղիսաբեթին, Գոզալին, դստերն Խանուսին Գուլամբարին, Այլ և յիշեցէք զՏր Աղաբէէն, Սարգիսն, Աղամն, մեծ հարսն Գօզան, Զանազն, Գուլազան... յիշեցէք... շիւռտաբաշին և որդի սորա Զանիմանն և որդի նորա Աղամիրն և որդի սորա Մուշկաճարն և իւր որդիքն Տր Յովանէսն և դուստրը սորին Հուսոմէն, Աղամիրն, Հուխարն, Մարտիրոսն, Մինասն, Ալեքսանտոսն... նորոգեցաւ ս. աւետարանս ի դաւառս Չիլակ ի զիւզո Քաղաքսիս թվ. ՌՁԱ. ի թագաւորութեան Պարսիս հինգերորդ ամի:

Թիւ 29 բոլորգիր, թուղթ. «...վերջութին նորոգեցաւ և կազմեցաւ ս. աւետարանս ի քաղաքն Խօ ի դուռն ս. Սարգոնն ձեռամբ... Սարգիս զպրիս, թվ. ՌԷՂԱ, հայրապետութեան Եջմիածնայ Փիլիպոս կաթողիկոսին, թագաւորի Հահապոն... (տարբեր գրչից) յիշեցէք զժամահար Գուրմիշն, և զկողակիցն Անաթաթունն, որ ետուն վերստին նորոգել... զՏր Յովանէսն, որ սակաւ մի աշխատեցաւ ի կազմել...»

1բ. Վերջութին ըստացայ ցաւզըն բարեմիտ և զհեղահոգի սրբաամենալ կրբաւնաւոր Տր Աբրայամն և ճերունի Տր Աբրահամն և կողակիցն, Մարգարիան և որդիքն, Սիհունն, Ներսէսըն և կողակիցներն Գոհարին, Հահուսին և որդիքն Խալօին, Պապօին, Ռհանին, Մուսէսին, Հարունին և դստերացըն Խուսմին, Պաւհարին...»

Թիւ 30. բոլորգիր. թուղթ. «...եւ Միսակ կրօնաւորս վերստին ստացա զաւետարանս ի հալալ արգեանց իմոց յիշատակ հոգո իմո. և... հօր(ս) Ահիմանին և մօրն Մարեանին և եղբարցն Յոհաննիսին, Ասլին, և կանանց սոցին Յիւզուշին, Խանազին, և որդոց սոցին Մկրտչին և որդոյն Բազդա-

սարին, Յունանին, Յահանին, Գրիգոր սարկաւազին, Թադոսին, Մարտիրոսին .. Էլիազին, միւս Գրիգորին, Մանկին, Սրգսին, քվերցն Մարին, հարսն Գուլազին .. ի թվին հայոց ՌՂԹ. ի թագաւորութեան պարսեց նահապետ որդի Հահապազին, եւ Ալանեցի Ահիմանի որդի Միքաէլ կրօնաւորս ստացա զս. աւետարանս...»

Թիւ 31. բոլորգիր. թուղթ. «գրեցաւ զմատենանս (աւետարանս) ի թըլիս հայոց ՌԷՃԷԳ-ին ի հայրապետութեան Տր Փիլիպոս ի արհիեպիսկոպոսութեան Ստաթէի... վարդապետին Ներսիսի... և թագաւորութեան տաճկաց Հահապասին... եւ... Նազարէթ... գրեցի զսա ի լաւ և ընտիր օրինակէ... Յիշատակ... կողակցուն իմոյ... և իւր ծնողացն Ղարադօզին և մօրն Սասագին և եղբօրն Կիրակոսին, Ամիրխանին և դստերացն Գուլասարին, Սանդիտին... եւ... Սերիթուղթս որ եմ հօր կողմանէ ազգաւ հայ, ամուսին հռոմայեցոյ, որ ի մեռանել առն իմոյ ըստացա (զաւետարանս), և կամաւ իմով ետու զսա յիշատակ ի յերկիրն Կիլիկիայ ի զեօզն Բանազուրա, ... գրեցաւ թվին ՌՃԶ...»

Թիւ 32. բոլորգիր, թուղթ. «Զվերջին ստացող ս. աւետարանիս... տանտիկին Սաթին... (յիշատակ) հաւրն Աւալին և մաւրն Անայ խաթունին, կողակցին իւրոյ Փիլիպոսի և որդոցն Մարգարին, Խաչիկին և ետ... ի դուռն ս. Վարդանայ... և ետ կարողութիւն տկար մարմնուս Թումայի, որ կազմեցի զոր. աւետարանս ի թվ. ՌԽ, և զս. ուխտիս մերոյ, ս. Յովանիսոյ միաբանքն զառաջնորդ զՊարայ րարունի վարդապետն, զՏր Վարդան արքեպիսկոպոս զՏր Մարգարէն, զՏր Աւետիսն, զՏր Յակոբն, զՏր Կիլիգորն, զՏր Սարգիսն, և զհանդուցալ զհայրն իւր Յովսէփ վարդապետն... Միաբանք ս. Սեփակոսի զՏր Թումայ արքեպիսկոպոս զՏր Մարտիրոս արքեպիսկոպոս, զՏր Յեսայի արքեպիսկոպոս, զՏր Հարապետ եպիսկոպոս, զՏր Յովանէսն, զՏր Ղազարն... 1բ. Տր Յովանէս նորոգել ետ զսա յիշատակ. հօրն Ղասուսին և մօրն Պէկամին և կողակցին իւր Քաթանին և որդիքն իւր Ալեքսանտոսն, Կոստանդիանոսն, Պալասանն և դուստրն Մա-

ընտան, Մուսաբաբն, Եղիսաբէթն, Բէ-
հուժխանն... Կազմեցաւ ու աւետարանս ի
ձեռն Մեղիսեոզ անարժանի . . ի թվականին
ՌՃԷԶ... ։

Թիւ 33. Միլտիչ Նաղաշի կենտարդու-
թիւնը, որ բառացի սպուտն է «Արարատի»
1898 Յունվարի յաւելուածի բաժնում ։

Թիւ 34. քոյրդեր, թուղթ. շն Մի-
նասն, իմ հնդակից Մարեանն, նորոքել դե-
ւինք զբար. աւետարանս ի հարաւ հինչից
մերոց... ձեռամբ Աղարիայ երկրու, ի թվին
ՌՃԺԳ ։

Թիւ 35. նորդեր, թուղթ 4. . . Յո-
նան . . բանի . . սպասու որ . . աշխարհաւ Ռ-
րոտնեցի, ըստ ընական տեղւոյ սնընդեան
Տաթևացի . . վարժեալ ի նախնի աթոռ հայ-
կադունեաց սեռի ի ս. կաթնով շիկոսարանին
Եջմիածնի որ առ այսու ժամանակաւ գե-
ղեցկազարդ պայծառութեամբ չքեղացեալ
դոյ հոգեւորին և մարմնաւորին նախնա-
գրութեամբ ։ Ի ձեռն . . սրբոյն Մովսէսի
Տաթևացւոյ և Փիլիպպոսի Աղբակեցւոյ առ-
հրետոս գնացելոցն և նոցունց փոխանոր-
դի . . Յակոբայ Զուղայեցւոյ . . (նոր զբար-
բոցի համեմատութիւնը թարգմանաց դասի
հետ), ոյց զլուխ և առաջնորդ շեալ մեծ
վարժապետն Սիսեոն որ էր տեղեալ Զուղայե-
ցի ի մեծ մայրաքաղաքէն Եօջայ որ այժմ
անի Ըսպահան, որոյ . . արարեալ քերական-
ութիւնս նորոգս և նրբին մանուածոյ շա-
րագրութիւնս արտաքին զրոց զիւրացոյց և
հեշտընկալ արար հետևողաց նորավարժից
և հաւաքեալ ի մի գիրք տամարանոյրնն ա-
նուանեաց և յետոյ եպիսկոպոս շեալ նոտաւ
ի վանս ու Ամենափրկչին որ ամի Հաւուց-
թառ, և անտէն արարեալ բազում նորո-
գութիւնս շինուածոց և զպրոցս կարգեալ
ուսոյց յալովից վարժեաստ իմաստից. միայն
իմ չուսուսականին անհաղորդ և ծարաւի ի
նմանէ գտանելով և յետ ժամանակաց եր-
թեալ քարոզութեամբ յաշխարհս յունաց՝
մեռանի ի բաղաբին Թոմարու ոչ հատեալ ի
հասակ ծերութեան և անդէն հանգուցեալ
կան մեծաւ պատուով նշխարք ու վարդա-
պետն մերոյ . . ի ժամանակին յայտնի . . ի

խնդիր ելեալ մեր . . կամէաք զտանել զո-
րինակ զրոցն ճարասանութեան որ է ա-
րարեալ մեծի քերթողհօրն Մովսիսի Խորե-
նացւոյ . . զի էր ընաւին անհետացեալ ի մե-
րային զրոց և յետոյ գտեալ եղև յո-
մանց, յարկեցս զընեացն ու ու իսին Սաղ-
մասափակոյ որ է հանդէպ Յոնանայեցի մերձ
Արագած լեռինն, եւ իմ առեալ զայն . .
զրեցի . . թիւ աւարտան յամի ՌՃԷ . .
ի վերագիրտողութեան . . Յակոբայ չուղայեցւոյ,
ի թագաւորութեան Թուրքաց . . Հասարա-
սի փոքու և զբեալ եղաք ընդ սմին զընտ
իմաստասիրացն, զնախերգանս, զարհու-
թիւնս լինով և զսահմանս ժողովեալս և
կարգեալս ընդ սահմանացն Գաւթի անյաղթ
փիլիսոփայն . . յիշեցէք զհոգին . . վարդապե-
տացն մերոց Ներսիսի և Պետրոսի որ . . կա-
ռուցին զքերթազարդ եկեղեցին Տաթևու
ընդի գեղջն իւրեանց . . զՏր Արիստակէս,
որ է առաջնորդ . . ու անապատին . . Տա-
թևու . . ընդ որս և Յոնան տառապեալս . .
Դ, շեղագիր, «տաացայ Պաղատասար» վար-
դապետս Հասան-Զուղայեան Տն Արցախայ,
որդի հանգուցեալ Դանիէլ հազարապետին
և իշխանին Խաչինոյ, 1818, ապր. 41, ի
ս. Գանձասար ։

Թիւ 36. քոյրդեր, թուղթ. . . Գրե-
ցաւ ու Գիրքս (Մարոց) ձեռամբ անար-
ժան և փժուէն զբշի Մարկոս . . քահանայի . .
ի վան Բաղաբ, ի գուռն ս. Սահակ հայրա-
պետին և սրբոյն Ստեփաննոսի նախափկա-
ին . . Իժ. Է. ՌՃԻԶ . . յիշեցէք . . զժողի(ո)
Մարկոսի(ն) և ծնողացն աէր Մարգարին և
Մուկրին . . զզբալտաշից ի Մուրասին և . .
հօրն Մարտիրոսին և մօրն Նովիին և եղ-
բայրն Յովանէսին և քուրոջն Մուրաթին
և Մուրաթի կողակցացն և Հազանդարին և
որոցն Ատոմին . . զգտտերն Նովիին, Եղե-
սին և Եթարին և քեռին Գուլգամին . .

Թիւ 37. նորդեր, աննշան յեւ-
ՌՃԷ, թուին զբաժ ։

Թիւ 38. նորդ. շն Աստուածատու
կրօնայորս, որ եմ յերկրէն սիննեաց ի գիւ-
ղայքաղաքէն Բոնապոլիս . . ի յազգէն Թո-
րոսեցի, ի թվականութեանս հայոց ՌՃԾԵ

ին, ի թագաւորութեանն պարսեց Շահ սուլթանն Լիւսէինն և ի Հայրապետութեանն Տն Եւթիմիանայ Տն հանգուցեալ Նահայպետ Վթղին: Ի տերութեանն զԷլզաբաղաքես ազայ սատագ պէկին և ի շահանութեանն հայոց Մէլեք Ամիր Խանին ի հայրապետութեանն Եւթոռայ Թաթէի Յովսսփ: Վարդապետին:

(Գիրքս Հարսեց վարժ է): 1^ր. Աւետարանի յեշտ. գրուած ՌՃԼԳ-ին:

Թիւ 39. Նոտրդ. Թուղթ. Եւթոռայ առաքառի քարոզչիքս ի հայալ վաստակոց իմոց և ծնողքն իմ Գրեգորն, սրապն իմ Աւայն և իմ հօրեղբայրն. Վարդանն, Էվազն, Ուստա, Յովաննէն, և ի եղբարքն իմ Աղայնան, Մերզան, Մանին և մայրն իմ Խանուսն, մամն իմ Սաշին և քվերքն իմ Շահպէկն, Շահնազն, Կուլնազն, Կողան և որդիքն իմ Շարինն, Կուլնազան, Հախնազան, Աիին, Քասպարն, Պուզիքն և թոռն իմ Ապահն և դստերքն իմ Խանիարն, Շահիարն, Սարգիս երէցս, դրեցի. թիւն ՌՃԼԳ.:

Թիւ 40. Նոտրազիք. Թուղթ. Եւթեր Յոհանն, որ նորոգել ետ զայ յիշատակիւք ծնողաց Կոստանդին և Աղիզին իւր հոգակեց Մարտիրն և իւր որդի Կոստանդին և Ուհանն իւր դուստրն Մարինան: Շահպազն և Ոսկին և իւր եղբար Կաստն: Տը Խաչատուրն, Լազարն, Պարասանն, իւր քուր Մախմուրն և ս. աւետար(ա)նին յիշատակ ավսղ Աղբըն: Կազմեցաւ ս. Աւետարանս ռուզաղի զոգա եկեղեցին ի Թ. ՌՃԼԳ. օգ. ԺԵ-ին. ձեռագրե թաղարեցի. Մահտեսի Ծատուրին:

Թիւ 41. և 43. Թարիխ կամ Ժամանակագրութիւն. Նոտր. Թուղթ. ՌՃԿԶ—ՌՅԵ. օր. այսպէս. Ավան ուզբաշին որ եկավ Շօշկայ քարըն մտավ սահիք: Խուրուշ իլավ. ՌՃԿԶ.:

Օտմանլուս որ քարըն կալով Ավան ուզբաշին փախավ քինաց, և այլն:

Թիւ 42. Աղօթք Նոտրազիք. Թուղթ. և Հարական՝ երկաթադրով գրած. Յիշատակ է

այս մէլեք Թամբազին ի վայելումն Տը. Սամուէլին:

Թիւ 43—46 մագաղաթ. հազիւ նշմարելի գլխազիւր երկաթազիւր գրութեամբ հաւանականաբար ս. Գիրք (Աւետարան): Թիւ 46-ի վրայ կայ մի մարգագիր:

Թիւ 47. մեջին Մեթալքեան երկաթազիւր համաբարբառի խորան. ԱԹ-ից. 2 կամարներ, մէջը մարգառիւծ պոչը օձից տակը մեծ շղթայածև միմեանց անցնող տառերով գրած. Տը Աժ ողորմեա Ռասակիսի ամէն՝ ոսկեգոյն, կապոյտ, սև, կարմիր և կանաչ գոյնեցով:

Թիւ 48. Յովհաննէս Աւետարանից աջով օրհնում է Տը Յոհաննէս, եպ. արքեպեղօրատացողի գրոցոյ. օրը և ծունկ է չըբել նբա առաջ. ամպերի մեջեց երևում է Տիրոջ ձեռքը օրհնելու: Գեղեցիկ է:

Թիւ 49. մի խորան է կանաչ, կապոյտ և ոսկեգոյն թանաքով:

Թիւ 50. մագաղաթ. քառակուսի շքշանակի մէջ հրեշտակը իջեալ ի գերեզման. ցած. «կոյտ», ապա «Յոհաննէս», Աւետարան, Տը Յոյարուցեալ ի մեռելոց. կանաչ զգեստով. խաչածև լուսաթագով: 1^ր Մաթէոս, Մարկոս, Լուկաս, Յոհաննէս 2 ձեռքով Աւետարան ըսնած կուրծքերին: Բոլորի զլուխներին և ս լուսաթագ. կանաչ, կապոյտ, կարմիր շերտաւոր զգեստով:

Թիւ 51. մագաղաթ. Թանաքակեր գարձեալ ձախից աջ. կարմրազգեստ թևաւոր հրեշտակ. Միքտիլն Յովաննէս, աջ ձեռքը Յի գլխին. Քս Յորդանանում. վերևից Ս. Հոգին և մի աջ. տակը գրած «Դա է որդի իմ սիրելի. ըրտը լուսաթագով, Փրկչինը խաչանման. 1^ր. աստղ, ցած էչ և եզն. ցած. մանուկ Փրկչը մտուրի մէջ խանձարուրով. աւելի ցած՝ Մարիամ Աստուածածին. ապա վերև մոգեր իրենց ընէաները ձեռքերին, ցած՝ Յովսէփ և հովիւներ, մէկի գրին դառը, միւսի ձեռքին փայտ և ապա

ամբողջ հօտը: Մողերի առաջ գրած է. քս Աժ քս ս ք ծնընդեամբ ողորմեա վրարանիս յողնամեզ նկարի: Համաշափութիւնը կատարելապէս բացակայում է: Իսկ արտայայտութիւնը խիստ որոշ է:

Թիւ 52. գլխադիր երկաթագիր, մագաղաթ. նորածն խորան, օղակածն սկզբնատառեր, սաղմոս. Աւրճնեսցուք ըզճոս. խնդերով:

Թիւ 53. մագաղաթ. համաբարբառի մի գեղանկար խորան է:

Թիւ 54. մագաղաթ. համաբարբառի խորան՝ հին գոյներով. (կարմիր, կապոյտ, սև գեղին): 1^ա. ս. ներսէս:

Թիւ 55. մագաղաթ. հին պատկեր. Աւետումն. Մարիամ Աստուածածին ձեռնատարած՝ առաջը հրեշտակ:

Թիւ 56. մագաղաթ. հին նկար. Փրկիչը քարոզում է և ժողովուրդը բազմած լսում է:

Թիւ 57. նտարգիր. 10 թուղթ. 2^ա. վերարկու հագած մի մարդ գլխին չալմա՝ ոտքերը հորիզոնական գրած և աթոռի վրա նստած. ձախ ձեռքով պահում է մի քառայ կուսի տախտակ, որը վերին 2 ծայրերը ամբացած է առաստաղից կախուած թելից, այդ տախտակի վրայ կայ մի շրջանակ՝ որի տակ ամրացած է ծաղկելու մագաղաթը կամ թուղթը՝ նստած մարդը աջ ձեռքին գրիչ՝ նկարում է մի խորան: Առաջը սեղանի վրայ, բաժակ, ջրաման և դանակ: Վերև գրած է. «Ծերուն ծաղկողն է:» նկարս հայկական գրչութեան մի ընտիր պատկեր է: 2^բ. ուսուցիչը վերարկուով և չալմայով, ձեռքին գիրք, առաջը 2 աշակերտներ ձեռքերը գէպի գիրքը մեկնած և բ-ը առաջնի ծնկի վրայ նստած. նման զգեստով. միւրաքաւորի գրչի վերև գրած է. «Կիրակոս քնյն. է ստացող ս. աւետարանիս. փոքրերի գլխի վերև մեծ փանոսն է, որ յետ Բ. ամի քն. եղև, միւս որդին Յովանեսն. զպրոցական դասատուութեան անդին և արտայայտել մի նկար է. թվ. 2ՄԻ. 3^ա. Ցանկ նահապետաց:

գատաւորաց և թագաւորաց, հրէից. Հայոց (Վաղարշակի պատկերը, զուտ պարսկական է. վերարկու գեղին, և եռամաս թագ. Մեծն Վարդանի պատկերը նոյնպէս պարսկական իշխանի նման է, չոքած, կանաչ վերարկու, մէջքին դօսի, գլխին պարսկական գլխարկ. նոյնպէս և Աշոտ Բագրատունին) Վրաց, Փռանկաց (Երուսաղէմի), Աղուանից, Հռովմայեցոց, Պարսից, (Արշակունի), Տաճկաց, կաթողիկոսաց Հայոց, Վրաց և Աղուանից, եպիսկոպոսաց Երուսաղէմի, պապից, պատրիարքաց Անտիօքայ, Աղէքսանդրու, Էփեսոսի, Վ. Պօլսոյ, 7^բ. պատմադիրք ի սկզբանէ. 8^ա. «Ժածուկ գիրք Հրէից. սրբոյն Կոյնայ թէ ո՞ր գիրք ընդունելի է:» Ամէն մի իշխանութեան ա. ներկայացուցիչ պատկերը գծած է:

Թիւ 58. 9 թուղթ համաբարբառ գեղեցիկ խորաններով. ա. և բ. Եւսեբիոս (2^բ. 3^բ.) 4^ա. Կարպեանոս. ոսկեդոյն, կապոյտ, կարմիր, կանաչ և սպիտակ ներկերով:

Թիւ 59. 5 թուղթ. Թիւ 58-ի 2 և 3 թղթերի մէջ. նկարողն է Արու, խարուն 1^բ. Մարիամ Աստուածածին՝ առաջը գիրք, Գաբրիէլ աւետարեւր հրեշտակ ձեռքին ձիթենի. 2^բ. աշակերտներ 2 շարք նստած. Փրկիչը լուսնում է Պետրոսի ոտը՝ որ գլուխըն է ցոյց տալիս: 2^բ. Քրիստոս խաչը ուսին, զինւորներ և կանաչ. 3^ա. յարութիւն Ղազարու, Փրկիչ և աշակերտներ, Մարիամ և Մարթան, նրա առաջ ծնկաչոք, մէկը այրի բերնից վերցնում է ժայռը և Ղազարոս երևում է պատանքած. 3^բ. մուսն յԵրուսաղէմ. Փրկիչը էշի վրայ, աշակերտները ետևից, առաջը մեծ բազմութիւն. արմաւենու ծառերի վրայ մարգիկ ճիւղեր կրտրելիս: 4^ա. Աւետումն գժոխոց. Փրկիչը՝ ետևից Գաւիթ, Սողոմոն և այլք. ոտքերի տակ խաչ, բռնած Ագամի և Եւայի թակից. 4^բ. Համբարձումն, Մարիամ Աստուածածին և աշակերտներ. 5^ա. Հողեգալուստ, Մարիամ Աստուածածին և աշակերտներ. 5^բ. Խաչն տէրունական, չորս կողմից հրեշտակներ փող են հնչեցնում:

Թիւ 60. 9 թուղթ. 1^ր. «Սիմէոն ծերունին Մանուկ Փրկիչ գրկին և Աննա մարգարէուհի Մարիամ և մի ուրիշ կին 2 աղաւնի ի ձեռին. 2^ր. ոտնալուայ թիւ 59-ի պէս. աշակերանները մի շարքով են նստած. 3^ր. Փրկիչը կապած, զինւորներէ մէջ. 4^ր. Յարութեան սոլորակի պատկեր. 6^ր. Վերջին ընթրիք. 7^ր. Վերջին դառաստան. 8^ր. Յուզան Փրկչին գրկում է, ետևից զինւորներ. 9^ր. Յարութիւն Ղազարու, նման թիւ 59-ի: Ապա 1 թուղթ մագաղաթ:

Թիւ 61. և 62. Երբայեցերէն, մագաղաթ. միայն 2^ր. եղծած:

Թիւ 63. 4 թուղթ մագաղաթ. պատուած և սևացած կիսով չափ:

Թիւ 64, 65 (2 թուղթ), 67. յունարէն. թիւ 66 և 69 խաղեր, լատիներէն բառերով, բոլորը մագաղաթ: թիւ 68 լատիներէն:

Թիւ 70—78 (2—2 թուղթ). 78—82 (1—1 թուղթ). Վրացերէն մագաղաթ. վերջէց 4 թերթ մագաղաթ:

Այլ եւ այլ գրութիւններ.

1. Բաղդասար մետրապօլիտի կազմած 2 ծննդաբանութեան ցանկերը, որի մի Գ-գ վարիանսն ևս հրատարակել է Բալթիկ Արձագանք 1886-ու. մ: Այս 3 ցանկերը ըստ էութեան նոյն են. միայն մանրամասնութեանց մէջ են տարբերում. մէկը աւելի համառօտ, միւսը ընդարձակ: Ցանկերի նպատակն է ցոյց տալ որ մետրապօլիտի՝ Զալալեանց տոհմը սերունւմ է հին Աղուանից

արքայական տոհմից կամ Խորենացու լեզուով Սիսակից:

2. 2 տետր Գանձասարու մետրապօլիտանիստ Աթոռի մտից և ելից ցուցակներով. մէջ ընդ մէջ կան նաև արձանագրութիւններ, ժամանակակից դէպքեր և այլն: Ապա մի քանի գրութիւններ կամենտանտ կաշախտակուն և ուրիշներին՝ Գանձասարի վանական կալուածներէ համար և նոցա պատասխանները:

3. Տաղարան Խաչատուր երէցի (ԺԹ ի ա. կիսում ծաղկել է.). 1^ր. տաղ յարութեան. 2^ր. տաղ Խաչատուր դպրէ՝ գարնան եղանակի. 4. «Ի հարաւոյ հողմոյն հընչմանի է եղանակ քաղցր գարնան իհալին սառկիքըն ամենայն ըողջովին ծաղիկքըն համայն»: 4^ր. տաղ ի Խաչատուր դպրէ. 5^ր. Առ դիւրաւիսլ բնութիւն մարդկային ազգի ասացեալ. 6^ր. Յաղագո պանդխտի և օտարի. 6^ր. Վասն ուխտազանցութեան Պարսից և պարսելոյն նոցա ի սահաւաթիւ զօրացն Ռուսաց. «Բոսիմ սպաս միզայ՝ շուն որդի Հահին ի լտիւն ըզգալուստ քաջ Մատաթովին զսատակելն իւր քեռի՝ շուն Ամբրխանին ի զկոտորել զօրացն ձեռամբ Ըռուսին» . . .

4. Ապա մի ուրիշ տաղարան ամենայայտնի և գործածական տաղերով, թւով 30—40.

5. 12 Կենդանակերպերի և 8 մուրակներէ մատին. «Յուցմունք վասն պատահարաց ի վերայ եղանակաց բոլոր ամոսց:»

6. Տերաբ. Ժողովրդական բժշկականութեան և սլիսմների. դեղիւր և աղօթքներ. խորհրդաւոր կախարդական նշաններով:

ԺՈՂՈՎ ԱԾՈՒ 2.

ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՆԵՐ

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՅԻՆ ԿԱՄ ՎԼԽԱԳԻՐ ԵՐԿԱԹԱԳՐՈՎ ՄԵԾԱԴԻՐ ԵՒ ՓՈՔՐԱԴԻՐ

1. Աւետարանական Հատուածներ.

Թիւ 1. Ամենամեծը 38x26 (ՄԳ) Ասաց և առ աշակերտան եկեղեցին աւուրք... (ՄԺԱ) որ խնդրեցէ զանձն իւր... »

Թիւ 2. «Յորժամ ելանիցէք անտի թաւ-թափեոջիք զփոշի... երգուաւ նմա բազում անգամ թէ զոր ինչ խնդրեսցես յինչն տաց բեզ» :

Թիւ 3. (ՄԾԶ) «Իբրև մերձեցաւ առ Յիսուս համբարեաց զնա... իսկ Պետրոս ուրացաւ և ասէ. ո՛չ գիտեմ զնա (ՄԶԳ)» : Բ-ի վրայ կայ մի պատկեր եղծուած կանաչ կարմիր թուով :

Թիւ 4. (ՄԾ) «Ինն աւր Բաղարջակե-բացն յորում աւրէն էր զէնուլ զպատերն... մատնել զնա մեկուսի յամբոխէն (ՄԿԴ)» :

Թիւ 5. (ՅԺԲ) «Նորա պատասխանի ետուն և ասեն. մահապարտ է... Յայնժամ տեսեալ Յուդայի որ մատնեացն» (ՅԺԲ) :

Թիւ 6. (ՃԿԲ) «Եւ նորա սկսան արքա-միլ և ասել մի ըստ միոջէ... Յայնժամ թողին զնա աշակերտքն ամենեքին...» (ՃԶԵ) 4 թուղթ :

Թիւ 7. «Ասեն զնա հրեայքն. զբառա-տուն և զվեց ամ շինեցաւ... Պատասխանի

եա Յովհաննէս և ասէ. ո՛չ կարէ մարդ առ-նուլ... » :

Թիւ 8. (ՄԺԶ) «Իսկ թովմաս մի յերկոտասանիցն... և թովմաս անուանեալն երկաւսրեակ և Նաթանաէլ... » :

Թիւ 9. «Եւ զոր յունկանէ խաւսեցա-րուք ի շտամարանս... Զի ոչինչ է ի ծածուկ որ ոչ յայտնիցի...» (ՃԽԵ) :

Թիւ 10 «Գիտաց Յիսուս եթէ կամին հարցանել զնա... զի դուք զիս սիրեցիք և հաւատացիք եթէ յԱյ իլի...» (Զ.ԳԼ) :

Թիւ 11. «Պայր Յիսուս ընդդէմ զան-ձանակին» տեսանէր թէ զիարդ... » 3 տուն միայն ընթեռնի :

Թիւ 12. «Եւ ի ճանապարհին հարցա-նէր ցաշակերտան իւր և ասէր զո՞ ուտաք ասեն զինչն... երթ յետս իմ սատանայ...» ք. սիւնակի կէտը կտրուած :

Թիւ 13. (ԳԿ) « և որոյ պէտքն էին բժշկութեան բժշկէր... քարոզիլ զարքայու-թիւնն Աստուծոյ... » Բ ի վրայ ծառաղարդ :

Թիւ 14. «Ոչ է բարուք առնուլ զհաց մանկանց... զի խլից լսել տայ և համերց խաւսել» :

Թիւ 15. «Բաժակաց և ստոմանաց և պղնձեաց և մահճաց. և ուր և մտանէր ի դեաղս կամ ի քաղաքս կամ յազարակս. »:

Թիւ 16. (ԳԵ) «Եւ նոյն ժամայն ճեպեաց զաշակերտսն մտանել ի նաւ. . . եկին Փարիսեցիքն սկսան վիճել ընդ նմա և խընդրէին ի նմանէ. . . » Թիւ 14—16-ի սկզբնառաւերը ոսկեգոյն, կանաչ, կարմիր և կապոյտ թանաքով են. Բ-դ թղթի վրայ կնիք. «ք. ծ. Յգ. Յն. վրդ. 1820»:

Թիւ 17. «Զայս իբրև ասաց դնաց և կոչեաց զՄարիամ. . . » 5-6 տուն. եղծուած:

Թիւ 18. «Եւ զարմանային ընդ վարդապետութիւն նորա. . . և դնաց զհետ նորա Սիմովն և որ ընդ նմայն: »

Թիւ 19. «Զի ի մշակաց անտի աւցէ ի պաղոյ այդոյն. . . զի ոչ հայիս յերես մարդկան »:

Թիւ 20. «Զի խորհիւր զայդ ի սիրտո ձեր. . . ո՞վ կարէ թողուլ զմեղս եթէ ոչ Ած. »:

Թիւ 21. «Եւ յետ վեց աւուր առնու ընդ իւր Յո զՊետրոս. . . » 2 սիւնակ միայն ընթեռնի:

Թիւ 22. «Յետ այտորիկ էջ Յո ի կափառնայում. . . քակեցից զտաճարդ. . . » (Ի. ԻԳ):

Թիւ 23. «Պատասխանի ետուն Փարիսեցիքն և ասեն ցմիմեանս. . . » («Գժուարընթեռնի»):

Թիւ 24. «Երկընչեմք ի ժողովըրդենէն, զի ամենքեան զիտէին զՅովհաննէս թմարդարէեայ. . . հարկանէին և զոմանս սպանանէին. . . » Բ-դ երեսը անընթեռնի:

Թիւ 25. «Ուսուցանէր և ասէր զրեալ էր թե աուն իմ. . . խորհեին ընդ միմեանս և ասին թէ ասեմ. . . »

Թիւ 26. «Եւ պատուիրէր նոցա և ասէր. . . զգոյշ եզերուք ի խմորոյ. . . քացաւ և ասէր. . . անա տեսանեմ զմարդիկս զի չըջն. . . »:

Թիւ 27. «Թե Ոչդի մարդոյ մտանելոց է ի ձեռս մարդկան. . . քանզի ուսուցանէր զաշակերտսն իւր և ասէ ցնոսա: »:

Թիւ 28. «Եւ հանդերձ նոցայ եղեն սպիտակ. . . և զՈվհաննես զեղբայր նորա և հանէ զնա. . . » բարբոզիք զանազան քառեր:

Թիւ 29. «Թէ ամ որ մտանէ ընդ բերան. . . պատասխանի ետ նմա Պետրոս. . . » (ՃԾԻ):

Թիւ 30. «Անկաւ ի ձեռս աւաղակաց. . . » 2 կողմից կտրուած:

Թիւ 31. «Եւ զկին նորա և զորդիս և զամենայն որ ինչ և ունիցի հատուցանել. . . և իբրև սկսաւ առնուլ. . . » (ՃԶԵ—ՃԶԸ):

Թիւ 32. «Ած զոտսն Յի և հերով իւրով մաքրէր զոտս նորա. . . զիս ոչ հանապաղ ընդ ձեզ ունիք. . . » կիսատ:

Թիւ 33. «Ամեն ամեն ասեմ ձեզ. . . ոչ ծառայ մեծ քան զ՛ար իւր. . . Գնեաին զոր պիտոյ իցէ մեզ ի տաւնիս. . . » կիսատ:

Թիւ 34. «Զի այրին այն տառապեալ շատ արկ քան զամ. . . զի աւելի դատաստան ընկալցին: »

Թիւ 35. «Յայնկոյս Յորդանանու որում դու վկայեցեր. . . իբրև զիտաց Յո եթէ լուան փարիսեցիքն. . . »:

Թիւ 36. «Զի ոչ ծանեան զԱծ, որ առաքեացն զիս. . . այլ ես ընտրեցի զձեզ և եզից զձեզ զի գուք երթայցէք. . . »:

Թիւ 37. «Զոր այդ որ ոչ գործեաց, մեզ ինչ ոչ գոյր. . . այլ զնոյնս արասցեն ընդ ձեզ վասն անուան իմոյ. . . »:

2- Առաքելական թղթերից Պողոսի եւ այլն.

Թիւ 38. «Ո՞ք երբեք զինւորեսցի իւրովք թոշակաւք. . . զի զհրեայս շահեցայց եղէ ընդ աւրինաւք իբրև. . . » (Եբբ. Ժ. ՂԷ):

Թիւ 39. «Իբրև զհրեա զի զհրեայս
շահեցայց . . » (վրան բուրգիբ գրութիւն.
Եբբ. Ժ. ԺԱ):

Թիւ 40. «Այլ յորժամ միւս անգամ
մուծցէ զանդրանիկն . . » . զժուարընթեռնլի.
ա. երեսը բուրգիբով ծածկուած:

Թիւ 41. «Յանաւրէնութեանց ժողո-
վըրդէսն իմոյ ի մահ վարեցաւ . . » (Եսայի
մարգ.) Յուցանեմ ձեզ եղբարք զաւետա-
րանն . . (Կորն. Բ.): »

Թիւ 42. Սարմու «Այբ պահելին զունայ-
նութիւն և ըզստութիւն . . » (2 աուն):

Թիւ 43. Աղօթք. — Անդ ամբապահեալ
զպիղծ վիշապն . . արժանի լիցաւք երկնա-
յին կենացն» (ՅԹ):

Թիւ 44. «Գործեցին զարգարութիւն,
հասին աւետեաց . . »

Բ. ՄԻՋԻՆ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿԱԹԱԳՐՈՎ
ՓՈՒՔՐԱԿԻՐ ԵՒ ՄԵՇԱԿԻՐ

2. Նոր Կտակարան. Աւետարան.

Թիւ 45. «Եւ երթային զհեա նորա
ժողովուրդք բազումք ի Գալիլեէ . . (ԻԶ) . .
այնպէս լուսաւորեսցէ լոյս ձեր առաջի
մարդկան» (ԼԳ.):

Թիւ 46. «Հայեցարուք ի թռչունս
երկնից . . ո՛չ ապարէն հողի առաւել է քան
զմարմինս»:

Թիւ 47. «Եւ ասէր Յիսուս առ հրեայսն.
ամէն ամէն ասեմ ձեզ կիթէ ոք . . »:

Թիւ 48. «Վայ ձեզ դպրաց և Փարի-
սեցւոց . . »

Թիւ 49. «Եւ գարձաւ Յո զօրուր
Հոգւոյն ի Գալիլեայ . (Ժ): . . ո՛չ որ ի նոցա-
նէ սրբեցաւ . (ԻԲ): »:

Թիւ 50. «Իբրև ոչինչ կարի հեռի էր
ի տանէն . (ԿԵ) . . և ել զբոցս այս (ԿԷ): »

Թիւ 51. «Եւ Յո ասէ. Հայր թող
դոցա . . ասէ ցնա Նաթանայէլ»:

Թիւ 52. «Մեք ակն ունեաք թե նա է
որ փրկելոցն . . և եին հանապազ ի տաճա-
րին, զովեին և աւրհնեին զՄՃ» (Մարկ.):

Թիւ 53. «Արկանել դորա զեւղդ ի
մարմին իմ . . ոչ արարէք մեռւմ ի փորկանցս
յայտցանէ»:

Թիւ 54. «Նոցա՞ թողեալ վաղվադակի
զնաւն և զհայրն իւրեանց . . երթային զհեա
նորա ժողովուրդք բազումք ի Գալիլեէ . .
(ԻԳ) . . Բ. անընթեռնլի:

Թիւ 55. «Ինմին ժամուն ցնծացաւ
Յո Հոգոյն սրբով. որ արար ողորմուի
ի վերա նորա . » (ձախից կտրուած):

Թիւ 56. «Նա պատասխանի ետ և
ասէ. ո՛չ միայն հացի . . զամ թագաւորուի
աշխարհի . . »:

2. Հին եւ Նոր Կտակարանի հատուածներ.

Թիւ 57. Ընթերցուածս Յեսայեա մար-
գարեէ. «Այսպէս ասէ ՏԵ . . հեթանոսաց
ասէ ՏԵ . . » Եբբ. ԹԶ. «Եղբարք ունիմք մեք
սեզանս»:

Թիւ 58. «Արդ զայս ասեմ և ուխտեմ
ի ՏԵ . . » (Եբբ. Թ. 1 1/2 սիւնակ ևս մարգա-
րէնութիւն.)

Թիւ 59. «Զփառս հեթանոսաց. զման-
կունս դորա . . » (մարգ. Ես. ?). «Այլ մեք
պարտիմք զոհանալ . . աղաչեմք ի ՏԵ Յո
Քո, զի հանգարտուր . . » (Թեոզ.):

Թիւ 60. 2 թուղթ ճաշոցի. «Իմաս-
տաւի շինեաց իւր տուն և կանգնեաց սիւ-
նըս . . » (յԱռակայ): «Եւ ելեալ Յո ի կող-
մանս Փիլիպպեա . . զվախանս արքայուե
երկնից» (Մատթ.):

Թիւ 61. «Վարդավառին երեկոյն ելանեն ի լեռունն..» (Ճաշոց):

«Քանզի ճածանչ է լիջ զօրութիւնն.. (Առաղբ.).. Այսպէս ասէ Տր Քիլի ի վերայ լեւրինն զարձու..» (Մարգ. Եսայ.) «Եւ եղիցի որ միանգամ մնայցեն յամ աղ-գաց.. Տն մանակալի յաւուր յայնմիկ..» (4 Թ. 17,5x13,3):

3. Հին Կտակարան.

Թիւ 62. «Եւ ամաչեցեն ամ որ.. զբե-րուն իմ որպէս սուսեր սուր..» (Եսայի):

Թիւ 63. «Էջ նիստ ի գեանի օրերդ գուտար Բաբելացւոց.. ի վերայ քո զի մի սատակեցից..» (Եսայի):

Թիւ 64. Ճաշոցի կտոր. «Առ Յակոբբ գաւազան.. (Մնունդբ.).. «Եւ եկն նեման կառաք և երիվարաք..» (2. Թգ.):

4. Այլ եւ այլ.

Թիւ 65. Վկայարանութիւն. 2 Թդ. «Եւ զկնի կատարելոյ տաւնին խրմպեալ ամպոց բազում անձրև իջանէ ի շնորհոց ո. հոգւոյն..»:

Թիւ 66. Սիւրբիասի և Պողիկտէի վկայարանութիւն. սկզբից և վերջից Թերի.

Թիւ 67. Վկայարանութիւն ս. քառասնեցն. սկզբից և վերջից Թերի.

Թիւ 68. Վկայարանութիւն Եղիազարու. սկզբից և վերջից Թերի.

Թիւ 69. Աղօթք. — «Որ ի ձեռն ս. երանեալ մարգարեին քո Մովսիսի..» (Մաշտոց):

Թիւ 70. Աղօթք նշնեցեալի. «Գոհանումք զքէն հայր ան մերոյ յի քի..» (Մաշտոց):

Թիւ 71. Քարոզի հատուածներ. 3 Թ.

Թիւ 72. Համաբարբառի յառաջարան (կիսաս). բարբար «Ի մեծ թվականուե.

Հայոց Բ.ԽԳ (?) և ի քի մարդեղութեան ՌՃԼԹ (?) և սրբոյն Լուսաւորչին ՌՃԼԹ.

Թիւ 73. 2 Թդ. Սաղմոսի մեկնութիւն. մէկի վրայ գրած է. ի 82Ձ սաղմոսն որդւոցն Կորնայ. 2Ձ. ասէր Ադամայ է պէն թանոսաց կոչումն և վերկութիւն .. »:

Թիւ 74. Թուրք. Քարոզ. « և այսչափ իրաւունք դատաստանի .. » : Այ երկայնմտութեան մասին:

Գ. ԱՆՅՄԱՆ ԵՐԿԱԹԱԳԻՐ.

Թիւ 75. Մաշտոց. «Դարձեալ երկիր պագանեմք .. և ապա մեկուոր ասասցէ զազաւթս զայս ի վերա ձիթենւոյն. քս Աժ մեր որ վանն բազում..» (323-դ Թդ.):

Թիւ 76. Մաշտոց. «Տր Աժ հայր ամենակալ .. » (3. Թուղթ):

Դ. ԲՈՒՈՐԳԻՐ ԱՆՅՄԱՆ ՄԵՄԱԳԻՐ.

Թիւ 77. Ճառ բնութեան խնդրի մասին. «Էլք ինչ գառն չարիք և մեծ հերձուած քան զայն որ բաժանեն զքի միացեալ բնուիւն..» 6 Թուղթ.

Թիւ 78. Մագաղար բարբար. «Որ զցրուեալսն անօրինէ անբռնադատ .. » (աղօթք):

Թիւ 79. «Եւ անցեալ ընդ այն Յի ետես այր մի զի նստէր .. » (ՀԱ):

Թիւ 80. Մարգարեին ձայնեալ ըզքո զբաջուին.. (11 տ. շրկն.)
Էութիւն անեղ անբաժանելի. (8 տ.)
Առտուածածին անհարսնացեալ (6 տ.)

Թիւ 81. «Դու ես քս ազրիւր կենաց .. » (11-2 տ. շարական):

Թիւ 82. Սաղմոս «Ոչ գնացի ես ընդ մեծամեծս և ոչ ընդ այնոսիկ..» «Յիշեալ ար զԴաւիթ..» «Աժ Աժ իմ նայեաց առ իս..» «Չայնիւ իմով ես առ ար կարգացի .. » (լուսանցադարդ, ոսկեգոյն կարմիր կապոյտ թանաքով):

ՊԱՏՃԷՆՔ Ա.

ԿՈՆԴԱԿԱՅ, ՀՐԱՄԱՆԱԳՐԱՅ ԵՒ ԱՅԼ ԿԱՐՆԻՈՐ ԹՂԹՈՅ ՎԵՐԱԵՆԵԼՈՅ ԹԵՄԻՆ ԱՐՅԱԽԱՅ, ԵՒ ՅՈՒՅԱԿ ՁԵՌԱԳՐԱՅ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՂԵԱՅ.

Թիւ 1-ը տես Ու, Ժողովածու՝ Թիւ 5:
Թիւ 2-ը՝ Թիւ 4. Թիւ 3-ը՝ Թիւ 3. Թիւ 4-ը՝ Թիւ 2:

Թիւ 5. Ներսէս Կաթուղիկոսը գրում է Դիզակու Սպիտակ վանքի զիւղացիներին, որ իւր ներկայացուցիչ Ովանէս պարոն Տէրին հարկերը լիովին հատուցանեն: ՌՃԺԶ Թուին: Կնիք. ՌՃԺԵ:

Թիւ 6. Սիմէօն Կաթուղիկոսը ՌՃԺ-ին գրում է Թաղարեցիներին որ նորա սկզբից Շաղիխու վանի և Սպիտակ խաչի վիճակ են եղել և թէ այժմ այդ վանքի վանահայր է ձեռնադրում Յովհաննէս պարոն Տէրին. և յորդորում է որ հարկերը լրիւ նրան հատուցանեն: Կնիք. ՌՃԺԴ.

Թիւ 7. Նոյն իմաստով, Կնիք.—ՌՃԺԵ.

Թիւ 8. Յովհաննէս Կաթուղիկոսի Թուղթը ՌՄԻԲ.-ին Դիզակի Գոնէ կոչուած մասի գիւղացիներին (Հաթրուզու ձոր): Բանազուր, Ծամծոր և այլն): որոնք Սպիտակ վանքի վիճակաւոր են. սրով հրամայում է առաջնորդ ճանաչել Պետրոս եպիսկոպոսին:

Թիւ 9. Իսրայէլ Կաթուղիկոսը ՌՄԼԸ-ին գրում է Սպիտակ վանքի գիւղացիներին որ օգնեն վանքին և սովից ազատեն. Կնիք. ՌՄԺԲ.

Թիւ 10. Իսրայէլ Կաթուղիկոսի գրուած թիւնը, որով պատմում է թէ մէլիք Նահնգարը իւր բոլոր կալուածները կտակել էր Ջհանպախին. որովհետեւ Յուսէինը և Զուսէիտը մերժել էին ժառանգ լինել. բայց Մէլիք Հահնազարի մահուանից 3 օր առաջ, երբ լեզուն կապուել էր և անզգայ, Զուսէիտը խլում է Ջհանպախին կտակած հարստու-

թիւնը, կտակը պատուում է, նոր և կեղծ կտակագիր է հանում և կաշառքով խանին և պէկին վաւերացնել տալիս:

Թիւ 11. Իսրայէլ Կաթուղիկոսը ՌՄԻԸ-ին գրուած թղթով պատուիրում է վիճակաւոր Ժողովրդին չվշտացնել ծերունի Պետրոս եպիսկոպոսին. և յայտնում է թէ ինքը անձամբ ուխտի գնալով տեսել է Սպիտակ վանքի միաբանների ազքատ ու թշուառ կեանքը և յորդորում է վանական տուրքերը լրիւ հատուցանել:

Թիւ 12. Սիմէօն Կաթուղիկոսի միջնորդական թուղթը ՌՄԺԸ-ին գրած, եկեղեցական ապաշխարանքի ենթարկուած մի իշխանին:

Թիւ 13—18. մասնաւոր նամակներ և թղթեր մէլիքների և Ներսէս, Յովհաննէս, մնծ մասամբ Իսրայէլ Կաթուղիկոսների (ուղղուած իւր փեսայ Կիրակոս քոխվային, Տէր Դաւթի որդուն):

Ապա Ժողովածուի հետեւեալ թիւ 23—33 և այլ մի քանի թղթերը՝ կալուածագրերի, պայմանագրերի և այլ թղթերի արտագրութիւններ:

Թիւ 19. 1104 թուին Սաիար ամսում գրուած մի հրովարտակ Հահ—Սուլէյմանի, որով հրամայում է Ղարաբաղի Բէգլար պէկիր, որ Դիզակ գաւառի Հաքարիմ գիւղի հայ բնակիչներին պաշտպանէ Սուլէյմանցի թուրքերից, որոնք խլել էին յիշեալ գիւղի ձմեռանոցը:

Թիւ 20. Նոյն բառերի կրկնութեամբ և նոյն իմաստով, միայն 1115-ին գրած և Հահ Լուսէինին վերագրուած:

Թիւ 21. Փանահ խանի Յովհաննէս
Կաթուղիկոսին (որքի Մելիք պէկին) տուած
հաստատութեան թուղթը, տաճկաց 1176
թուի Հարան ամսում, որին ընտրում են
Հիրվանի, Քանձահի և Ղարաբաղի հայ ժո-
ղովուրդը, իսկ խանը գթալով և ողորմելով
ըստ սահմանի թագաւորների, հրամայում է
նրան կաթողիկոսութիւն տալ, իսկ ժողո-
վուրդին պատուէրում է հնազանդ լինել
նրան:

II. գրութիւնը նոյն խանի՝ ուղղուած է
Մելիք Միրզախանին և Խաչենու զաւառի
մեծամեծներին, որով հրամայում է նորըն-
տար Յովհաննէս Կաթուղիկոսին արժանաւոր

պատուով ճանապարհ դնել. բոլոր հետեակ
հրացանակիրները պէտք է ուղեկցեն հայ-
րապետին: 1191 թ. Բաջաբ արմուրաջաբ
ամսի 14-ին:

III. Թղթովս նոյն Փանահ Ալի խանը
վանքի ծառայողներին ամեն տեսակ հար-
կից և պաշտօնեաների պատասխանատու-
թիւնից ազատում է: Գրուած է 1152 թուի
Հաւալ ամսի 7-ին:

Կնիք. քառակուսի, այս գրութեամբ.
«Բացի Աժուց չկայ ուրիշ Աժ, ճշմարիտ
խօսք. Փանահ Ալի. 1134»:

ՑՈՒՑԱԿ

ՁԵՌՈՒԳՐԱՅ ԱՅՈՒՆ ԵՒ ԱՅՈՒՆ ՏԵՂԵԱՅ.

Գանձասարի զըշագրերը.

Թիւ 1. Քառածայ Աւետարան. Թուահամար չունի. առաջին թղթի վրայ. «Ես մարտոս աղուանից կաթողիկոս ունէի մաւտո Ոնանես երէցն առաքել երիցու որդին զու գեհան ստակաւ ի. Թաղար ցորեն զապալու չափովն ետու. ինքեանքն ի քս փոխեցան իրք մին չունին որ զիմ պարաքն տէին, տանուտէրք և քահանայք մէջ ընկան աւետարանս ու Ա ձի Ա Թամք բերին թէ այլ իրք մին չունին, երես դրին թէ այս է խեղճ են ես այլ խղճացի, զձին ու Թամքն յետ տվի. զաւետարանն առի»:

«Ես եղիշայ երեցո գնեցի զաւետարանս ի տր մաթէոս Կէն ում գեհանայ, վկայուք եղունգեցի ովանէս իրիցուն, վր խուշքայէն մանուէլ երիցուն... յիշատակ հաւրն իմոյ շատուն, մաւրն իմոյ գուլգուլին, եղաւրն իմ արթուխշին և սալղուրշին ի պարսնութե՛ն ամիր խալիլին և որդոյն իւրոյ վահրամին թվ. պձէ. կազմեցաւ աւետարանս թվիս պձա էր (պձա)»:

Թիւ 2. Աւետարան կոստղած, բոլորգիր. անյիշատակարան:

Թիւ 3. Աւետարան կոստղած, բոլորգիր. անյիշատակարան:

Թիւ 4. Աւետարան ՌՃԱ-ից, թղթերից մէկի վրայ գրած է. «Ռթամ գնաց ան մեր յս քս ի վեր երուսաղէմ անժամ հարցին ցնայ աշակերաքն, որժամ այրիցէ ամբք կարկուտի կամ կայծակամբ անժամ զինչ արուք. հրամայեաց տր մեր յս քս կարգացէք դմաց նր ցնտի մինգի մկրայ աւվտայ ենուկ ինուք եղեկայ գուք գար-

ձուցէք կարկուտն թէ ոչ գարձուցէք գագարք լինէք քի այ մերայ ամէն»:

Թիւ 5. Աւետարան .. գրուած ի Թագաւորուէ ն լւսնի»:

Թիւ 6. Աւետարան ի Թվ. Հայոց ո ի ի դուռն ս. յաթուիս յամենափրկչէ և ընդ հովանեաւ ս. Ըճածնին ի յերկիրս խաչեան ի հայրապետութե՛ն տն գրեգորիսին որդի մէհրապ պէկին իշխանութե՛ն շահ Թահմասիս» տակը գրած է. «Ես Գիրիսր Կթ զս իմ կամաւ տվի ս. աւետարանս պարզամի. ես տր եղիսս վկայ եմ, ես տր խաչատուր վկայեմ...»:

Թիւ 7. Յովհաննու Մայրիվանեցւոյ ասացեալ ճառք (Թվ. պա. ի քաղաքն Սուրդար) և պատմութիւն ս. վկայից և խրատը վարուց:

Թիւ 8. Քաղուածու Մաթէոսեան Աւետարանի. Գրեգորի Ցաթկացւոյ. Թվ. ոճժդ.

Թիւ 9. Գիրք առաքինութեանց և մուրթեանց. ոճիթ.

Թիւ 10. Կանոնադիրք մեծագիր բոլորգիր.

Թիւ 11. Ցանկ Աստուածաշնչոց.

Թիւ 12. Աւետարան փոքրագիր բոլորգիր.

Թիւ 13. Աւետարան բոլորգիր.

Թիւ 14. Յովհաննու ոսկեքերանի Մեկնութիւն Աւետարանին Յովհաննու.

Թիւ 15. Գանձարան բոլորգիր. թուական՝ 92. գրեչ՝ Մանուէլ արեղա. ստացող՝ Տէր Տէրաւագ.

Թիւ 16. Աւետարան փոքրագիր բոլորգիր. թուական՝ 92Է. ստացող՝ Վարդան քահանայ. «ոսկեջար և դեղեցիկ նկարներով...»

Թիւ 17. Աստուածաշունչ մագաղաթեց բոլորգիր.

Թիւ 18. Գարողգիր բոլորգիր.

Թիւ 19. Գիրք պետոյից.

Թիւ 20. Մաշտոց. «Գանձասրու Հայրապետին Յովհաննիսի կթղին ետու զայս իւր ընծայ. երեմիայ վրդս նոտար ետու...»

Թիւ 21. Մաշտոց նոտրգիր.

Թիւ 22. Գերականութիւն. նոտրագիր. 9Կ.

Թիւ 23. Ներածութիւն Պոլիփիւրի.

Թիւ 24. Բառգիրք նոտրգիր. ՌԺՃԳ. «ի հայրապետութեան Տ. Յակոբայ եպ.ի և թագաւորութեան շահապատին». ստացող՝ Տէր Մկրտչէլ...»

Թիւ 25. Աղօթագիրք. մագաղաթ. բոլորգիր. ՌՃԼԹ. Արևատակիսի ձեռքով:

Թիւ 26. Բուն Մաշտոց բոլորգիր.

Թիւ 27. Մաշտոց ձեռնագրութեան և պետկոպոսի ՌՄԺԵ. Յուլ. ԺԼ. «Օրինակեալ ընտիր և ստոյգ օրինակէ Աբրահամ արք եպ.է Հաքեցոյ. առ զբան սք վկայութանի սքոյ երկց մանկանց և Գանիէլի մարգարէին...»

Թիւ 28. Գիրք մեկնութեան երկոտասան մարգարէիցն. բոլորգիր. «Գրտապետը Հայոց Տէր Գրիգոր ար Զաքարէ և ար Ստեփաննոս Աղուանից և վարժապետ ետայեայ և ստացող սորին պատուական և անխաւս բարունին յովանէս և թագաւոր Հեթում. մանաւանդ ըծատէր և կայր աշխարհակալ Խաղան զան յազդէն նետողաց տիրելով հայոց և ասորոց, վրաց և աղուանից, մարաց, պարսից, թուրքաց և հազարացոց... գրեցաւ հրամանաւ... ետայեայ բարունապետի ի խնդրոյ յահաննէս վրդ.ի և ձեռամբ թագէտոսի անարհեստ գրչի թուին Հայոց ՉԾԲ ի գաւառիս այրարատեան ի վանքն որ կոչի նոնանից ընդ հովանեաւս. Մծածնիս և այլ կենակիր ս. նշանացս...»

«Յիշատակ է մեկնիչս երկոտասան մարգարէիցն զոր լուսահողի մեղք Յովսէփի գուսար սուլթան թագուհին և... մեղք ազամին կինն մէլիք մէջլումին ստացեալ. ետ Եղիազար եպ.ին». վերջում Գանիէլի. «Գրեցաւ վերլուծութիւնս Գանիէլի մարգարէին. յանապատիս Գայիճոր... յեշատակ... Ասուգա...»

Թիւ 29. Մեկնութիւն սաղմոսաց նոտրագիր.

Թիւ 30. Գիրք առաքինութեանց և մուլութեանց. ՌՃԻԹ.

Շուշի քողարի գրչագրերը.

Ազուրիաց աւագ եկեղեցու.

Թիւ 1. Բոլորգիր Աւետարան, կոտաղած. ստացող «Գանջու Զարեքու ս. անապատի հայր ներսէս վարդապետ»:

Թիւ 2. բոլորգիր Աւետարան. «Գրեցաւ ս. Աւետարանս ի գաւառն Սեբաստիոյ ի գիւղն որ կոչի Ըոստեոսի ընդ հովանեաւս. թէտղորոս վկային... ի թվ. Հայոց ոճգ». Գրիչը Համլու անունով մէկի աշակերան է: Համարաբառով:

Թիւ 3. Բոլորգիր Աւետարան. կոտաղած. «Գրեցաւ... ձեռամբ... Բարսեղ...»

քննելի թիվ. Հայոց ուժիթ . . թիւագաւորութեն Պարսից Շահ Սուլէյմանին և ի հայրապետութե տանս Աղուանից Տն Երեմիայի . . Կթղիտի. ի յերկիրս Գեանջա, ի գեղս քարահատ, ընդ հովանեաւ ս. ածածնիս և սվանիտիս. ի խնդրոյ . . Անգրիտսին. . յիշատակ. . ծնողացն (իւրոց) հօր Աղիզ պէկին և մօրն պէկի սուլթանին. . «Թվին ումթբ . . առայ Յովհաննէս ս. Աւետարանս ի ձորս Գանձակու ի երկիրս Գանձու; ի գիւղս որ կոչի Պայանանց. ի դուռն ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ. ի հայրապետութեան Գնձսրու ար ներսէսին. . » :

Թիւ 4. Բոլորգիր Աւետարան. . « Գրեցաւ ս. Աւետարանս ի յերկիրս Աղուանից ի Գաւառիս Գեղակա ի գեղս որ կոչի Թեղատիւ ի դուռն ս. Սարգսիս; ի Շահսեփոյն երբորդ ամին ձեռամբ . . Մելքիսէզ երեցու և (եղբաւրն իմոյ) . . ար Կիրակոս քննյի որ ի միասին սկսաք և աւարտեցաք . . » :

Թիւ 5. Բոլորգիր Աւետարան. . « Գրեցաւ . . ի ս. ուխտս ի Գանայգեայ; ընդ հովանեաւ ս. Ածածնիս և ս. Յսիտայ Տն եղբաւր . . ի թիվ. Հայոց ջլե. ի հայրապետութեան տէր Սարգիս Կաթողիկոսի ի յաթոռ Ս. Էջմիածնի . . գրեցաւ ձեռամբ ի գնատիտի . . » : « Ի թիվ. Հայոց ուղ և հայրապետի ս. էջմիածնայ ան ար Փիլիպոսի նորոգեցաւ ս Աւետարանս ձեռամբ Սարգիս կրօնաւորի . . ի ս. անապատս Չարեքա և առաջնորդ ս. ուխտին Գաւիթ եպիսկոպոս . . » :

« Յիշատակ է ս. Աւետարանս . . տիրացու Յօնանին և ծնողացն սվանէսին և հուռմին և քեռցն Թաւիկիին, Մարիամին, Թամարին և Եղիսաբէթին . . Արդ . . գոլով յերկրէն նախըւանու . . տուաք յիշատակ նախընց եկեղեցուն որ ի Շօշ քաղաքի ի ումթթ . . ի ժամանակս Իրանիս խանին »

Թիւ 6. և թիւ 7. Բոլորգիր Գանձարաններ.

Թիւ 8. Բոլորգիր Աւետարան.

Թիւ 9. Բոլորգիր Աւետարան. գրել՝ Եսայի. ստացող՝ Սարուխան. « Ի թիվ. Հայոց ուղ. ի հայրապետութե. ան Գրեղորի ընդ հովանեաւ ս. նահատակիս ի յերկիրս Տալուշ ի գեղս որ կոչի Թաւուզ . . » :

Թիւ 10. Բոլորգիր Աւետարան.

Թիւ 11. Բոլորգիր Աւետարան պատկերազարդ. « Գրեցաւ . . ի թուիս 207 յանապատիս որ կոչի Ասպիտիայ ընդ հովանեաւ ս. Յարուես . . յառաջնորդուե Ստեփաննոս վրդ-ի գրեցաւ ձեռամբ զազարի սուտանուն կրաւնաւորի . . ի վայելումն Հայրապետի (ուրիշ գրչով) . . զվերջին ստացող ծաղիող և նորոգող ս. Աւետարանիս ար Կիրակոս քահանայ և Ենուե ծաղիող յիշել; (տես VI Ժողովածու; թիւ 57), ծաղիողիս նկարը; Այս Աւետարանս ևս Շօնօթեցի (Նախիջևան) Պովանիս; որդի « Յունանից » ընծայ է տրուած « Շօշ » քաղաքի ս. Աստուածածին եկեղեցուն ՌՄԺԲ թուին;»

Թիւ 12. Բոլորգիր Աւետարան. շատ գեղեցիկ; բայց եղծուած նկարներով:

Թիւ 13. Բոլորգիր Աւետարան. վերջին. թուղթ. « . . Հախու մս ստացայ ս. Աւետարանս . . յիշատակ հօրն իմոյ Վարդումին և մօրն իմոյ Թելին և ամուսնոյ իմոյ Փարին և որդոցն իմոց Սարուխանին; Միբղախանին; Յոհաննին; Հահնազարին; Էգիլին ուլուխանին և դստերացն Նազուխանին; Գոլվաթխանումին և հարսներաց մերոց Գելաղին; Խաթունաղին; ալվարին; սէտաի խանին; Նազուխանին; խանփարին; խաթունին; (թվին ուժիգ) մանկտին; Թոռանց իմոց ար ազարիային; Սարուպային; Վարդանին; զեռնդին գրեղորին; ախուբին; պպումին; պայինտուրին; աղասին; պաղտասարին մանուշարին; քոտպտին; ետիշին; գելին; պպին . . եարին. »

Թիւ 14. զազանկեցոց եկեղեցոյ Կարմիր Աւետարանը. կոտաղած. Ժողովածու VI-ի Թիւ 59-ի նկարներով և համադարբառով. « . . Կանայքն Աղութ խաթունն և զատիէն ետուն գրել զսա յիշատակ . . հօրն Սարգսի

և մօրն Զանխաթունին և եղբայրն Նաւա-
սարգին: Ասաթին: Ամիր տարին Պիրակոսին
և քուերքն Մարմին: Հարխաթունին և
Բաղդաս խաթունին . . . Պատարեցաւ . . .
Աւետարանս ձեռամբ . . . Վարդանայ երե-
ցու . . . ընդ հովանեաւ . . . Ածածնայ և . . .
Վարդանայ ի թ. Հայոց 2Թ. Ի հայրապե-
տուէ Տն Գրեգորի և մերոյ . . . ու խախ Վա-
րազայ . . . Յակոբայ (եպ.) . . . « Զվերջին
ստացող . . . Աւետարանիս Սարունս գնաց
ի Վան տեսաւ . . . Աւետարանս . . . Ի ձեռն
անօրինաց գերի: Ի ժամանակի որ շահ Թահ-
մազն . . . զնաց Վան այրեց . . . գերի երեք
ս. Աւետարանս: Ես Սաթունմն ա թուամն
տու ի առ յիշատակ . . . հօրս Թաւրթամե-
լին: և մօրն Փաղամին և կողակիցն իւր Մա-
րինոսին և մըւնն Եսոմորին: մըւս կողակիցն
Մաչէն և սորդերն Պոտուջն . . . »

Թիւ 15. Աւետարան բոլորգիր. « . . . Ե-
ղիայ երէցս: որդին իմ ար Մելքիսէթ
քննյն առինք նորոգել տվինք զաւետա-
րանսս յիշատակ . . . հաւրն իմ Պոյսին և
մաւրն իմ Սեմին և սրբուոյն իմոյ ար Մե-
լեքոէթին: Չեկարին: կողակիցն իմոյ Եսան-
բէկին: հարսնեքին իմոյ եղուքին: մարիա
նին: որդոյն նորա մելքուսին: հեղաղին: զա-
րամին: զստերաց նորին բէկաղին: Սեմին:
ար Մելքիսէթ և այն . . . » « Երկիրս Մաղա-
յող. Ի գիւղն Արաաշեպի թաղօրուէ Հա-
հապաղին . . . տն մերոյ ար Յովհաննիսին . . .
թվ. Հայոց ուղղ . . . » « Արդ ևս Յոհանէս
քննյս ստացայ զայս . . . Ի յշտի ինձ և եղ-
բաւրն իմոյ Սարգիս . . . քննյի . . . Ի Բվ. 24Թ. »

Թիւ 16. Ա. Ամենափրկի Կարմիր Աւետա-
րանն. (Սարուշէն գիւղի.) « Գրեցաւ . . . Աւե-
տարանս . . . յռձգ. և յապեթեանս և ի
թուականիս ոլա. ձեռամբ Ռոտակիսի . . . »

Աւետիք Բահատրեանի գրչագրերը.

Թիւ 17. Բաղուածու սաղմոսայն Դաւ-
թի. Մեծուրիս. 20x14. Թուղթ՝ 545, Գիր՝
նոսարգիր:

Վերջին մասը չորրորդ կանոնից մինչև
ութերորդը:

Թիւ 18. Ժամանակ՝ 2ՄԲ. Գրիչ՝ Խաչա-
տուր Երզնկացի Սաքոյ՝ Տէր Ստեփաննոս.
Մեկնութիւն ժողովողին. Գրեգորի եպիս-
կոպոսի Նիւսացւոյ 14 Բարոզները, 132^ր.
« . . . գրեցաւ ի թվիս հայոց չժք ընդ հովա-
նեաւ . . . մենաստանիս՝ մականունն կոչեցեալ
Արսես . . . » « Զարհիեպն . . . զար Ստեփան-
նոս: զիտառաւ որ իշխանին որդին զՏարուս-
յիճն ստացաւ . . . տառիս . . . յիշեցէք . . .
զրիչ զխայսուր երգիկացիս: » « Յիշատակ է ու-
նայնութեան մեկնիչ գիրքս . . . Գօղ Բիւ-
սեցի ար յոհանէս քննյին. զոր ընծայեաց
ար Եղիազար վին . . . ռմբ թվին: » « Զվեր-
ջին ստացողս՝ զՍիմէոն . . . յիշեալք . . . »

Թիւ 19. Բարոզգիրք. 470 թուղթ. Մե-
ծուրիս. 21x14. Գիր. նոսարգիր. Սկրնաստ.
Ժաղկապիթ. Ժամանակ. ՌճԻԵ. Գրիչ. Խաչա-
տուր տիրացու. Տեղի. Աւուսմելիս. քա-
ղաք Փիլիպպոպոլիս. 30 քարոզ. « . . . Գրե-
ցաւ . . . ձեռամբ . . . Գրչի Խաչատուր տիրա-
ցու որդոյ յակոբին. Ի ինգրոյ պր Վեալեա-
ղին . . . Ի թվ. Հայկազեան ազգի ուճի. յաշ-
խարհս Աւուսմելու Ի քղք Փիլիպպոպոլիս:
ընդ հովանեաւ . . . Գէորգա զօրավարին
Վթղղ սուէ . . . էջմիածնայ Տ. Յակոբայ . . .
յիշեցէք . . . Խաչատուր . . . գրիչս . . . հայրն իմ
Յակոբ և զմայրն իմ Նանուշ . . . »

Թիւ 20. Բարոզգիրք. 254 թուղթ. Գիր.
նոսարգիր. Ժամանակ. ՌճԼԱ. Գրիչ. Աբրահամ
երէց. Տեղի. Հօռօթ գիւղ. « Զեռամբ . . . Աբ-
րահամ երկրու Հօռօթցի գրեցաւ թվին
ուճիս. օգ. իզ. Ի գեւղաքաղաքն Հօռօթ . . .
« . . . Աւարտեցաւ Բառգիրքս թ. ուճա օգ.
իզ. ընդ հովանեաւ . . . Յակոբ եկեղեցւոյ.
յիշտի Տէր Գրեգոր կուսակրօն քննյի Ըն-
կզորեցւոյ որդի չլինար ուստայ հլգա-
թին . . . »

Թիւ 21. Գիրք մարտիան. 263 թուղթ.
Գիր. բոլորգիր. Ժամանակ. ՌճԼԲ. Գրիչ. Յով-
սէփ. Սաքոյ. Տէր Պօղոս. գեղեցիկ ծաղկա-
զարդերով:

Թիւ 22. « Ժողովումն Մեկնութեան
Մասթէոսի » թուղթ 167. Գիր. նոսարգիր.

Ժամանակ. ՌՃԾԶ. Գրի. Յարութիւն քնն. «Ժողովումն մեկնութեան ս. Աւետարանին որ ըստ Մատթէոսի (ե) բանից իմաստուն վրդաց եկեղեցւոյ, կարգեալ և յօրինեալ գիւրահաս ընթերցողաց Ա. Ներսէսի Հայոց Կթղե ի խնդրոյ նորին եղբօր Գրեգորիսի վերագրեալեաց Հայոց, 1^ա. Ցանկ գլխաց. 2^ա. Մեկնութիւն խորանաց Աւետարանին. «Ձերխոսակս վրդ. և զգովեալ աշխրջ նորին զնիւրեմ յեղեւջիք ի քս) զի նա աշխատեալ ժողովեաց զբանս մեկնչացն ի մի յետ ան ներսիսի. յօրինակն այսչափ էր. յիշտիւն Արխանգիսի զայն որ կատարեալն էր չդասք անմեղազիր լերուք. » և յաւարտում (հասի) .. մեկնուե . . ի շրջագայութեան . . ՌՃԾԶ. ին . . Յարութիւն քննարարացի. սկսայ . . յեղեցէք . . և զճնոզս իմ Բարսամ քննյն և զաշխատող սորս որ զԹուխթս հուկեաց, զգեռարոյս որդիս իմ ասուածասուրն և յուսուցիչս իմ յովսէփ վրդն . . ի վայելումն Աժատուր անծարան վարդապետի »

Թիւ 23. Գիրք Առաքելութեանց և Մուրթեանց. Թուղթ 466. Գր. բողոքիք. Ժամանակ. ՌՃԻԵ. նկարագրագ. Գրի. Մարգար երեց. Ապա նորագոյն ծաղիկ զիսուրեանց. (զրեչք. Բարսեղ վրդ.) կամ զօրութեանց որ Թարգմանութիւն է և ընծայուած է Ս. Գրեգոր Լուսաւորչի անուան:

Թիւ 24. Մեկնութիւն Նսայեայ մարգարէին. Թուղթ 466. Գր. նորագիր. Ժամանակ. ՌՃԻԵ. նկարագրագ. (97.) և Համառօտ ժողովումն Մեկնութեան ս. մարգարէին Նսայեայ ի լուսուոր մեկնչացն . . . Հրամանաւ Տեառն Հայոց ներսոյ արարեալ. Գէորգեա (վի.) : «Գրեցաւ գիրքս ի ԹՎ. ռճգ. ի վայելումն ար Աարգանին. » :

Թիւ 25. Ժամագիրք. պատարագամատոյց և պարզատումար. Թուղթ. 140. Եր. մագաղաթ. Գր. բողոքիք նկարագրագ. Ժամանակ. ՌՎԱ. Գրի. Սարգիս. Տեղի. Կ. Պօլիս . . :

Ա. Ժամագիրք. 2. Կարգաւորութիւն հասարակաց ազաթից եկեղեցեաց Հայաստանեաց, որ կատարի ի մէջ դեշերի ի դէմս աւր ւոյ. Արարեալ լուսաւորչին Գրիգորի. և Յ Սահակայ հայրապետի և Մարտիրոս վրդի. և Գիւսայ, և Յոնանեալ Մանգակունոյ Հայոցն մեր. » :

« . . և ս. Սարգիս սուտանունս գրեցի . . ի լաւ և յընտիր օրինակէ . . Թումայի, որ վայլեաց. յերկիրս Քաջբերունի . . ի ս. ուխտս Մեծոփայ, որ և սա նորագեաց զազաւթըս որ էր ծեքեալ և եղծեալ ի սխալագիր դրչից և յանմտ արանց. զոր հոգ յանձին կալեալ ըստ իւրում կատարեալ իմաստութեան և տուեալ շնորհացն և աւժանգակութեամբ հոգւոյն սրբոյ կատարեաց զոխալն ուղղելով և զաւելորդն բաւնալով. գրեցաւ . . ի ռզա. նոյ. Թ. ի մայրաքաղաքն կ. պուրի. ընդ հովանեաւ ս. Գէորգայ զաւարալարի. ի հայրապետութեան տէր Փիլիպոս արհ Կթղիսին.

Թիւ 26. Ոսկեփորիկ. բուղր 236. Մեծուրիւն. 12,5x8. Գրութիւն. մրատիւն. 10x6. Գր. բողոքիք. Ժամանակ. 1583. Գրի. Մարտիրոս երէց. Տեղի. Սեբաստիա. նկարագրագ.

2^ա. ներքող ի ս. խաչն Քրիստոսի. «Այսաւր ուրախացեալ զնձան . . . 16^ա. Տեսիլ ս. Ածածնի. 40^ա. Հարցմուն ս. Գրեգորի . . վասն ոգւոց մարդկան. 81^ա. Եփրեմի . . վս. պահելո կիւրակէն. 66^ա. Թուխտան. մերոյ յի. քի. . 92^ա. վկայարանութիւն . . . Ալեքսիանոսի . . 112^ա. Ազաթքարբա Եփրեմի. 130^ա. Ն. Եփրեմի վս արտասուօր աղօթից. 144^ա. Գիր Աւրբաթի. 154^ա. Երզումն և բժշկուի. 173^ա. Ա. կ. ս. Մարիանէ կուսին. 200^ա. Ուղիղ գաւանուի հաւատ. (Աարգանի.): և . . Աւատեցաւ ոսկեփորիկս ի քաղաքն Սեբաստիա ընդ հովանեաւ ամենասր. Ածածնին և ս. լուսաւորչին. ձեռամբ նուստ և ներգեւեալ ոգոյ սուտանուն Մարտիրոս երեցի ի ԹՎ. ռլը. . . Բս. ողորմի ստացողի գրոցս Մուհիպին, Մուրատին . . . հաւրն ազարին, մաւրն պուլային և որդոյն Կարապետին և Թոռնին Առաքելին և գոտերացն մայրամին և եղիտարեթին . . .

Թիւ 27. Ժողովածու. բուրք. 156. զիւր նոտրգիր և բոլորգիր. գրիչ. Կարապետ Գաւիթ և այլք. Շարահանի և տօնացոյցի հառուածներ. «Մաթէոս վրդ-ի աշխատասիրեալ վս. քարոզուե. բանի առեալ ի վրդ-է . . . Եւագրբիտի որ միտ անպատի կոչի և նորին վարուցն հեռեողէ Ս. Կեղոսէ որ ցան և ցիր գայր ի բանս նոցա հաւարեալ ի մի ի պէտս բանասիրաց . . . 6 քարոզ. 26^ա Պ-ի. վս. անբուն որդանցն. 34^ա. Քաղուածք շարահանաց. ապա՝ Քաղոզք Գրեգորի Տաթևացույ և Լուծմունք Պրոփիլերի. . . . Ես Յակոբ զրիմցի . . . ի խաչելուե. քարոզս աշխատասիրեցի . . . յեշեցէք . . . զկարասիք քննյ. . . և զտապքն իւր զմիտիմար և զտէր աւագ. . . :

Թիւ 28. Լուծմունք Պրոփիլի 171 թուղթ. նոտրագիր 1761. 171^ա. «Եղև լուծմունքս բանիցն Պրոփիլի պղատանահան իմաստասիրի ի ՌՃ. ի նուազս Սիմէոնէ Գաւնեցույ եպ-է . . . 176^թ. Եղև վերստին օրինակեալ ի թվին ռժժ. ի զուռն ս. Կարապետի . . . ի վանքն Գլակայ որ է երկիրն Տարօնոյ որ այժմ կոչի Մշու ս. Կարապետ. (ի) զխապետուե. տն. Յովնանու. քաջ հռետորի և արքեպ-ի. և նորին սպասաւժ Պետրոս արքեպ-ի. որ ետ զայս զերջս օրինակել ինքեան . . . : »

Թիւ 29. Պատմութիւն Գաւիթ բէկի. 20 թուղթ. նոտրգիր. 1759. գրիչ. Յովհաննէս վարդապետ Ամասիացի. հրատարակուած 1871 թուին :

Թիւ 30. Քարոզիչք Գալուստ վարդապետ Սամոսեցու. 22 թուղթ. նոտրգիր. գրիչ. Մարգար արեղայ. 7 քարոզ :

Թիւ 31. Վկայութիւնք մարգարէից. թուղթ 31. նոտր և բոլորգիր. 1. «Վկայութիւնք մարգարէից և նահապետաց յղ որ հանդերձեալ էր կատարել ի յետին ժամանակս. . . 26^ա «Լուծմունք ի ս. գրոց զոր արարեալ է Վարդան վրդն. ի ինդրոյ Հեթում թում թագաւորին : »

Թիւ 32. Բերդ զիւզի Սարգսի Աւետարանը. . . . Գրեցաւ ս. Աւետարանս ի թվակի

Հայոց ռժժ. ի հայրապետուե. տն. Գրեգորիսի կթղսի. ի յաթոռն Գանձամարայ և ի զանուե. շահ Թահմազին, որդոյ շահ Բումայիլին . . . ի զաւառս վակուենիս ի զեղն որ կոչի Հովասուս որ հրնկուղահա անուանի, ի զուռս ս. եկեղեցույ, ուր է մասն պանդիակուն թժշկի և մասն սպասնակի, և Մակոնիոսի զինւորի և տիրայ և յսեփանոսի նախափայլի . . . զբեցաւ ձեռամբ Հայրապետ արեղայի . . . յիշատակ հաւրս Խասիկին և մարտ Համանին և եղբարցս Կոստանդին և Թորոսին . . . զուլամիբին, մարիանին և քվերցն մարիանին և փաշին և խոնդաղին . . . և հարսներացն մարիանին, ու լուխնթունին և ապաշխարող մարիանին և եղբէր զբոսերաց հանձմիմին և ամենեցուն առ հասարակ . . . :

Թիւ 33. Թարգմի մ. Աստուածածին եկեղեցու գրչագիրը. յիշատակարան «ղԱ. և զյեաին կազմողս ս. Աւետարանիս . . . Յուսի արեղաիս . . . (յիշեցէք) . . . կազմեցի ի վայելումն խոճա Միտղիմ . . . ի թվ. Հայոց պղէ : Կազմի արծաթապատ Երեսի վրայ «Յիշատակ է ս. Աւետարանիս արծաթն Թարգմեցի Սարգսի որդի քաղոսի և թաղէտի որդի եղիսգարին . . . թվ. ռմի. ձեռամբ ար. Մովսիսի. . . 6^թ. . . յիշեցէք զպր. զաղբուղէն և զծնաւզս իւր զաքարէն. և զմայն զսորղան Վահրամն և զանգրանիկ զորդին իւր զմուղուլթ . . . 18^ա. «Յիշեցէք զպր. Ֆախրայտին և ծնողսն իւր ի խաննայ և զմարապետ և զպր. Խոքըշայն և զՍաֆարշայն և զծնողսն իւր զքահանայն ար. Մկրտիչ, և զմայրն իւր և զեղբայրքն իւր աղիզայդինն և նոտրայդինն . . . զթումս եպ. Վարապետի . . . 110^ա. . . զարին Մելիքին, զերանշէն զիւր կողակիցն զխոնթ խաթունն. որ բռ. զկ. զիւանի տվել են ս. աւետարանս ի զերութենէ ազատել. էրանշի մուրանուն, արան մելիք փեսին. . . թագաւոր շախ զոտեր. զալուն մէլիք (ի) մամայխաթուն(ի) . . . ած. ողորմի Յիշեալք զուաին իմ զմարգարէ (զբշի՝ բորոս Բահանայի) և զեղբար որդին զյակոբ . . . » . . . Կատարեցի . . . յամի լի. » և այլ յիշատակարաններ. 18 նկարներով. թէ՛ գրելը և թէ՛ ծաղիկողը Թորոս քահանան է :

Թիւ 34. Հարական մագաղաթեայ, բոլորգիր. նկարազարդ. գրուած է ԶԼԷ թուին, Տարբերունեաց երկրում, Ռերիի քաղաքում, ձեռամբ Կարապետ գրչի, Գրեզոր վարժապետի խուչ կոչուած օրինակից:

Թիւ 35. Յայտմաւուրք բոլորգիր. 2 օրինակ.

Թիւ 36. Ճաշոց բոլորգիր.

Թիւ 37. Կոչումն ընծայութեան Կիւրղե. նոտրգիր.

Թիւ 38. Գիրք Հարցմանց.

Թիւ 39. Աւետարան բոլորգիր. ՌՂ. թուին.

Թիւ 40. Աւետարան բոլորգիր. ՌՂ.

Թիւ 41. Աւետարան մագաղաթեայ.

Թիւ 42. Աւետարան բոլորգիր. ԶԽԵ. գրել է Յովհաննէս գրիչ, Մաքենոցաց և Սաղմոսավանքերում.

Թիւ 43. Աւետարան բոլորգիր, մագաղաթ. 3 օրինակ. վերջին երկուսը թղթից. երրորդը 22-ից՝ Բզնունեաց գաւառի Աղէթ գիւղ:

Թիւ 44. Աւետարան. բոլորգիր. թուին 92Գ. Ընկուզեաց անապատ, յերապաււլիս գաւառ 2մշկածագ.

Թիւ 45. Աւետարան բոլորգիր.

Թիւ 46. Փամազիրք Ատենի.

Թիւ 47. Մարկոս և Յովհաննէս.

Թարվիզի Արամեան Գրչատան զրչագրերը.

Թիւ 48. Աւետարան մագաղաթ. երկաթագիր.

Թիւ 49. Աւետարան թուղթ, բոլորգիր.

Թիւ 50. Մաշտոց թուղթ, բոլորգիր. թուին ՌՃԼ.

Թիւ 51. Քարոզգիրք Յովհաննու Ծարեցւոյ, նոտրգիր.

Թիւ 52. Մեկնութիւն Մարգարէից. նոտրգիր. պարզաբանութիւն ներսնի արքեպիսկոպոսի Տարսնի Կիլիկիոյ. գրիչ — Գէորգ նաղաշ վարդապետ Դորեցի. թուական. ՌՄԻԴ.

Թիւ 53. Գիրք Պարապմանց Կիրդի. գրիչ. Աղարեա դպիր. թուական ՌՃԽ. Հօչում.

Թիւ 54. Գանձարան. 158 դանձ. բոլորգիր.

Թիւ 55. Մայր Մաշտոց. բոլորգիր.

Թիւ 56. Յայտմաւուրք. թուղթ. բոլորգիր. գրիչ — Յովհաննէս վարդապետ. սեղի. Կետարեա. թուական 92Է.

Թիւ 57. Քարոզգիրք նոտրգիր Սիմէօն Կաթուղեկոսի Երևանցւոյ. գրիչ. Գէորգ Գեղամեան, 1820 թ. Ս. Էջմիածին.

Թիւ 58. Աստուածամանութիւն. նոտրգիր. արարեալ Պետրոսի վարդապետի նախիջևանցւոյ Փերթումեան, թուին 1773. Ս. Էջմիածին.

Թիւ 59. Խորհրդածութիւն. նոտրգիր. ներսնի Լամբրոնացւոյ.

Թիւ 60. Գիրք Աբարածոց, բոլորգիր. Հաւաքումն մեկնութեան սրբոց արանց. հաւաքեալ Վարդանայ վարդապետի, թուին 22Գ.

Թիւ 61. Ժողովածու. աշխարհագրութիւն Մովսիսի Խորենացւոյ և Վարդանայ վարդապետի. տօմարական և այլն գիտելիքներ.

Թիւ 62. Թուղթք Պաւղոսի Առաքելոյն. մագաղաթ. երկաթագիր. սեղի. Իրազարի. սր և Աւագ վանք. գրիչ. Թորոս կրու. նաւոր. բուական. Հայոց ՌԻԲ.

Թիւ 63. նոտրգիր. Ժողովածու. Պատմութիւնք. Մովսիսի Խորենացւոյ, Եղիշէի

Փաւստոսի և Վարդանայ Բարձրբերդցոյ թուական ՌՃԼԷ. նորոգուած Եսայի Կաթուղիկոսի ձեռքով ՌՃԿԲ-ին Ասպահան — Զուգայում:

Թիւ 64. Պատմութիւն Մերայելի ասորւոյ. նոսրգիր:

Թիւ 65. Գաւազանագիրք. Քրանար Մարտինի. նոսրգիր. գրիչ. Սարգիս Եպիսկոպոս. Թարգմանութիւն ներսէս Պալեստին. թուական ՌԻԸ:

Թիւ 66. Ժողովածու. Թուղթ պատգամաց և ներբողեանք ներսիս Ընորհալոյ բոլորգիր. սեղի. Ատանա. Կոստանդին և Թուրքաբ քահանաների ձեռքով գրուած 2ԼԳ թուին՝ ի խնդրոյ պարոն Աւշնի եղբար պարոն Լեթմոյ տեսան Կոստիսի Կիլիկիոյ:

Նարիման Մէլիք Չոհրաբեանցի գրչագրերը.

Թիւ 67. Լամառօտ հաւաքումն (յԸ) հոգւոյ և զօրութեանց նորին:

Թիւ 68. Քարոզգիրք Գրեգորի Յաթեկացւոյ:

Թիւ 69. Բացայայտութիւն պատարագի ներսիս Լամբրոնացոյ. ՌԿԸ. յերկիրն Ռոսամ ի գիւղն Գիսարաղ, ձեռամբ Ղուկաս դպրի. յիշատակ Երկի Մանկանց փառաւոր ուխտին, ի ձեռն ներսէսի Աղուանից Կաթուղիկոսի:

Թիւ 70. Ա. Գիրք ճարտասանութեան Մովսիսի Խորենացոյ. գրիչ. Սիմէօն քահանայ. ՌՃԺԷ:

Բ. Յաղագս աստուածային բացարձակ կատարելութեանցն.

Գ. Յաղագս երկնային մարմնոյ. (Թարգմանութիւն Ստեփաննոս Լեհացու.)

Թիւ 71. Գիրք արարեալ Պետրոս վարդապետի Աղամալեան նախիջանացոյ. Յակոբ պատրիարքի նիւթք քարոզից:

Թիւ 72. Մեկնութիւն մարգարէութեան Յօնանու. Եփրեմ վարդապետ Ստեյցի. 1218. նոյն. ներսէսի Լամբրոնացոյ:

Թիւ 73. Աղօթագիրք Եփրեմ Խորեն Ասորւոյ:

(Մուժամբար գիւղի եկեղեցում 3, իսկ Սօհրուլ գիւղի եկեղեցում 2. Ս. Գրքեր):

Հաֆիթուանի Ս. Գէորգ կկեղեցու գրչագրերը.

Թիւ 74. Ճաշոց. ... Գրեցի .. ի տեղիս որ կոչի Խորայմորու Ս. Ածածին որ է սխում ասորոց. ի թվ. 5. ՊԾԹ. ի հայրապետութեան տը. Դարի ... (յիշեցէք) զԱստ քհնայն .. զհայրապետ սարկաւազն և զյովաննէս կրտսնաւորն. զՊետրոս եղբայրն մեր և զառաքել սարկաւազն զի սա(կ)աւ մի թղթին աւգնական եղև մեզ և աշխատեցաւ ի ծաղկել ս. գրոցս. և զչլէմոն բարեպաշտ տանուաէրն : : : և ողբ թուին գրեցաւ. Ես զալէքսանս ի Սալամաստա ի գուղն որ կոչի յաւթըւան. որգի տը. զազարին ըստացայ զսուրբ գիրքս .. և եզի ի դուռն ս. Գէորգեա զօրավարին :

Թիւ 75. Յայտաւուրք. ... Աւարտեցի զս. գիրքս ի յերկիրս Աղքակու ի զեաւղս որ կոչի Երմիկանի ընդ հովանեաւ ս. Ածածնի տաճարիս, և աթոռակալին ս. առաքելոյն Բարդուղիմէոսի տէր յսկաննէս ս. կալի և տէր Ստեփանոսի և զազար կրօնաւորի ամենագոյլ և շնորհալի խորին փիլիսոփայի և ս. ծերոյն Մարտիրոս արեղայի. ի զանութեան կազուպ բէկի և տեղոյս իշխանին Սուլէման պարոնին, ի թվին 212... Ապա Յովհան Մանդակունու հը (78) ճառերը:

Թիւ 76. Աւետարան բոլորգիր:

Թիւ 77. Աւետարան բոլորգիր. «Գրեցաւ ս. Աւետարանն ձեռամբ .. զազարի .. ի թվ. պղ. (և իրկչին յի. քի. ոյհգ.) և էր մեծ շրջանն մձ (տձ), ի յառաջնորդուե. տը. զաքարիայի և ի յաշխարհակալուե. շնխալի խանին .. և ի կաթողիկոսուե. .. տն. Մես-

բոլորս . . . ի յաճաքնակ . . . տեղոջս որ կոչի վանք Բաղենից, ընդ հովանեաւս . . . Աճածնին . . . :

Թիւ 78. Աւետարան բարբառքի . . . Գրեցաւ . . . ի ս . . . քղքս . . . Երուսաղէմ, ընդ հովանեաւս . . . Յակոբայ որդոյն զեքեթայ . . . որ է աթոռս . . . հայրապետին տն . . . եղբարն յակոբայ առաջին պատրիարքին . . . եղև կատարումս սորա ձեռամբ . . . Սիմէ (օնի) . . . ի յառաջնորդուե . . . ու յապետեալ Միքայիլ արհի եպիսկոպոսին և համշիրակ եղբարն իւրոյ Խաչատուր վին . . . ի թվ . . . Չլդ . . . ի . . . ու ձի . . . Բորգի խան Իմէրէթու . . . ետ էրբայ Սուլթանի Վրաստուն աւերեաց . . . :

Թիւ 79. Աւետարան բարբառքի . . . եկն գոռող արքայն Սուլէյման խանն քինակնդիր եղեալ զնաց ի վր . . . քաղաքին Էրէվանու . . . զեկեղեցիս և զվանս Կուսանաց կողպտեցին և բազումս . . . զերեալ ընդ իւրեանս տանէին և սպանանէին և զայս ամենափրկիչս . . . աւետարանս անկեալ էր ի ձեռս արեան արքու չանդի միոյ զերի և վս . . . այսորիկ . . . խաչի ազատս . . . առ (ի) (անունը Գրեգոր) թվ . . . ու մի թին . . . Գլխաւոր յիշատակարան . . . Կատարեցի զս . . . Աւետարանս ի մեծ թվականիս հայոց ու . . . և ձգ . . . ի յերկիրս հն(դ)կաց ի մայրաքաղաքս Լահուռ որ է աթոռ թագաւորացն Հնդկաց . . . ի ժամանակս տն . . . Մովսէսի Կաթուղիոսի ամ . . . Հայոց և յառաջնորդուե . . . Ղուղայու Խաչատուր . . . վրդի : Եւ թագաւորուե . . . պարսից Հահ Սէֆուն և հնդկաց թղւրին . . . շահ Զքհանին որ է սոյս յազգէն Նեաողաց և է սոյս թ . . . երորդ . . . ի զազանէն լանկիթամուրէն, աւարտեցաւ ակրունեան բանս ի յերկիրս հնդկաց . . . վս . . . տայոյ և տօթոյ լինէր, որ անշնչանայի . . . ժամսը կամ գ . . . Ես վարդանես ստացայ զս . . . աւետարանս ի հալալ և արգար վաստակոց . . . ի . . . ու զա . . . ի Կաթ . . . ան . . . Փիլիպոսոյ և թղ . . . ան . . . պարսից փոքր Հահապատի, որ այսմ ամի ելեալ ի թախթ ի զազին . . . եաու զս . . . աւետարանս ընծայ . . . ու . . . Բեղարզին Երնջակու ձորոյ Խոջաշինու վանացն . . . :

Թիւ 80. Սազմոս բարբառքի . . .

Թիւ 81. Ժողովածու և Քարոզագիրք . . . 1. Յայտնութեան քարոզ . . . ի մաստատարական սահմանաւ շարագրեալ Վահրամ վրի յարում աւճեալ ձեռնագրեցաւ թղր . . . Հայոց մեծն Լէոն : Ապա 14 քարոզ, որոնցից 12-ը կրում է վերնագիրս . . . և երամեծին կայի վին յղ . . . ձեռնագրուե . . . Սկիզբն ամբարեաց է . . . 14-ը վերնագրին է Երանանէս վին պուզի ասացեալ ի ծնունդն քի :

Թիւ 82. Ժողովածու . . . բարբառքի . . . Լուծմունք բանից Գրեգորի վին Նարեկացոյ . . . Գ . . . զրումս . . . յեղեցէր . . . և զմօտս սրբանեալ կրօնաւորն . . . որ . . . խնդրեաց լուծումն բանիցս Գրեգորի . . . պիղ . . . ապա 2 քարոզ . . . Կանոնքս . . . Ներսիսի . . . Մեկնութիւն Խորանաց . . . սրա տակ « զվրդն Սարգիս . . . յեղեցէր, որ փափաքանաւք զրել կա զմեկնու ի խորանաց . . . »

Թիւ 83. Ժողովածու . . . 1. Յովհաննու ոսկեբերանի վանս անցանելոյ աշխարհի և վս . . . մահու և յարութեան : 2. Վկայութիւնս . . . Պատայէննի . . . 3. Թեկեայ կուսի . . . 4. Փոխումնս . . . Ըստուածածնին . . . Երանանէս Թեսաղոնիկի (ի) եպն զնաց յԵրուսաղէմ . . . 5. Ս . . . Սեղբեսարու . . . 6. վկ . . . պետրոսի և պողոսի . . . 7. Ս . . . Յակոբոս եղբար ան . . . 8. Մեծի Կոստանդիանոսի . . . 9. յղ . . . անկման Կ . . . պաւլոս քղքի . . . 10. Աթանասի առաքեալ (ճառ) : 11. Իննջումն Յովհաննու . . . 12. տօնս . . . յարուե . . . 13. հրեշտակապետաց . . . 14. երկն մանդանց . . . 15. ծննդեան Յովհաննու Մկրտչին . . . 16. զլիստաման Յովհաննու . . . 17. ու . . . Գրեգորի Ափարանի . . . 18. ու . . . Ստեփաննոսի . . . 19. Վերայդարձումն տն . . . Յովհաննու պատուական մարմնոյ ի Կ . . . պուլոս . . . 20. պի . . . աթանասի Աղէկասնազրացոյ . . . 21. Վկ . . . ու . . . Գէորգայ . . . 22. Գիոնեսիոսի ասացեալ վս . . . մահուան . . . 23. Յովհաննու ոսկեբերանի ասացեալ ի տաւն . . . խաչին . . . 24. Տընդառաջ . . . Յովհաննու ոսկեբերանի . . . 25. Աճայտուե . . . ան . . . 26. Յովհաննու ոսկեբերանի ասացեալ ի վերացումն . . . 27. Երանելոյն Եփրեմի ասացեալ ի Թափօր լեառն . . . 28. պի . . . Նշանացն որ եղին ի գուշակ առաջնիկա աւուրցն որ կատարեցան ասացեալս . . . վար . . .

գապեօն Յովհաննիսի Կողմանն ի թվականս
նութեանն հայոց նհ. 29. Երանելոյն Եփ-
րեմի ասացեալ զս. ապաշխարուե. 30. Կվ. Ե-
ս. Մարիանէ կուսին. 31. Վարք Ալեքսիա-
նոսի. 32. Յովհաննու ոսկեբերանի ասա-
ցեալ յզ. անդամալուծին և թի. 33. Ի մեծի
աւր Պէնաէկոսաէի ասացեալ. ս. Սիւրբի
Երզմա. հայրապետին. 34. Երանելոյն Զա-
քարիսի Ասացեալ յաւր մեծի եկաւորուե-
ան. յեմ. «Աւրախ լեր յոյժ դուսար. . . » :
Սկզբից և վերջից պակաս : « Յիշեալք զՎասիլ
էրէցս (զրիչ) . . . » : Ստացողն Իշխան Սեփիան-
նու :

Գրչազիրք վանուցն Ս. Թաղէոս
Առաքելոյն.

Թիւ 84. Աւետարան. բոլորգիր. թվին
ՊԻԱ. « յերկիրս Քաջբերունոյ ի յանապատս
որ Մանուկ ս. նշան կոչի. » կոսողած.

Թիւ 85. Աւետարան. բոլորգիր. թուին
ՌՃԻ. ի թագաւորութեան պարսից շահ
Սուլէյմանին. և ի հայրապետութեան ասանս
Ազուանից տեառն Պետրոսի սրբազան կա-
թողիկոսի և եպիսկոպոսութեան երկրիս
Պարսաւայ Յոհան Յուսիկեցի. կոսողած :

Թիւ 86. Աւետարան. բոլորգիր. ՌՃԼԳ.
կոսողած.

Թիւ 87. Աւետարան. բոլորգիր. բուա-
կան. ՊԼ. գրիչ. Թովմա Մեծօրիցի. « յերկիրն
Քաջբերունեաց ընդ հովանեաւ Կէորզ զաւ-
րաւարիս. » կոսողած.

Թիւ 88. Աւետարան. բոլորգիր. ՌՃԼԵ.
« ի գեօղս Աւրնտանց » ընդ հովանեաւ ս. Ա-
ռաքելոցն Պողոսի և Պետրոսի և Գէորգ զօ-
րավարին. » :

Թիւ 89. Աւետարան. բոլորգիր. զրեալ
յերուսն.

Թիւ 90. Աւետարան. բոլորգիր. ՌԻ.
ի Թեղւոյ վանք և ի Բաղէշ քաղաք Գոմուց
վանք. կոսողած : 13 քարերով զարդարուած :

Թիւ 91. բոլորգիր. Աւետարան. կոսա-
ղած.

Թիւ 92. բոլորգիր. Աւետարան. կոսա-
ղած :

Թիւ 93. բոլորգիր. Աւետարան. կոսա-
ղած. զրեալ ԵՃԿ.

Թիւ 94. բոլորգիր. Աւետարան. « թուին
ՉԺԵ. ի յերկիրն մոզաց. ի զեաւղս որ կոչի
Բանաշէն. » :

Թիւ 95. բոլորգիր. Աւետարան.

Թիւ 96. բոլորգիր. Աւետարան. 22Գ.
« ի գաւառիս Ամասար (Ամարաս ?) » :

Թիւ 97. բոլորգիր. Աւետարան. « շճը.
ի հայրապետութեան տեառն Զաքարիայի.
ի կզգին որ կոչի Կիւ՛ » :

Թիւ 98. բոլորգիր. Աւետարան. « շիւր.
յանապատս Յարձկու վանս » յառաջնորդու-
թեան Սիմէօն արեղայի. » :

Թիւ 99. բոլորգիր. Աւետարան. « շա.
յանապատիս Խորի. ոճը թուին. » :

Թիւ 100. Յաճախապատում. նոտր-
գիր. ՌՃԽԳ-ին. գրիչ. Մինաս քահանայ.
սացող Եփրեմ վարդապետ (կաթուղիկոս) :

Թիւ 101. Ընդհանրական. բոլորգիր.
ՌԺԸ. ի քաղաքն Սիւ.

Թիւ 102. Արիստոանչի ընազանցու-
թիւն. նոտրգիր. վերջից պակաս.

Թիւ 103. ներածութիւն Պորփիւրի.
բոլորգիր.

Թիւ 104. Բարողի Աեսարացւոյ վեց-
օրէից և այլն. Օրհնութեան թղթեր. նո-
տրազիր.

Թիւ 105. Աստուածաբանութիւն. բո-
լորգիր.

Թիւ 106. Մարդարէութիւն Եսայեայ
և թուղթք առաքելոյն Պաւղոսի. բոլորգիր.

Թիւ 107. Լօճեկա.

Թիւ 108. Մեկնութիւն կաթողիկէայ թղթոց. Սարգիս Շնորհալի. բոլորգիր. ՊԶԳ.

Թիւ 109. Մեկնութիւն Աւետարանին Ղուկասու. բոլորգիր.

Թիւ 110. Մեծ պատարագ Ինովկեն- աւիտ IV թարգմանութիւն Քաղէոս եպիս- կոպոսի. նոսրագիր. ՌՅԾԳ Փրկչական թուին :

Թիւ 111. Մեկնութիւն Սաղմոսաց Վարդանայ և Տաթևացւոյ. նոսրգիր. ՊԾԳ.

Թիւ 112. Մեկնութիւն թղթոցն Պաւ- ղոսի Յովհաննու Ռսկեբերանի. ի ս. Էջմի- ածին. ՌՃԽ. նոսրգիր.

Թիւ 113. Մեկնութիւն թղթոցն Պօ- ղոսի.

Թիւ 114. Նախերգանք նիկոյայրսի վարդապետի. թարգմանութիւն լատինե- բէնից. դրեալ ՌՃԻ թուին. նոսրգիր.

Թիւ 115. Մեկնութիւն Արիստոտելի՝ թարգմանութիւն Դաւթի. բոլորգիր.

Թիւ 116. Քարոզգիրք. թարգմանու- թիւն Ասորերենից. նոսրգիր.

Թիւ 117. Մեկնութիւն Երզ երգոցի. Գրեգորի Տաթևացւոյ. նոսրգիր. 1743 .

Թիւ 118. Քարոզգիրք Գրեգորի Ծոր- ծորեցւոյ. ՌՈԷԶ փրկչական թուին.

Թիւ 119. Լուծմունք Պորփիրի ստո- ռոգութեանց. Պերի արմինիայի. արարեալ Վահրամ վարդապետի. Մանանք ի Դաւ- թէ. Լուծմունք Քերականութեան Մովսիսի Քերթոզի. Գրեգորի Աստուածաբանի. Գիտ- նեսիոսի ի Դաւթէ և Յակոբայ:

Թիւ 120. Ժողովածու Սասուածա- բանական. Յովհաննէս վարդապետի. նո- սրագիր.

Թիւ 121. Մեկնութիւն Աւետարանի Յովհաննու. շատ հրամանի տէր Զարա- բիայի. և սպասաւորի առաքելոյն Քաղէո- սի. թղթն ուճիզ. նոսրգիր.

Թիւ 122. Քաղուածք մեկնութեանց. համառօտ. բոլորգիր.

Թիւ 123. Ժողովածու. Քարոզգիրք. կաակ հրէական թալմուտից. յաղագս ծնըն- դեան. փրկանաց. թլլաատութեան և այլն. նոսրգիր.

Թիւ 124. Կրօնական պատմութիւնք և խրատք. բոլորգիր.

Թիւ 125. Մեկնութիւն Ղուկասու. «ուճիզ. ի քաղաքն Գութահիա. ձեռամբ Յա- ըութիւն քահանայի. Սիրաք՝ «թղթն ուճիզ. ձեռամբ Երևանցի Աւետիքին».

Թիւ 126. Քարոզգիրք. նոսրգիր.

Թիւ 127. Գիրք Առաքինութեանց բո- լորգիր. 4 օր.

Թիւ 128. Գիրք Պարսպմանց Կիւրղի. նոսրգիր.

Թիւ 129. Նարեկ. (Աղօթագիրք) բո- լորգիր.

Թիւ 130. Թովմա Գեմբացի. բոլորգիր. 2ՂԳ.

Թիւ 131. Գանձարան Նախաշեպիսկոպո- սի՝ դրեալ 918-ին. բոլորգիր. վերջում ներ- բողներ.

Թիւ 132. Գանձարան. բլրգիր. ՌՃՂԲ.

Թիւ 133. Մաշտոց. բոլորգիր. ՊԷԵ. ի դաւառս Խութ. ի զիւզաքաղաքս Քիււուու.

Թիւ 134. Մաշտոց. բոլորգիր. թուին ՌՃԻԹ. Մշեցի Յովհաննէս երէցի.

Թիւ 135. Մաշտոց. բոլորգիր. թուին ՌՃԼԱ. «ի յերկիրն Մանուուանք. ի զիւզս Յալմալաւայ.՝ 2 օրինակ.

Թիւ 136. Մաշտոց բոլորգիր. ՌՂԹ.
ի քաղաքս Հիզան.

Թիւ 137. Բուն մաշտոց բոլորգիր.
ՊԿԵ. ի յերկիրս Ըռչտունեաց. յանապատս
ս. Վարդան.

Թիւ 138. Մաշտոց գաւազան տալոյ.
Տաթևացու (Գ.). ՌՃՀԸ.

Թիւ 139. Մաշտոց գաւազան տալոյ.
Ղաղարու եպիսկոպոսի Հայոց. բոլորգիր.
2 օրինակ. ՌՄ:

Թիւ 140. Խորհրդատետր. բոլորգիր.
ՌՃԾ. 3 օրինակ. (Բ-ը ՌՃԻԲ. Ղալասար
գիւղում.)

Թիւ 141. Բարոյգիրք Տաթևացույ.
բոլորգիր.

Սալմաստի Սարա գիւղի զրչագրերը.

Թիւ 142. Աւետարան. բոլորգիր.
ԶԻԲ. ձեռամբ Գաւիթ երկցու. «Եւ ի մե-
րում նահանգին պարոնութեան պարոն
Զումին, եղև զբաւ սորին յերկիրս Վայի-
ձորոյ ի գիւղս որ կոչի Արկղուն ընդ հովա-
նեաւ ս. Գէորգի տաճարիս. » :

*Գիւղիս ս. Յովհաննէս եկեղեցու
զրչագրերը.*

Թիւ 143. Մաշտոց բոլորգիր. Թուին
ՌՃԿԵ. ձեռամբ Ստեփաննոս Կղերիկոսի.

Թիւ 144. Գանձարան բոլորգիր.

Թիւ 145. Մաշտոց. բոլորգիր. ՌՃԻ.
ի ս. ուխտն Եւստաթէի. ձեռամբ Յովհան
զբշի.

Թիւ 146. Ժամագիրք ատենի. բոլոր-
գիր. ՌՃԻԳ. ձեռամբ Ստեփաննոս երկցու.

Թիւ 147. Մայր Մաշտոց. բոլորգիր.
ԶԻ. յԽիթամար՝ ձեռամբ Կարապետ քա-
հանայի.

Թիւ 148. Աւետարան. բոլորգիր. ՌԺԵ.
Ահարոն զբիշ. «Արդ գրեցաւ ս. Աւետա-
րանս ի գիւղն Փակաջուկ. ընդ հովանեաւ
ս. Գէորգեա զաւրախարին. »

Թիւ 149. Աւետարան. բոլորգիր. ՌԻԳ.
« Ի Փոսանհանի զաւառս. ի գեաւղս Վա-
րընթոյ ոց կոչի Հուշոյ ընդ հովանեաւ ս.
Ստեփաննոսիս. » և ընդ հովանեաւ ս. Աժա-
ծին ձեռամբ ովանաս երէցս. . . . Իշխանու-
թեան Հահտահմանին և ձեռնակալուի.
Թուրոս քօխվին և զաղարին. . . »

Թիւ 150. Աւետարան բոլորգիր. ԶԵ.
« Ի գեաւղս Յականց, յերկիրս Բաջբերունի,
ընդ հովանեաւ ս. Թագէոսի առաքելոյս,
ձեռամբ Յովսէփ երկցու. . . » :

Թիւ 151. Աւետարան բոլորգիր. Թուին
ՊԽԳ. ձեռամբ Թումա քահանայի. «Արդ
գրեցաւ ի տեղիս որ կոչի Հիրեան. յերկիրս
Հրվանայ. . . » :

Թիւ 152. Աւետարան. բոլորգիր.
Թուին ՌԿԸ՝ ձեռամբ Խաչատուր քահանայի
« ի յերկիրս Մաջանջուխու. ի գիւղս Տան-
ձաւէտ. » ընդ հովանեաւ ս. Ստեփաննոսի
ի ս. ուխտս Ստաթէի առաքելոյն. » :

*Փայաջուկ գիւղի (Սալմաստ) Մովսէս
քահանայի Աւետարանը.*

Թիւ 153. Մաղաղաթ. նկարագրու.
2ՂԹ. ստացել է Անդրէաս եպիսկոպոս.
« ի կթղոս. ար. Մխիթարայ և յարքայուս.
Լևոնի. » գրի՝ Սարգիս քահանայ:

ՆԵՐՍԷՍ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ
ԵՐԵՎ ԿՈՆԴԱԿՆԵՐԻ ՊԱՏՃԻՆԸ

Ա. պատճէնով) հրամայում է Հուշու
Կոնստանտնուպոլիսի պահանջել իւր ատենա-
գպիր Յակովբ Հահնաղարեանից Սինօզի
Ատենաղպիր «Ժվան Լաղրեկիչի» նամակ-
ները:

Բ. պատճենով (համար 391) Կոնստանտինոպոլիս հրամայում է բնակիչ Պառլիթ Սափարեանցի արժանաւորութիւնները. և յայտնել թէ արժանի է Կոնստանտինոպոլիս ատենագրութեան թէ ոչ:

Գ. պատճենը. Ենթոյն եպիսկոպոսոսպետ հաթուղիկոս և պապիարզ ամենայն հայոց Ենթոյն ծառայ քի. անհատանելի համօքն այ. եպիսկոպոսապետ և հաթուղիկոս ամ. հայոց. պատրիարզ արարատեան գերագոյն աթոռոյ ս. հաթուղիկէ էջմիածնի սինոդի ս. էջմիածնի Գրիգորեան Լայոց բաղմապատիկ միթարութեամբ իմ և ամենայն հայոց ծանուցանեմ, զի յետ չորեք ամսեայ իմում մահագուշակ հիւանդութեանց շնորհօք այ. արժանի գտա ի 28 անցեալ ամսեան նյմբերի ներկայանալ իւրոյ կայսերական մեծուե. յաւուր կիւրակէի ի լրման երկոտասան ժամու կէս օրէի և վայելել զմեծ շնորհս ածանմանմարդասիրութեանց նորին, զբոց նշանակեալ համառօտիւ առ իթ համազգական միթարուեց. և արթունաւորիչ հարուստ և ուրախուեց. սրախց, ամենեցուն նոցա համարիմ ի ժամանելն իմ ընդ նորոյն գերազանցուե. գերապանծ հորազատի ամենաառ. առաքելական եկեղեցոյ հայոց և իմ Խաչատուր Յովակիմեան Լազարեանց ի պալատան կայսերական, անդէն ի որահի ներքնայարկի բարձրաբերձ պալատն. ուստի սկսանի աստիճան տանգղոցն ի քառայարկ վերնատունն. գտար նախապատրաստեալ անդէն բազիլիկոս աթոռ մամուրապատ պնդեալ ի միջի երկուց ճախարակաց ըմբռնեաղաց կամ լծակաց և առ նովա յորք անձինք հանգուն, որք հրաւիրեցին զմեզ նստիլ ի վերայ այնմ աթոռոյ և ես ոչ կամեցեալ նստիլ և աքք երկու բարձեալ ի վերայ ձեռաց իւրեանց իբրև 140 աստիճանօք հանին զմեզ ի շորթորդ վերնահարկն կայսերական, ուր ընդ առաջ ելեալ աստիճանաւոր ոմն հրաւիրեաց զմեզ ի սենեակն առաջին ուրանօք յամեալ իբրև վեց կամ եօթն բոպէ ել ի կայսերական սենեկաց պալիսիկ ոմն և հրաւիրեալ զմեզ յերթորդ սենեակն, ուր բայեալ լինի մի դուռն կայսերական առանձնարանի քպենեթի ա-

սաց թէ կայսրն հրամայեալ է յայտն սենեկի նստիլ մինչև ցգալն իւր յեկեղեցոյ, ուր նստեալ առ վորք մի, մի ոմն ի մեծ պաշտօնաւորց. բացեալ զգուռն առանձնական սենեկի քպենեթի կայսերական, ասաց թէ կայսրն խնդրէ զձեզ. յորժամ յառաջեալ իմ տեսի մերի ի դուռն կանգնեալ ինքն կայսրն և մտեալ իմ ի դուռն երկրպագեալ նախ՝ ապա առաջ կընքեալ զանձն նորա բարձրագոյն բուսերէն յանուն հօր և որդոյ և հոգոյն սրջ. յառաջ մատուցեալ կարայ զձեռանի նր. և համբուրեցաք ես զձեռն նորա և նա զիմս և խոխոյն հրամայեաց նստիլ ի վերայ աթոռոյ և ես ոչ յօժարեալ նստեալ, ինքն կալեալ զբազուկ իմ նստոյց ի վերայ աթոռոյն և ինքն կացեալ կանգուն իբրև բոպէ մի կամ երկու նստաւ ապա ընդ ձախմէ իմմէ և սկսաւ ապա հնգաշունչ հարցաբանութեամբ լսել նախ վս. իմում տկարուեց. վս. որպիսուե. անձնական իմաց զօրուեց. ի վերայ այնօցիկ զօրեղ ցաւակրուեց. վս. որպիսուեց. աթոռոյ էջմիածնի և յայնց կողմանց վս. որպիսուեց. ընդհանուր ազգի հայոց վս. հոսմէական հայոց և առաւելաւս. վս. հոգունտիկնցաղ յաղագօ ամբառնալոյ գհագնորականն հայոց ի վայելչական գրուի գիտնական ազգաշտհ հոգեւրականուեց. վս. ջանալոյ պաշտօնուր. ազգական սիրաւնուե. և վս. կարճելոյ զվնասն հոսմէական քարոզչաց ազգի և եկեղեցւոյ մերոյ և վս. յուսադրուեցն իւրոց յգ. հարկաւորացն վերաբերելոցն իւրում ձեռնկալութեանց, և ը. որում բան բաղմաց շտեմարանեալ գտանիւր ի մալ իմում թէ, չէ սիրելի իւրում կայսերական մեծուե. երկար բանախօսուի. ներկայացելոցն ինքեան թէպէտ և նկատել ընդ իս խօսակցութիւնն նորա անհամաձայն իմաց լուոց և ընդ հակառակն յօժարեալ արաւել ասել և լսել, այլ այնու ամենայնիւ յգ. ոչ լուեալ զալոյ իմ թէ յընկայնուն կայսեր զի կարան օրէնք են եկաւորին սպասել մինչ ինքն կայսերն յարեցէ եթէ նստեալ իսկ եթէ կանգուն իցէ ընկայնուն կայսերն ինքն ունիցի աւարտ տալ իւրում առարկուեց. և մեկնիլ և առաւել ապաւորեալ ունելով զբան բաղմաց, սպ. զի-

նչ ձանձրացուցից առուել յարեայ յաթո-
 սոյ իմմէ: յորժամ և ինքն կայսերն յա-
 բուցեալ երկարեաց ի վերայ բախց զայլո
 յուստգրտեանս և ի հատուածելն նորա
 յայնմ, յառաջ մատուցեալ կալայ ըստկաց
 զձեռանէ նորա զի համբուրեցից, այլ ոչ
 կամեցաւ առ յորժամ ես զուարթ ձայնար-
 կութեամբ առացի ուռուսեւէն կակ մովնայ
 մեկ յագնանկիկայ բոժիցի ճե բոցիկիվա բուկու-
 զիւրդ է ինձ օծելոյն այ. ոչ համբուրեց
 զձեռն նորա և խոնարհեցու: Եալ զգլուխն
 իմ, ելի յառանձնարանէ անախ յորժամ և
 նստուցեալ ի վր. այնմ աթոսոյ որով հա-
 նին զմեզ և ի շուցին ի վայր և ինքն կայ-
 ս(ե)ն զնացեալ ուղողագի ի մեծ սենեակն
 զայլայն, ուր համազուամարեալ զտանին,
 բազմուիք. մինխտորաց, և այլ ստտիճա-
 նաւորաց անցեալ ի միջի ամենեցունց նոցա
 գնաց առ մինխտերն ներսային գործոց,
 մի առ մի, որ դտանի կացեալ ի վերջոյ ա-
 մենեցուն ը իւրում խոհական արժանա-
 դատուեց, և յոյժ զուարթուք. որտի իւրոմ
 շնորհակալ լինի նմա յդ. զմեզ ընտրելոյ և
 հաստատելոյ զյետ բազում բանից յաղագս
 բաւականութեանց իւրոց զմէնջ յաւելու
 ստել թէ ի բազում ժամանակաց յետէ
 այսպէս ասորժ և վառիցեալ, որ նշանակէ
 ընկալնում, նորոգ եկաւորաց շեմ ունե-
 ցեալ ես ոպի. ունեցեայ այժմ ընկալմամբ
 պատրիարքն և վերադարձեալ ի մինխտերն
 ներսային դորժոց մի առ մի բացմաց մի-
 նխտորաց յայնմէ զայնպիսի իւր բերկրա-
 սրտուի. ընթացեալ առ կայսրուհին ամ.
 ևս պատմէ զայնպիսի զուարթուի. մտոց
 և որտի իւրոց և դերագոյն քան զամենայն
 զգալի ինքեան և ինձ այն է զի ի վերայ
 ամենայն բանից իւրոց յաղագս այնպիսի
 իւրոց զուարթամտուեց. յաւելու ստել
 աւսող զի ի զուր կորուսեալ կմբ զամս 20
 վնասուք մերում կառավարուեց, այնոցիկ
 կողմանց և աթոսոյ էջմիածնի, որովք այ-
 սուկիք այն այն իսկական սփոփանք զտեղի
 կալան յիմում սրտի, ոչ յաղագս այնմ զի
 կայսերն յայտնեցաւ ինքնին զովական իմում
 ապարթիւն անձին, այն զի ամբաստանն
 վտան իմում վնասագարտուեց. գտանի
 այժմ ամօթապարտ. ի 4 զեկ-ի. յուրբա-
 թու ներկայացանք կայսերուհւոյն. ի 21.

և ապա միւս իշխաններին և պատրաստում
 է կայսեր ը-դ անգամ ներկայանալ:

ՎԵՒՈՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՓԻՐԳԱԼԻՓԵԱՆՑԻ
 ԱՆՏԻՊ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

1. Փրկչական 887—1596 ունի ժողո-
 վածու յիշատակարանաց. «Սոյն յիշատա-
 կարանք 24 կազմեալ տեարակը են հանգերձ
 ծանօթութեամբ և տարագրութեամբ ի լոյս
 գալու սպասեն»:

2. Ժողովածու մեզ ծանօթ և անծանօթ
 տարեգրութեանց՝ ծանօթութիւններով. 19
 տեարակ է 458 երեսից. փրկչական 552—
 1592-ի պատմութիւնը:

3. 10-ից աւելի մասնաւոր տարեղիւ-
 ներ. որոնք են՝

Ա. Սիմեոն վարդապետ Բախումցի. գրել է
 1392—1401-ի պատմութիւնը. համառօտ
 պատմում է Լանկիթամուրի զլիսաւոր զոր-
 ծերը:

Բ. Իրիգոր մերեկ բարուն. (Յիշատակա-
 րանք Աղեաից. հրատարակութիւն պարսն
 Գրիգոր Խալաթեանց. ի ս. էջմիածին.
 1897.)

Գ. Մինասենց Թովմա վարդապետ.
 գրել է 1419—1452-ի պատմութիւնը, սկիզ-
 բքն պատմուե. իւրոց գնելով զպատուհանն
 մարտիկն, պատմէ զգալուստն Շահու-
 հին, զմահն Կարայուսուֆին և զայլ և այլ
 կռիւս Սըանդարայ ընդ զրացի մոթրայս և
 պարունս. զառումն Վանայ և զտիրելն
 բերդին Մակուայ (որ միայն նա կայր ստէ
 ի ձեռն քրիստոնէից) և զհրաբուխ Միմրուտ
 (նժմրուտ) լերին յայտնէ, որ կայ անծանօթ
 առ պատմագիրս հայոց և այլն. . էր սա
 ի միաբանութենէն Աղթամարայ և ծաղկե-
 ցաւ յաւուրս Կաթուղիկոսաց տեղւոյն
 Գաթի Գ և Զաքարիայի մեծի, որ նստաւ
 յամի տն. 1461. նաև հրամանաւ Շահանշահի.
 ի ս. աթոռն էջմիածնի. . Սա ունի նաև
 գանձեր և երգեր:

Դ. Յովհաննէս քահանայ Արճիշեցի.
 ունի 1531—1547 տարեգրութիւն. պատմէ

զայտամբունէ Ուլմայ սուլթանին որ էր կարգեալ ի Հահ Թահմաղայ իշխան ի Քաւրէզ, սա ընդվզեալ ի շահէն խոյս տայ ի Վ. Պօլիս առ Սուլթան Սուլէյման, մեծամեծ պարզևօք պատուի ի նմանէ և դռգռելով զթագաւորն մեծաւ պատրաստութեամբ հանեալ տանէ մինչ ի Պարսկաստան ի վերայ Հահթամաղայ և լինի պատճառ ընդաւոր խողխողելոց և աւերանաց բազում քաղաքաց և զիւղորէից ։

Ե. Դաւիթ վարդապետ Բաղիշեցի. (տե՛ս Արարատ) 1898. Մարտ—Ապրիլ)։

Զ. Յովհաննէս կրօնաւոր սարգիր. Հահնչահի 1440—1451-ի դէպքերն է պատմում. նրա Վրաստանում արած կատորածները և տարբեր ժամանակներում Բաղդատ, Երզնկան, Բաղէշ և Խլաթ քաղաքները առնելու մասին...

Է. Բարսեղ վարդապետ Վարդեցի. Պատմում է 1581—1591, Պարսից և Օսմանցւոց պատերազմների մասին, պառուսի Քաւրիզոյ յՕսման վաշայէն, յաւուրս Խուտաբանդայ շահին և դարձեալ պաշարին նայն քաղաքին ի պարսից զինի մահուն Օսմանայ և անտանելի տառապանք և տուայտանք ընտկչաց քաղաքին Երևանայ և սահմանակից զիւղորէից նորին, յերեսաց անեղ պատերազմացս այսոցիկ...

Ը. Շուշանցի Բարդուղիմէոս վարդապետ. Գրել է 1679—1722-ի պատմութիւնը. ի վանահայրուե. Վարդապետ վարդապետի, որ էր աշակերտ Ապարանցի Կարոյ մականուանեալ վրդին. և պատմէ զշինարարութենէ նորին, նոյնպէս և յաջորդի նորին Սահփաննոս վի Մոկացւոյ, որ նստաւ ի 1697 յաթոռն Վարդայ, նոյնպէս և զիւր պատմէ զգործ ոք նստաւ զինի Սահփաննոսի...

Թ. Վարդան վարդապետ Բաղիշեցի. Սա իւր պատմութիւնը սկսում է ի զուրս գալոյ հազարացւոյն Մահմետի (619) և հասուցանէ զպատմուե. թեւն իւր մինչև 1657. որ տիրեալ ի նմին իսկ ամի խռովատէր ազգն Յունաց Ս. Յակոբայ աթոռոյն Հա-

յոց, որ յերուսաղէմ և աւարտէ աստ զպատմութիւն իւր. Էր սա ժամանակակից պատմագիր Դաւիթ վի Բաղիշեցւոյ, աշակերտ մեծին Խաչատրոյ և վարժապետ Գրիգոր շրթայակրի և Յովնանու. Կոլտի հատընտիր պատրիարքացն Հայոց, վախճան որին լեալ է յամի տեառն 1704. ըստ իւրում տապանալիմի որ կայ ի Բաղէշ ի վանս ամլորդւոյ ի ծոց եկեղեցւոյ առ աջի խորանին ։

Ժ. Խալժայեան Տէր Յովհաննէս քահանայ. սկսում է շատ հին ժամանակներից և մասնաւորում է իւր պատմութիւնը Վանի և նրա ըզեշխները վերաբերմամբ և հասցնում է մինչև 1800 թիւ. մինչև ցվախճան Ղուկաս կաթուղիկոսին Լիւմիսձնի և Պեարոս պատրիարդին Երուսաղէմի. պատմութիւն սորա ճոխ գանձ է Վանայ ստորագրութիւնն զբողին. գրեալ է զսարեգրութիւն իւր աշխարհիկ ոճով՝ զաւառական բարբառան Վանայ .. վախճան նորին լեալ է 1840 ամի և կայ թաղեալ ի Վան յԱրարք եկեղեցին ։

ԺԱ. Պատմիչ Յովհաննէս արկախոպոս Սեբաստացի. Պատմէ զգործս յաջորդաց Սեբաստիոյ սկսեալ ի Սիմոն Եպիսկոպոսէ (1016), մինչև յինքն († 1830)։

ԺԲ. Վանեցի Գրիգոր դպիր. Գրէ սա ի լուսանցս յինքենէ ընդօրինակեալ Յայմաուրի գանցս և զգիպուածս բազում սկսեալ 1308—1682. ի տարեգրութեան սորա գտանին բազում բանք վասն պատմութեան Վանայ...

ԺԳ. Թլեցի Նազար վարդապետ պատմիչ վարուց Մոկացի Յովհաննէս վարդապետին (1710—1770)։

ԺԴ. Մուրադեան սարգիր Վանեցի. սկսում է իւր պատմութիւնը Վարդայ Խաչի զիւտի պատմութիւնից (Թողիկ ճգնաւորից.) և հասցնում է մինչև 1770. յաւուրս ըզեշխութեան Վանայ տամաթ Հիւսէին վաշայի. Վանայ բարբառ ով։

ԺԵ. Թօփուզեան Յակոբ եպիսկոպոս տարեգիր
Լեւոյ.

Սկսում է իւր պատմութիւնը Մովսէսի
Բիլլի կոչուած Ներսէս վարդապետից՝ որ
Տաթևից դալիս է Լիմ և խոտակրօն մեա-
բանութեան հիմք դնում (1621) և հաս-
ցնում է Գաբրիէլ եպիսկոպոս Շիրոյեանց
(1830) որին և յաջորդում է ինքը 1847-ին
և մեռնում է 1877-ին:

ԺԶ. Պէլլար տարեգիր Վանեցի.
1635—1732. Վանի մասին:

ԺԷ. Արձիշեցի Բարսեղ ֆահանայ. պատ-
մում է Սօֆի Հահ-Իսմայէլի մասին 1501-ից
—1504. մեծ կարեւորութիւն ունի Տուրու-
բերանի և Վասպուրահանի պատմութեան
համար:

ԺԸ. Մովսէս ֆահանայ Արձիշեցի. Գրեգոր
Խլաթեցու նման և նրա տաղաշափութեամբ
պատմում է Հահնշահի և Ուզուն Հասանի
կռիւները՝ որոնց հանգէսը Հայաստանն էր.
և վերջինիս զօրանալով իւր ախոյեանին
սպանելով նրա գահը խլելը. 1467—1473.

ԺԹ. Անանուն պատմագիր Վանեցի.
Վանի մեծ սովից սկսելով (1606) հասցնում
է 1726.

Ի. Նոյնպէս անանուն Վանեցի. սկսե-
լով Տաճկաց Վանը գրաւելուց (1550-ին
Սուլթան Սուլէյմանի օրով) և Իսկանտար
փաշան կառավարիչ կարգելուց՝ հասցնում է
մինչև Ահմէտ փաշա. 1796.

Ապա Տուցակ թալաղայից. կալուա-
ծագրոց և հրովարտակաց:

1738
 1739
 1740
 1741
 1742
 1743
 1744
 1745
 1746
 1747
 1748
 1749
 1750

1751
 1752
 1753
 1754
 1755
 1756
 1757
 1758
 1759
 1760

1761
 1762
 1763
 1764
 1765
 1766
 1767
 1768
 1769
 1770

1771
 1772
 1773
 1774
 1775
 1776
 1777
 1778
 1779
 1780

1781
 1782
 1783
 1784
 1785
 1786
 1787
 1788
 1789
 1790

1791
 1792
 1793
 1794
 1795
 1796
 1797
 1798
 1799
 1800

1801
 1802
 1803
 1804
 1805
 1806
 1807
 1808
 1809
 1810

1811
 1812
 1813
 1814
 1815
 1816
 1817
 1818
 1819
 1820

1821
 1822
 1823
 1824
 1825
 1826
 1827
 1828
 1829
 1830

1831
 1832
 1833
 1834
 1835
 1836
 1837
 1838
 1839
 1840

ՆԱԽԱՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գրքերի և փոքր պատկերների մասին
... 1857 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1858 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1859 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1860 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1861 թ. հունիսի 15-ին հիմնական

Գրքերի և փոքր պատկերների մասին
... 1857 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1858 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1859 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1860 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1861 թ. հունիսի 15-ին հիմնական

ՆԱԽԱՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գրքերի և փոքր պատկերների մասին
... 1857 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1858 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1859 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1860 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1861 թ. հունիսի 15-ին հիմնական

Գրքերի և փոքր պատկերների մասին
... 1857 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1858 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1859 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1860 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1861 թ. հունիսի 15-ին հիմնական

Գրքերի և փոքր պատկերների մասին
... 1857 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1858 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1859 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1860 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1861 թ. հունիսի 15-ին հիմնական

Գրքերի և փոքր պատկերների մասին
... 1857 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1858 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1859 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1860 թ. հունիսի 15-ին հիմնական
... 1861 թ. հունիսի 15-ին հիմնական

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ma
pa
za
ua
ra
sa
qa
ka
ma
na
da
—
pla
pu
ua
pu
qa
ra
fa
Ca
les
rus
les
zar
hu
gar
ru
—
ur
ur
ur
ur
rus

ՆԱԽԱՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կովկասում զուտ զիանական նպատակով պեղումներ սկսուել են 60ական թուականներից. Ռուս զիանականները մինչև օրս դուել են Մարեկնիէլի (1867), Սարաանչալոյի (նոյն թուականներին)¹ և Ռեպիկնի (1876) necropole-ները: Քրանսիացի հնագէտ Ժ. Թ. Կորիան բացել է Շէյթան-դաղի, Ախթալայի, Իւլ-Քիլիսայի, Մուսի-երիի Գուրիանները.² և H. de Morgan Սատալուի դամբարանը. Էմիլ Բէօւլէր Գերմանացին Առաջաձորի և Խոջալուի գերեզմանները (1888—1895)³. զօքտ. Վալդեմար

1. Այս 2 պեղումները ըստ Ժ. Թ. Կորիանի թերի են եւ ըստ չեն հետազոտած:

2. J. de Morgan միջեւ 1887 Գահիրէի բանգարանի կառավարիւն կր. 1888-ին Ֆրանսիայի յուսանորոտեան նախարարի յանձնարարութեամբ Կովկասում կատարեց իր գիտնական հետազոտութիւններն ու պեղումները, որոնց արդիւնքը հրատարակեց 1889-ին երկնասար մեծադիր զբոսարկով. վերստորութեամբ. Mission scientifique au Caucase, études archéologiques et historiques, T. I. les premiers âges des métaux dans l' Arménie russe. 1889. Paris. t. II. նոյն. Recherches sur les origines des peuples du Caucase: Այս նշանաւոր աշխատութիւնը մեծ կարեւորութիւն ունի Կովկասում, մասնաւորապէս Հայաստանում մնացորդորոտեան զարգացման պատմութիւնը հետազոտելու համար:

3. Է. Բ. Բէօւլէր՝ Շուշու բեալիական դպրոցի Գերմանիկներն եւ երաժշտութեան ուսուցիչ կր. իր արած պեղումների շնորհիւ անդամ ընտրուեց Ս. Պետրոբուրգի կայսերական հնագիտական ընկերութեան. սրա հետազոտութիւնների նկարագիրը ըստ Տեաւու Վերիսովի, Բասիսիանի եւ Ֆոսի խմբագրութեամբ հրատարակուող Zeitschrift für Ethnologie—ում:

Բէլք Գետարէկի, Քարա-Մուրաթի և Կէօքչայի կուրգանները.⁴

Խաչիկ վարդապետի արած պեղումները եղել են Խաչենի գետի ստորին հովտում, Առաջաձորի (Տուլչանլուի սահմաններում, մօտաւորապէս 160 9'—160 18 հիւսիսային երկայնութեան և 390 51'—եց—400 9' հիւսիսային լայնութեան մէջ. (ըստ քարտէզի կովկասեան ստատիստիկական կոմիտեի). արդի աշխարհագրական բաժանմամբ այս գիւղամասը ընկնում է Զ. վանշիր գաւառի մէջ. հները Խաչենը յայտնի է պատմութեան մէջ եւր մնուցած քաջերով: *

Բաւական է պեղումների պատմութեան վրայ մի հայեացք ձգել, տեսնելու համար թէ ամենից շատ կուրգաններ գտնուել են այդ գիւղամասում. այս երևոյթը պէտք է բացատրել կամ նրանով որ ընտելութիւնը շատ լաւ է եղել այս գաւառում և կամ նրանով որ իբր անառիկ երկիր՝ նա եղել է իշխանական գերեզմաննոց.

ՊԵՂՈՒՄՆ Ը. ՏՆՋՐՀՈՂ, ԲԼՐԻ ԿՈՒՐԳԱՆԸ

Տնջրհոջ ըլտրը գտնուում է Զ. վանշիր գաւառում, Խաչենի գետի ստորին

4. Երիսասարդ գիտնականը աշխարհահռչակ Վերիսովի յանձնարարութեամբ կատարեց իր գիտնական ձեռնարկորոտիւնը 1888—1890 արդիւնալից կերպով. այժմ եւս նոյն նպատակով կրկին Կովկաս կ եկած:

* Արեւ կ 5 պեղում, որոնք ժամանակագրական կարգով հետեւեալներն են. Գամդայու գիւղիւնը 1887-ին. Անաշաձորիւնը, Քոլասակիւնը, Սագսուլան յերանը, Մաղափուղ կամ Զարդախուղ գիւղիւնը 1888 ին:

հովտում, Բալա—էյլախ սարի հիւսիս—արևելեան սարահովտ, Գամդայու գիւղից 1 վերստաչափ հարաւ—արևելք համանուն գետակից 50 սափ. հիւսիս, Խաչեն և նրա ճիւղ Քուլատակ գետակի կողմած Բ'երակղզու վրայ: Բլուրը ծածկուած է թփերով և ճոխ բուսականութեամբ: շրջապատն է 35 սափ: Տեղացիները « Կըւադաշտու Գերեզման» են կոչում այդ:

Ինչպէս յայտնի է դօկտ. Բելլըի ժ. տէ Մօրկանի, է, Բէօուլըի և այլոց հետազօտութիւններէց, մի կուրգանի մէջ երբեմն մինչև հարիւր և աւելի գերեզմաններ են լինում. այդ ապացուցանում են նաև այս 5 կուրգանները: Բլուրի առաջին շերտը սևահող խոկ տակինները լուսնահող և շեկահող են եղած: խոկ քարերը գետաբար կրաքար և աւազաքար: Առաջին մեծ գերեզմանը երևացել է 2 արշին խորութեամբ՝ արևմուտքից արևելք ձգուած, կափարիչը 1 սափէն 2 վերշոկ. X 1 արշին. 2 վերշոկ. X 7 (հաստութեամբ) քար էր: Գերեզմանը շինուած էր շեկահողից, պատերի երեսները սուազած էին լուսնահողի շաղախով: 1 Մեծութիւնն էր 4 արշին. 13 վերշոկ. X 2 արշին. 2 վերշ. X 4 վերշոկ. կափարչի փոքրութեան պատճառով վերեկից իջնող ծանրութիւնը փշաքերէ էր կաւէ ամանները և կմախքի մի մասը:

Կուրգանը պեղելիս Հ. Խաչիկը պատահել է զանազան անտակ կենդանիներէ ոտկորներին. թէ այդ մի սովորական երևոյթ է Կովկասեան կուրգաններում՝ պարզ երևում է նաև ժ. տէ Մօրկանի պեղումներից. «Très fréquemment les amas de pierres qui recouvraient la dalle supérieure des tombeaux, contenaient des ossements humains, des débris de moutons, de chevaux et de boeufs, des vases brisés et quelques menus objets sans importance. Ces restes font songer aux sacrifices qui avaient

1. Այսպիսի մի գերեզման ևս գտնի է է. Քոսիք Արշաճարում. տես Ազգագրական հանդես. 1896. Գ. Ա. էջ. 106. Վերիսովի՝ Կովկասի տեղը Բաղ. պատմութեան մէջ յօդուածը ևս մի ուրիշը ժ. տէ Մօրկանի Mission scientifique au Caucase. t. I. page 46.

lieu sur le tombeau des grands personnages scythes et que décrit Hérodote» (IV, 71.).¹

Ըստ Կ. Ռաւլինսոնի Կովկասեան գերեզմանները մեծ նմանութիւն ունին Սիւլիթահան գերեզմաններին՝ իրենց կազմութեամբ.² ուրեմն տարօրինակ չի լինիր ընդունել, որ թաղման ծէսերն ևս կարող էին նոյնը լինել: Այս նախապատմական գերեզմաններէ մօտ մարդկային սակը երևալը՝ 2 պատճառով կարող է բացատրուիլ. նախ այդ՝ կրօնական սովորութեան համաձայն մարդազոհ կարող է լինել, որ ունէին Չինացիները՝ թէև ըստ էութեան հարեան ազգերից առած: այսպէս օրինակ պատմուում է՝ որ Քրիստոսից 621 տարի առաջ մեռնող իշխան Մուկունդի հետ թաղել են օրդիներէց մէկին՝ իւր 3 աղաներով, նրա ընտանի վաղբը, փառասէղ կառքը, և 167 մարդ պալատական թիկնապահներից:³ Երբ Կունդֆու ձկն-մայրը մեռնում է՝ նրա «այս կեանքում միացածները» մահուամբ չպիտի բաժանուին» օրէնքի համաձայն՝ հօրն ևս միասին են թաղում.⁴ Չին—չի—խօսնիլ—տին կենդանութեան ժամանակ իւր համար վառուոր գերեզման շինել սուեց. մահուանից յետոյ նրա մէջ իւր մարմնի հետ զրուկցաւ բոլոր հարստութիւնը, չինացի տարեգիրներէ ասելով՝ թաղման մասնակցող 10,000 մշակները նրա գերեզմանի մօտ ողջ ողջ թաղուեցան:⁵ Երկրորդ այն սովորութիւնը՝ որ մեծ իշխաններէ կամ արքաների թաղման մասնակցող մշակներին սպանում էին վախենալով որ նրանք կարող են կողոպտել մեռելի հետ թաղուած հարստութիւնը. այդ սովորութիւնը ունէին Մոնղոլներն ու Հոնները. ընդհանուր պատմութիւնից արդէն յայտնի է Չինգիզ խանի և Ատախլայի թաղման զուգընթաց սպանութիւնները:

1. Miss. se. t. I. p. 80.
2. G. Rawlinson, History of Herodotus. t. III. p. 57.
3. տես. История Религий, т. II. 58.
4. նոյն. II. 79.
5. նոյն. 140.

Ըստ Ժ. տէ Մօրկանի Հայաստանում
 ևս « On égorgeait, probablement, sur la tombe,
 quelque esclave ayant appartenu au mort. Puis
 on tuait du bétail qui était mangé près de la
 sépulture et dont les os, fendus et calcinés,
 gisent au milieu des pierres et des cendres du
 foyer »: 1 Թէև Ժ. տէ Մօրկանը չէ յիշում
 թէ այսպիսի մարդազոհութիւնը՝ կրօնական
 սովորութեան հետևանք էր թէ երկուզի,
 բայց յայտնի հնագէտի ենթադրութիւնը
 մեզ իրականութիւն է երևում: և աւելին
 ևս կատենք շինական պատմագրերի « Ժո-
 խային սովորութեան » մեր մէջ ևս՝ նոյն
 իսկ Քրիստոսից յետոյ տեղի ունենալը մեզ
 անտարակուսելի է թուում: Մեր այս եզ-
 րակացութիւնը հիմնում ենք Խորենացու
 շատ կարևոր մի վկայութեան վրայ՝ որ նա
 առել է Արիստոն Փեղղացուց. Արտաշէսի
 թագումը նկարագրելիս նա ասում է. « Արոյ
 (Արեղոյ Արեղենից նահապետի) ոչ ժամա-
 նեալ դառնալ հասանէ վախճան Արտաշէ-
 սի: Եւ որև (Արիստոն փեղղացի) եթէ որ-
 շափ ամբոխորիսն. մնում ի մահուանն Արտ-
 շիսի սիրելի կանայք ևս հարս ևս մտերիմ ժա-
 ոայք »: 2 նոյնը շեշտում են և Գողթան եր-
 գիչները « զամանէ (զԱրտաշէսէ) երգիչքն
 Գողթան առասպելաբանենն այսպէս: Եթէ
 ի մահուանն Արտաշիսի բազում կոտորածք
 ինկին ըստ օրինի ներանասաց. այս վկայութեան ճշ-
 տութիւնը, այսինքն Արտաշէսի գերեզմանի
 վրայ բազմաթիւ մարդկանց զոհուելը ապա-
 Յուցուում է նաև « Մինչ դու գնացեր, և
 Վերիսրս ամենայն ընդ ինչ տարա »: 3 հին գեղեցիկ
 երգի այլաբանական հատուածով: Թէ Հա-
 յերը հեթանոսական ժամանակներում սո-
 վորութիւն ունէին նշանաւոր ծագում ու-

նեցող մարդկանց գերեզմանների վրայ զո-
 հեր ևս մատուցանելու: նոյնպէս յայտնի է
 Խորենացուց. « Յորում պատմէ ի մենեհիցն
 պաշամանց վերջին Տիգրանայ արքայի Հայոց
 պատուեալ գերեզման եղբօրն իւրոյ Մա-
 ժանայ քրմապետի ի Բաղնացն աւանի, որ
 ի Բաղրևանդ գաւառի, բագին ի վերաձ
 գերեզմանին՝ շինեալ զի ի գոհիցն ամենայն ան-
 ցաւորք, վայելեացն և ընդունեցն հելքք երեկո-
 թիւք »: 1 Այս վկայութիւնը Խորենացին
 աւանում է Բաղրևանդից, որը իւր գիւղքը
 յօրինելիս Անիի մեհենական դիւաններից էր
 օգտուել: Թէ այս սովորութիւնները շա-
 բունակել են իրենց դոյութիւնը նաև քրիս-
 տոնէական շրջանում՝ երևում է Փաւստոսի
 և կանոնագրքերի մէջ եղած բազմաթիւ ակ-
 նարկութիւններից: Ի՞նչ հեռու դնանք, հա-
 մադուելու համար բաւական է Խորենացու
 իրեն յատուկ հակիրճութեամբ բազմամիտի
 նախադասութիւնը՝ « և զերկուս զայսո-
 սիկ (սովորութիւնս) — յաղղաց նախարա-
 րացն բառնայ (Ս. Ներսէս), մի զմերձաւորաց
 խնամութիւն. և միւսն՝ որ ի վերայ մեռե-
 լոցն գործելն ունիս ըստ ներանասական սովորու-
 թեան: 2 Խնդիր է թէ, մարդազոհութիւնը
 Հայոց համար սեփական թէ տաացական
 սովորութիւն է: Արդեօք նախահայերը իրենց
 հայրենիքից են բերել այդ սովորութիւնը,
 թէ իրենց նոր բնակավայրի բնիկներից վեր-
 ցրել, որ հաւանական է, և համաձայն թէ՛
 պեղումների և թէ՛ պատմութեան մեզ
 տուած արդիւնքներին: Այս հեթանոսա-
 կան սովորութեան մնացորդն է երևի մեր
 օրերում սուրբերի և այլ նշանաւոր անձանց
 գերեզմանի վրայ ոչխար կամ եղ մորթելը՝
 կամ կաւեր ու շիշեր ջարդելը, կամ մե-
 ռելների կենդանի մարդիկ տանելու և
 լսորթլաղաների հաւատալիքը:

Վերոյիշեալ բոլոր վկայութիւնները
 կարծում ենք դէպ ի իրականութիւն են
 մղում են այն ենթադրութիւնը թէ՛ նա-
 խահայերը մարդազոհութեան սովորութիւն
 ունեցել են առաջ իբր կրօնական սովորու-
 թիւն, հաւանականաբար այն համոզմամբ

1. Miss. sc. t. I. p. 80.
 2. Մ. Խորենացի. Վեներիկ. 1827. Գիրք
 Բ. գլ. 4. հէ. 284. թեւ մի փոքր յետոյ արեւա-
 ցում է. « և շատ զգեհեզմանն ինկին կամ ա-
 ռ և մահուան. որ պէս վերադոյն ասացաք »:
 ընդգծած նախադասութիւնը ցոյց է ցալիս, որ նուե-
 նացին ինկն է արեւացրել այդ ամբողջ նախածը
 և ոչ թէ Արիստոն Փեղղացին ունեցել է, որ ամեն
 կրկնորիւն կրկնէր:
 3. Մ. Խոր. անդ. 286.

1. Գիրք Բ. գլ. 42. հէ. 300.
 2. Գիրք Գ. գլ. 1. հէ. 418.

որ՝ հանդերձեալ աշխարհում նրանք մե-
ռեալին պէտք կզան. և ապա քրիստոնէա-
կան ժամանակներում իբրև պատել:

Խաչիկ վարդապետի արած պեղում-
ները ժամանակ մեծ գերեզմանի վերևի
քարերի մէջ գտնուել են խառը ոչխարի,
եզի, ձիու սկրներէ հետ, նաև գոմէշի և
խոզի սկրներ:

Կարելի է նոյնպէս ցոյց տալ որ մեր
մէջ մեռած արքաների և իշխանների հետ
թաղում էին իրենց զէնքերն ու զարդերը,
նոյն խոհ գահն ու անկողինը. «զազազն
էին ոսկեղէնք, գահոյն և անկողինն՝ բեհե-
ղեայ և պատմուճանն որ զմարմնովն՝ ոս-
կէթել. թագ կապեալ ի գլուխն և զէն
սոկում առաջի եղեալ...»¹ և այլն.

Մինչև այժմ ևս Հայաստանի զանա-
զան կողմերում մեռելների հետ նշխար են
գնում: Եւ մի քանի տեղերում ևս իրենց
պարագամուկը՝ բնորոշող առարկաներ, որ
եզիպտական սովորութիւն է: ²

Պեղելիս՝ հետզհետէ հեռեալ գերեզ-
մաններն են պատահել. կէս արշին խորու-
թեան վրայ մի կմախք գլուխը դէպ ի արե-
ւելք, պարկեցրած՝ ձեռքերը կողքերով ու-
ղիղ մեկնած, գանգը կիսատ. գտնուել է
երկու խեցի ամաններ՝ մէկը սոքերի մօտ,
միւսը աջ կողքին. երկուսն ևս հողով լի:

Կողքի ամանը եղել է մոխրագոյն,
անյատակ, կլորած և փոքր ձևերու կէ մեծու-
թեամբ, բերանը շուռ տուած (շրթունքա-
ւոր), բերանի արամագիծը 13 սմ. փորի
հաստութիւնը 53 սմ. խորութիւնը 13 սմ.
կողքից ճաքած, շրթունքը կտրտած. միջի
հողից նմուշ է վերցրած: 5 Աննաաակի ամա-
նի ձևը, գոյնը և արհեստը մի և նոյնն է,
բերանի մեծութիւնը 10 սմ. փորը 42 սմ.

1. Գիրք Բ. Գ. 4.
2. Historia religii. m. IV. 151.
3. Այսպէս հողի նմուշներ կան բոլոր աման-
ների մէջ եղած հողերից խցիկները է. Խ-ը բողկ
է դիպում, եւ միայն մի քանի փոքրեր ևս դի-
մացկունները թերէ: Դժբաղդարտ այլի առաջ
յունենալով դրանք, հնարարութիւն յունիթ ան-
լի լիակատար գաղափար տալու երանց մասին.
նկարները հրատարակել Առնայկա լեւի կարող:

խորութիւնը 11 սմ. 3 անդից ճաքած. շր-
թունքի կէսը փշրուած:

Մի արշին խորութեան վրայ երևացել
է մի ուրիշ կմախք. գլուխը դէպի արև-
մուտք՝ աջ կողքի վրայ պարկած. որա աջ
ու ձախ կողմերում ևս գտնուել են 2 խե-
ցիներ հողով լի, փխրուն վերին աստիճանի,
ամենայն զգուշութեամբ վերցնելիս առաջի-
նը 135, երկրորդը 64 կտորների է բաժան-
ուել: Ականջաւոր ամանը շաղանակադոյն է
և ձմերուկաձև, բերանի արամագիծն է 12
սմ. յատակինը 13 սմ. փորինը 88 սմ. խորու-
թիւնը 20 սմ. միւսը դոյնով և ձևով նման
է սրան, վիզը փոքր ինչ երկար է, բերանի
մեծութիւնը 12 սմ. յատակինը 14 սմ. փո-
րինը 90 սմ. խորութիւնը 20 սմ.: Կմախքի
մօտ գտնուել է նաև բրոնզեայ փորիչ
(քանդակելու գործիք) և սլաք: Փորիչի եր-
կարութիւնն է 8 սմ. մի ծայրը սուր է և
տալիակ, որը հետզհետէ քառակուսի ձև է
ստանում, այնպէս որ մէջ անդը՝ ամենա-
հաստ մասն է (=1 սմ.), որ աստիճանա-
բար բարակում է. ծայրը 0,2 սմ. հաստու-
թիւն ունի, որով ձեռքին բռնելու և փո-
րագրելու մեծ յարմարութիւն է ներկա-
յացնում: Սլաքն (նետածայր) ևս 8 սմ. եր-
կարութիւն ունի, 2 սմ. լայնութիւն և բո-
լորովին նման է Ժ. աէ Մօրկանի Շէյթան
տաղում գտած № 57 սլաքին: Կմախքի
գլխատակին եղել է մի բրոնզեայ դաշոյն՝
33 սմ. երկարութեամբ (կոթը 10 սմ.), լայ-
նութիւնը 1, 5 սմ. սրածայր, կոթի լայնու-
թիւնը 1, 5 սմ. բաւական կանոնաւոր և
զեղեցիկ, կոթի ծայրը կիսաշրջանաձև և
2 ախոսներով. ծակերը լցուած են փթած
փայտով, մէջ անդ բարակ մեխ: Կմախքի
տակ գտնուել է և մի բրոնզեայ նիզակա-
կոթ. բոլորածև, մէջը դատարկ, 14 սմ.
երկարութեամբ, 9—10 սմ. հաստութեամբ
15 ծակերով, 3 կարգ գասաւորած, փայտը
մէջը անցնելիս մեխերով ամրացնելու հա-
մար, բերանը՝ 3 սմ. արամագիծով. բրոնզի
հաստութիւնը 0, 1 սմ.: ²

1. Shu Miss. sc. t. I. p. 100. fig. 57.
2. idem. Աւելի զեղեցիկ օրինակը գտել է
Ժ. աէ Մօրկան Մուսիսիում. թիւ p. 98. fig. 49.

Պուրգանի միւս կողմում մէկ արշին խորութեամբ գտնուել է մի ուրիշ կմախք, գլուխը չէպէտ արեւմուտք, աջ կողքի վրայ, ձեռքերը կողքովը ուղղած, ոտնատակին մի փոքրիկ ահանջաւոր խեցի՝ բաւական զեղեցիկ, մոխրագոյն. մեծութիւնն է՝ բերանը 9 սմ. յատակը 6 սմ. վիզը 25 սմ. երկարութիւնը 4 սմ. փորը 42 սմ. խորութիւնը 12 սմ.: Գերեզմանիս մէջ գտնուել են նաև 2 պրօնզեայ օղեր՝ տարբեր ձևեր Մէկը ոսկւան 10 կոպեկանոցի մեծութեամբ անհարթ եղերքով, որի մեծ ծակով անց է կացրած պրօնզեայ մի թել, որ դալիս միանում է իւր բուն թելին 2 ուրուժով. որով տակի դրամածէ կարգը մնում է կախուած, իսկ բուն թելը աղեղ կազմելով (Ո երկաթագիր տառի ձևով), վերջնում է սրածայր: Երկրորդ օղակի մի մասն է մնացել դժբաղդաբար, պրօնզեայ թելը կորուսած է. իսկ լայն մասը կիտարուրածն ահոտաւոր պրօնզեայ թիթեղ է. գրչածայրի վերին մասի նման, 3,5 սմ. երկարութեամբ. 2 սմ. արամագծով:

Բլուրիս հիւսիս-արեւմտեան կողմում մի արշին 6 վերջուկ. խորութեան վրայ տեսնուել է մի ուրիշ կմախք արեւմուտքից դէպ ի արեւելք պարկեցրած, ձեռքերը կողքերով ուղիղ մեկնած. մօտը զեղաքանդակի մի խեցի կտոր կտոր եղած: Այս գերեզմանների շուրջը գտնուել է զանազան ձևի և մեծութեան խեցիների կտորներ և կենդանիների սկրներ, որոնք դժբաղդաբար գիւղումն են մնացել:

Երկու արշին խորութեամբ երևացել է բուն մեծ գերեզմանը՝ որի մէջ կմախքը գտնուել է նստած զիրքով՝ երեսը դէպ ի հիւսիս, ձեռքերը խաչաձև ծնկների վրայ դրած. ափերի մէջ մի մի ձկան ահանջ (խճճոր): Նման ծ. աէ Մօրկանի Շէյթան տաղում արած պեղման fig. 15-ին,՝ վրից կախուած են եղել 17 ուլունքներ՝ կարմիր յակիկից. մէջտեղինը մեծ կաղնաչափ. միւսները փոքր սիսեռաչափ. երկու ծայրերին սիսեռաձև ոսկէ թիթեղից 4 զար-

դեր, * կմախքից ցած 4 շարք ամաններ (խեցի), իւրաքանչիւրում 4 աման (խեցի), թուով 16 աման (խեցի), 1 արշին. 8 վերջուկ. քառակուսի տարածութեան վրայ, որոնց նկարագիրը հետեւեալն է: № 1. խեցին նման է կիտած ձմերուկի, շագանակագոյն բաւական զեղեցիկ. բերանի տրամագիծը 16 սմ. յատակինը 10 սմ. հաստութիւնը 0,5. № 2. նման առաջինին բերանը 19 սմ. յատակը 11 սմ. փորը 71 սմ. խորութիւնը 12 սմ. № 3. նման № 2-ին. № 4. նման № 1-ին. բերանը 17 սմ. յատակը 9 սմ. խորութիւնը 15 սմ. փորի շրջապատը 66 սմ. № 5 նման № 1-ին: № 6. նման № 4-ին, փորի շրջապատը 61 սմ. խորութիւնը 13 սմ. № 7. նոյն. zigzag, գծաւոր շուքով զարդերով. բերանը 18 սմ. յատակը 8 սմ. փորը 63 սմ. խորութիւնը 12 սմ. մեջի հողի մէջ գտնուեցան մի քանի ոտիկ. № 8. նման № 6-ին, դրոյց շուքը տուած և միմեանց մէջ ազուցած անկիւնաքանդակները. որոնց բերանները հակառակ կողմեր են շրջած: № 9. նման, միմեանցից աւելի հեռու ընկած անկիւնաղարդերով. միմեանց մէջ ազուցեալ անկիւնների սիւնը բաժանուած է 3 ուղիղ շուքը տուած գծերով. բերանը 13 սմ. յատակը 7 սմ. փորը 50 սմ. խորութիւնը 10 սմ. № 10. կարասանման. զրոյց սև՝ ներսից շագանակագոյն, քանգաղը՝ 2 հորիզոնական գծեր շուքագծերով. մէջտեղ անկիւն, որի կողմերի ծայրերը միացրած են շուքագծերով՝ հորիզոնական գծերի ծայրերի հետ. յատակը և բերանը 15 սմ. փորի շրջապատը 127 սմ. վրի հաստութիւնը 54 սմ. խորութիւնը 50 սմ. կողքի հաստութիւնը 1 սմ. այս խեցիի մէջ գտնուեցաւ 1 կիտաշրջանաձև կուտուշ (փայտեայ փոքրիկ աման). 8 սմ. բերանով, 30 սմ. փորով, 5 սմ. խորութեամբ, լի զիշաաիչ մի թուշունի ոսկրներով: № 11. նման № 1-ին, բերանը 18 սմ. յատակը 10. սմ. փորը 73 սմ. խորութիւնը 15 սմ. № 12 նման № 1-ին. բերանն

* Գտնի մօս մի խեցի բրամանի մէտով, անեմ ինչով նման և՛ Մօրկանի t. I-ի, pl V-ի № 1 խեցիին, միայն առանց զարդերի և մօխազոյն:

1. idem. 55.

ու յատակը № 2-ի չափ, փորը 77 սմ. խորութիւնը 15 սմ. քանդակը եռակարգ շուաք տուած զիկղակներով: № 13. հաստափոր պուլիկի նման, շագանակագոյն. բերանը 1 սմ. յատակը 9 սմ. փորը 60 սմ. խորութիւնը 16 սմ. № 14. նման № 13-ին. բերանը 11 սմ. յատակը 8, 5. փորը 64 սմ. խորութիւնը—№ 13-ին, երկկարգ զիկղակներ՝ փոս ընկած անկիւնների մէջ՝ ուրիշ անկիւններ մէշա շուաքագծերով: № 15. նման վերակինն, բերանը 13 սմ. յատակը 10 սմ. փորը 72 սմ. խորութիւնը 20 սմ.:

№ 16. մեծազիր շականակագոյն. պուլիկի նման. բերանը 14 սմ. յատակը 12 սմ. փոր 74 սմ. խորութիւն 25 սմ.: Սրա մէջ գտնուել է № 17 փոքրիկ խեցին՝ նման Շէյթան տաղի 2 խեցինն.¹ փոքրիկ և շագանակագոյն, բերանը 6 սմ. յատակը 4 սմ. խորութիւնը 6. փորը 24 սմ.: Այս խեցիներէ մօտ ընկած բոլորածե մի աւաղաքարէ կափարիչ, դեղնագոյն, 14 սմ. տրամագծով. կեդրոնից գէպի ծայրերը հեռոյնեւէ բարակում է և ստանում շրջանաձև գրութիւն (տե՛ս № 28.): № 18. շագանակագոյն ձմերուկաձև. բերանը 17 սմ. յատակը 11 սմ. փորը 66 սմ. խորութիւնը 15 սմ.: Այս հարաւային պատի տակ գտնուող ամաններից 1 արշին հեռու եղել են 2 շարք (3 և 5) ուրիշ ամաններ:

№ 19. Այս շագանակագոյն խեցու մեծութիւնն է՝ շրթունքաւոր բերանը 11 սմ. առանց շրթունքների 8 սմ. յատակը 10 սմ. վիզը. 28 սմ. երկարութիւնը 8 սմ. փորը 61 սմ. խորութիւնը 23 սմ. խեցիի հաստութիւնը 0,5 սմ. նման է մածնի օշնակի: № 20. նման վերակինն. բերան 10 սմ. յատակը 10 սմ. վիզը 25 սմ. երկարութիւնը 8 սմ. փորը 60 սմ. խորութիւնը 25 սմ. շուաքաւոր ուղղահայեաց և հորիզոնական գծերով: № 21. նման վերակինն. բերանը 12 սմ. յատակը 9 սմ. վիզը 30 սմ. երկարութիւնը 5 սմ. փորը 58 սմ. խորութիւնը 22 սմ.: № 22. նման վերակինն. բերանը 13 սմ. յատակը 11 սմ. վիզի հաստութիւնը 31 սմ. երկարութիւնը 10 սմ. փորը 71 սմ.

¹. Miss. sc. t. I. pl. V. 2.

խորութիւնը 30 սմ. վերակից 2 հորիզոնական գծեր. ցած՝ մէջ տեղ՝ 2 անկիւններ, որոնց ծայրերը միացած են գծերով հորիզոնական գծերից ներքևին հետ: № 23. նման վերակինն, բերանը 12 սմ. յատակը 10 սմ. վիզը 30 սմ. երկարութիւնը 8 սմ. փորը 70 սմ. խորութիւնը 29 սմ. № 24. նման վերակինն. բերանը 12 սմ. յատակը 10 սմ. վիզը 29 սմ. երկարութիւնը. 7 սմ. փորը 69 սմ. խորութիւնը 27 սմ.: № 25 նման վերակինն. բերանը 13 սմ. յատակը 12 սմ. վիզը 33 սմ. երկարութիւնը 7 սմ. փորը 67 սմ. խորութիւնը 25 սմ.: № 26 նման № 12-ին. բերանը 11 սմ. յատակը 9 սմ. վիզը 28 սմ. երկարութիւն 8 սմ. փորի հաստութիւն 64 սմ. խորութիւն 25 սմ.: Այս բոլոր ամանները փխրուն են և ձեռք տալուն պէս կտոր կտոր են լինում ընդհանրապէս: Այս ամանների 2 խմբի մէջ եղել են կենդանիների սուկորներ, որոնց տակ 3 ամբողջ և 2 կտրտած գայլախաղեայ՝ սլաք տարբեր մեծութեամբ:

Բ. ՊԵՂՈՒՄՆ. ԱՌԱՋԱՆՈՐԻ
(ԳՈՎՇԱՆԼՈՒ) ԿՈՒՐԳԱՆԸ.

Առաջածոր գիւղը գտնուում է Զվանշիր գաւառում, Խաչեն գետից հիւսիս, նրա ստորին հովտում Խաչգան սարի ստորին փէշերի վրայ:

Այն բլուրը՝ ուր գտնուել է Կուրգանը, ընկնում է Առաջածորից 2 վերտա, Խաչենի գետից 1 1/2 վերտա հիւսիս: Տեղացի ժողովուրդը ոչ մի աւանդութիւն չունի բլրիս մասին, միայն այն հովիտը ուր գտնուում են բլուրներս, կոչումէ՝ «Կըռըպըռտանոց»¹—այսինքն կռապաշաների վայր:

Մեր կուրգանի բլուրը ծածկուած է եղել քարերի կոյտերով, որ շատ հին ժամանակներից տեղացիներին իբր շինութեան քար է ծառայել: Բլուրս 150 արշին շրջապատ և 70 արշին տրամագիծ է ունեցել, Գերեզմանը արդէն բացուած է եղել (հաւանականաբար քար տանող զիւղացիներից), շիրիմը ձգուած է եղել արևմուտքից արեւելք. ունեցել է 10 արշին երկարութիւն:

¹. Է. Բոսթրի պեղածը գտնուում է արևից 20 սսմ. հեռաւորութեան վրայ:

3 արշին լայնութիւն. և 2 1/2 արշին խորութիւն. հողը աւազախառն շիկահող է եղել. խի քարերը կրաքար:

Վուրգանիս մէջ դանուել են. մի բրօնզէ սլաք 11 սմ. երկարութեամբ, 2 սմ. (ամենալայն մասը) լայնութեամբ. կոթը 5 սմ. նման Հէյթան տաղի № 57. սլաքին՝ առանց նրա երկծիւղին: 1 Կէս արշին խորութեան վրայ հիւսիսային պատի տակ գտնուել է մի բրօնզեայ մատնոց (բոյթ մատի), վրան 25 հորեղանական գծեր. բոլորովին նման Մուսիերիի բաղկապանին և հաւասար նրա պատկերի մեծութեան, 2 3 սմ. տրամագծով, և մի մատանի բրօնզի բարակ շերտից, մէջ տեղը փոքրիկ ակնատեղ՝ 2 սմ. արամագծով: Նոյն խորութեան վերայ դերեզմանի հարաւ — արևելեան անկիւնում գտնուել է մի բրօնզեայ դեղեցիկ կոճակամայր, գօտի այն մասը՝ ուր 2 ծայրերը միմեանց ազուցոււմ են: Բաղկացած է մի օղակից, նրա վրա անցկացած բարակ բոլորածե ծածկոցից, որի ծայրերը ծակերով են զարդարուած և մի օձի գլխի ձևով քանդակազարդ կտոր, նման Հէյթան տաղում գտնուած օձի գլխին: նրան հաւասար մեծութեամբ, միայն աւելի դեղեցիկ, սրա մօտ մի բրօնզէ շերտ մի ուղիղ դժի վրայ գտնուող 3 ծակերով, 1 սմ. լայնութեամբ և 2 սմ. երկարութեամբ: Հարաւային պատի տակ 4 փոքր օղակներ, մէկը՝ 6 անկիւնի:

Նոյն խորութեան վրայ հիւսիս — արևմտեան անկիւնում գտնուել է 2 բոլորածե քարեր մէջը ծակ, 3 սմ. տրամագծով. մէկը դողաւոր ապակու ձևով: Հարաւային պատի տակ գտնուել է 5 ուլունքանման քարեր յակիկից, մէկը միայն կաղնու մեծութեամբ: 4 արշին խորութեամբ պատահել է 4 մարգու կմախք, խառն կտորած խեցիների հետ (20-ի չափ): 1 1/2 արշին խորութեամբ երևացել է կապոյտ քարից մի եռանկիւնի, որի անկիւններից հակադիր կողմերի վրայ քաշուած ուղղահայեացը հաւասար է 2 սմ.-ի. 2 1/2 կտր բոլորածեներ 1 1/2 սմ. արա-

մագծով. 2 շատ փոքր գնտակներ և մէկ էլ 2 գնդակների միութիւն կազմող կապոյտ քար: Նոյն խորութեան վրայ գտնուել է նաև 2 գայլախաղեայ սլաք՝ վերոյիշեալ Հէյթան-տաղի № 57-ին նման: Արևմտեան պատի տակ նոյն խորութեամբ գտնուեցաւ 2 յետաններ. մէկը կապոյտ քարից՝ 12 1/2 սմ. երկարութեամբ, 2 սմ. լայնութեամբ և 1 սմ. հաստութեամբ. երկուսի ծայրին՝ մէջ տեղում ծակ կայ: Գերեզմանի հարաւային կողմում՝ դիւղացիները գտել են մի ճակատանոց պրօնզէ, 43 սմ. երկարութեամբ, 4 սմ. լայնութեամբ. լիորուածքի հարաւը գտնուեց մի բրօնզէ կիսաշրջանակաձև ճակատանոց. դարձեալ կտոր կտոր եղած, մօտ 15 սմ. շառաւիղով. 2 ճակատի զարդերն ևս միապաղաղ պրօնզ են 0,1 սմ. հաստութեամբ:

Գ. ՊԵՂՈՒՄՆ.
ՔՕԼԱՏԱԿԻ ԿՈՒՐԳԱՆԸ.

Քօլատակի դիւղը գտնուում է Զվանշիր գաւառում, Խաչենի ստորին հովտում, նրանից հարաւ, համանուն գետի վրայ, Պալուէյլախ սարի արևելեան լիէշի վրայ:

Այն բոլորը՝ ուր գտնուում է Վուրգանս ընկնում է Քօլատակից մի վերստաչափ դէպ ի արևելք. ծածկած է մոշի, ցաքի, վայրի խնձորի, արքայակաղնու, հիւնի և այլն թիւերով, Բլուրի շրջապատն է 23 սաժէն 1 արշին, Տեղացի ծերունիները այս «Փրամ պպու բուր» են կոչում, ժողովուրդը առ հասարակ «Գէօր» է անուանում, որ կնշանակէ անհաւատի գերեզման: Նոյն անունը յիշուում է նաև Մեծարանց ս. Յակոբայ վանքի ԺԳ դարում գրուած արձանագրութեան մէջ. « Ես Զաքարէ որդի Վախտանգա տն | Խաչենո ավի զխնձորիտա կող | երկիրն ի տունս | Մեծարեանց . . . »: 1 Հողը սևահող և լուսնահող էր, քարերը կրաքար, գետաքար և աւազաքար էին: Գերեզմանը երևաց 3 արշին խորութեամբ, արևմուտքից արևելք ձգուած. 11 մեծագիւր քարերից էր շինուած գամբարանը, որոն-

1. Miss. sc. t. I. 100.
2. idem. 110. № 70.

1. սկս հարաւային զարի արեւմտեան դրա երկարագիր արձանագրութիւնը:

ցից երկուսը իբր կախարիչ ծածկում էին վեցերը մէկը ուրբերի տակն էր, միւսը գըլխու, եօթն ևս կողքերն էին կաղմում. շիրմի երկարութիւնն էր՝ 2 արշին 12 վերջոկ. լայնութիւնը 11 վերջոկ (գլխի կողմից. ուրբի կողմից 6); խորութիւնը 10 վերջոկ :

1½ արշին խորութեան վրայ երևեցաւ 7 երկաթեայ խաչեր տարբեր ձևի և 18—14 սմ. երկարութեամբ, 10—6 սմ. լայնութեամբ: Այս խաչերից դէպ ի արևմուտք նոյն խորութեան վրայ գտնուեցան մի երկաթէ դանակ 9 սմ. երկարութեամբ, 1 սմ. լայնութեամբ (ծայրը 0,5 սմ.), մի ուրիշ երկաթ՝ հաւանականաբար դանակակոթ, 4,5 սմ. երկարութեամբ, հաստ մասից պոկուած. մի երկաթէ օղակ 2 սմ. արամագծով. և մի ծակիչ գործիք որ բաղկացած է մեխի նման ծակող մասից և նրան ազուցուած աղեղնաձև կոթից, 7 սմ. երկարութեամբ:

Կմախքը ամենայն մասերով անեղծ է գտնուել. կռնակի վրայ արևմուտքից—արևելք պարկած, ձեռքերը կրծքին խաչած է եղել. իսկ գլուխը կտրած և կուրծքի վրայ դրած է գտնուել. Գամբարանի 4 կողմը խեցիների վրանքներով ծածկուած է եղել. Ամէն ինչից երևում է որ դերեզմանս քրիստոնէական շրջանի է. և գուցէ մի սուրբի և նահատակի դամբարան:

ՊԵՂՈՒՄՆ Դ.

ՍԱՂՍԱՂԱՆ ԼԵՐԱՆ ԿՈՒՐԳԱՆԸ.

Այս սարն ևս գտնուում է Զվանշիբ գաւառում, Խաչենի գետի ստորին հովտում. այս սարի վրայ գտնուում է համանուն բերդը. իսկ նրա արևելեան և արևմտեան կողմերում կուրգաններ: Կուրգանս ծածկուած էր ճոխ բուսականութեամբ. իսկ հիւսիս—արևմտեան անկիւնում կար մի կաղնի. բլուրիս շրջապատը 36 սաժէն է, Հողը սևահող է եղել: Գերեզմանը երևացել է հարաւից հիւսիս ձգուած՝ 1 արշին խորութեան վրայ, 3 արշին 8 վերջոկ երկարութեամբ, 1 արշին 12 վերջոկ լայնութեամբ: 2 արշին խորութեամբ: Գերեզմանը շինուած էր մեծ եղնաքարերից, Կմախքը գտնուել է երեսը դէպ ի արևելք

ժալապատիկ նստած, ձեռքերը ծնկներին. իսկ արևելեան պատի տակ շարուած էին 6 խեցիները, որոնք են՝ № 1. շագանակագոյն ձմերուկաձև, բերնի արամագիծը 8 սմ. յատակինը 12 սմ. փորը 60 սմ. խորութիւնը 17 սմ. № 2. նման № 1-ին. բերանը 8 սմ. յատակը 10 սմ. փորը 52 սմ. խորութիւնը 15 սմ. № 3. նման № 1-ին. բերանը 4 սմ. յատակը 8 սմ. փորը 47 սմ. խորութիւնը 14 սմ. № 4. 5. 6. բոլորովին հող էին գարձել և ձեռք տալուս փշրուեցան: № 1 և 2 ամանները և կմախքի մէջ գտնուեցաւ մի բրօնզեայ նիզակակոթ 18 սմ. երկարութեամբ, յար և նման Տնջրհող բլրի մէջ գտնուածին. երեք կարգ դասաւորած 15 մեխելու ծակերով, ծածկուած ծայրից մի կտոր ընկած է և մի նիզակածայր 16 սմ. երկարութեամբ, առաջ շրջանաձև՝ մէջը ծակ, փայտ անցնելու համար, ծայրը սուր սլաքանման բրօնզի գանդուածից, նման Շէյթան տաղի № 7. նիզակածայրին. Գերեզմանի հարաւ—արևելեան անկիւնում դրանուել է 4 սլաք՝ որոնցից մէկը նման է Տընջրհող բլրի նետածայրին, միւսը Առաջածորինին, իսկ միւս երկուսը թևեր չունի և քառակուսի սրածայրով են վերջանում: Նետերի մօտ եղել է 4 բրօնզէ կոճակներ կիսաշրջանաձև՝ 4 սմ. մեծութեամբ, փոսի մէջ անցնելու անդերով. նման Մուսիերիի կոճակներին: 2 Հարաւային պատի տակ գտնուել է 5 քարէ սլաքներ, որոնցից 3-ը ամբողջ և 2-ը կտրած են. սորա նման են նախկիններին և շինուած են կայծքարից և դայլախաղից: Հարաւ—արևմտեան անկիւնում գտնուել է և մի երկձիւղ խշտիկ, որի փայտէ կոթը ձգուած էր մինչև նիզակածայրը. խշտիկը 60 սմ. երկարութիւն ունէր, միայն փայտ անցնելու կոթը 21,5 սմ. նման Թ. աէ Մօրկանի Մուսիերիում գտածին 5:

Նոյն խորութեան վրայ, այս կմախքից 1½ արշին դէպ ի հիւսիս՝ նոյն գերբով գտնուել է և մի կնոջ կմախք, որի ճակատանոցից մի փոքր նմուշ կայ մեր ժողովա-

1. Miss. sc. I. p. 97.

2. idem. p. 127. fig. 107. վերինը.

3. id. p. 137. f. 138

ծուի մէջ նման առաջիններին՝ բրօնզից՝¹ Գմախբի զվեցկախուած էր 22- կիրարմ ու լուկք յակիկից՝ սարբեր մեծութեամբ. մեծադոյնը արմաւի չափ էր. սրանց թելը փթելով հողի վրայ ալիւրի նման սպիտակ հեաք էր թողել. ձախ թւի վրայ եղել է 50 կապոյտ ցորենաչափ հատիկներ: Աջ ձեռքի փոքր մատի վրայ եղել է մի պրօնզէ թելից մատանի՝ 2 սմ. արամագծով, և 27 գծերով:

Հիւսիսային պատի տակ եղել է 6 կաւէ ամաններ. երկուսը հաղացած և չորսը փրկուուն դարձած, նման առաջիններին՝ դոյնով և ձևով: Գտնուել են նաև մարզկանց և կենդանիների ոսկորտանք:

ՊԵՂՈՒՄՆ Ե.

ՄԱՂԱՎՈՒԶ ԿԱՄ ԶԱՐՏԱԽԼՈՒ ԳԻՒՂ. Ի
ԿՈՒՐԳԱՆԸ.

Գիւղս գտնուում է Թարթար գետի միջին հոփուում, Կեմիէշ սարից դէպի արևմուտք, Զոյանշիբ գաւառում: Կուրգանը ընկնում է Մաղափուզից 1 վերստաչափ արևելք. ամբողջ ըլուրը ծածկուած է եղել թփերով. 45 սափէն շրջապատ է ունեցել: Տեղացիներ Յից բոլոր են կոչում կուրգան: Բլուրի հողը սևահող և շիկահող է եղել. քարերը՝ կրաքար, շեշաքար, աղուէտաքար, աւազաքար և գետաքար: 2 արշին խորութեան վրայ երևացել են 12 դեբեղմաններ՝ որոնցից մէկը տախտակէ դագաղի մէջ. բոլորն ևս արևմուտքից դէպի արևելք պարկեցրած, ձեռքերը կողքերովը ուղիղ մեկնած: Գիւղիների զանազան մարմնամասերում խրուած են եղել երկաթէ սլաքներ, որ նշան է սրանց պատերազմի մէջ ընկնելուն: Աւելի լաւ էր մնացել սեղանանման դագաղի դին. որի շեկ մաղերից դէմքի վրայ մնացել էին. 4 արշին խորութեան վրայ տեսնուել են պրօնզի փշրանքներ, արևելեան և արևմտեան կողմերում երևացող քարէ պատերի մէջ եղել են աւազագոյն փոշկացած զգեստներ: Քարեայ պա-

տերի մէջ 4 հաստափոր փթած քառակուսի գերաններ. վրան տախտակներ, որոնց փրթելուց վրայի հողերը թափուել են գերեզմանի մէջ:

Գամբարանում գտնուել են՝ արևելեան պատի տակ 3 միջակ մեծութեամբ երկաթէ մուրճեր՝ այժմուայ մեխի մուրճերի նման՝ 7 1/2 սմ. երկարութեամբ, 1 սմ. հաստութեամբ, 2 բերաններն ևս տափակ, անհաւասարակողմ ուղղանկիւնաձևով՝ ծակերով: Մուրճերից դէպի հիւսիս գտնուել է մի ձիու կմախք՝ իւր բոլոր դարդերով: 2 իուսանը բազկացած է 2 պրօնզէ ձողերից, որոնց ծայրերը միմեանց ագուցուած օղակներ են կազմում. իսկ հակադիր զուլաները շրջաններ. շրջաններից քիչ ցած անց են պրօնզէ ձողեր, որոնց ծայրին կան ծակեր և վերջանում են մեխանման տափակ գլուխներով: Իւրաքանչիւր ձողը և 2 օղակները ի միասին՝ 30-սկան սմ. երկարութիւն ունին. Այս ձևով 7 սանձեր կան, որոնցից մէկը փոքր է, Փորբաշի 2 հաստ պրօնզեայ օղակները 2 սմ. արամագիծ ունին. մէկը՝ օղակ օղակ է, միւսը պարզ: Պոչկալի 2 զարդերը 9 սմ. երկարութիւն, 4 սմ. լայնութիւն ունին, ծայրերին կան 1 սմ. երկարութեամբ ծակեր. ձևով նման են Մուսիբիում գտնուած խաչի վերին կիսաթւին: Սանձի վրայ եղել է նաև 4 փոքր մուրճեր վերեկների ձևով, 5 սմ. երկարութեամբ: Կրծկալի քարերը՝ կամ սպիտակ մարմարից է կամ կարմիր աւազաքարից, առաջինը՝ (որ մէջտեղն է եղել) կիսաշրջանաձև, միւս 2-ը կիսաձուած. երեքն ևս պրօնզէ պատեանների մէջ ամրացրած: Գտնուել է նաև 2 թանկագին քարի պրօնզեայ պատեաններ, Այս բոլոր քարերն ևս մէջտեղից ծակած և պրօնզի շերտով միացրած են իրենց պատեաններին: Բոլորն ևս ունին ունկներ թել անցկացնելու համար: Սրանց մօտ եղել է նաև մի բրօնզէ դարդ՝ նման Մուսիբիի կոճակին: 2 Մի 7 սմ. մեծութեամբ և 1,5 սմ. լայնութեամբ պրօնզի կանգուած, դէպի մէջտեղը հաստանում է 2

1. Նախասոցի միջնակ կոճակը ձևով նման է Մուսիբիի կոճակին. տես Miss. sc. t. I. p. 127. f. 107. վերևից Բ.բ:

1. id. t. I. p. 159. f. 172.
2. id. t. I. p. 127. Բ.բ:

կողմից. ապա յանկարծ բարակում: 1 Գե-
րեզմանի մէջաեղը գտնուեցաւ մի բրօն-
զեայ մարակի կոթ՝ 24 սմ. երկարութեամբ,
փոքր մասի հաստութեամբ. ճաքճքած ծայրը
ծակ, կաշին փոշիացած: որ 42 սմ. երկար-
ութիւն ունէր: Սրանից քիչ հեռու եղել է
ձիթ թամբի բրօնզէ ծածկոցը, կլոր՝ 46 սմ.
տրամագծով: ծայրերը սլորած: 2ի ս-
կորների մէջ գտնուել է 20 սմ. երկարու-
թեամբ մի նետ, որի փայտի մնացորդը
մինչև այժմ ևս կայ սլաքից ցած անփուռ:

Հիւսիս արևմտեան անկիւնում գտ-
նուել են, բացի վերոյիշեալ փոքր սանձից,
մի մարակի կոթ ըտլորովին անխնայ՝ 24 սմ.
երկարութեամբ, մի գամ (3 սմ.)՝ 2 ծայրն
ևս տափակ, որ սանձի մասն է կազմել:
Մի փոքրագիւր նետ 11 սմ. երկարութեամբ.
2 ֆէսի նման պրօնզէ գլխարկներ. որոնց
վրայ եղել են 2 պրօնզէ եռոտանիներ, ձևով
շատ նման թէյի կլոր սեղանների ստեբրին.
միայն սոքա վերջանում են զազանագլուխ-
ներով: Գլխարկների տրամագիծը 17 սմ.
տրորութիւնը 8 սմ: Սրանց մօտ 8 հատ փայ-
լուն կարմիր—սպիտակ քարեր ձուռած ամ-
բացրած ունկաւոր բրօնզի վրայ, հաւանա-
կանաբար ձի կրծքի զարդերից: Սրանց մօտ
2 յետաններ. մէկը սև 16 սմ, երկարու-
թեամբ և 3,5 լայնութեամբ, իսկ սպիտա-
կը 19 սմ. երկարութեամբ և 7 սմ. լայնու-
թեամբ: Սրանց մէջ եղել են նաև ձիերի
կմախքներ:

ԿԻՍՍ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ.

ԿԻՉԱՆ ԿԱՄ ԲԱՆՈՒՂԱՅԱ (Балукая. —
Մեղրաժայռ.) ԳԻՒՂԻ ԿՈՒՐԳԱՆԸ.

Գիւղս գտնուում է Առաջածորից հա-
րաւ արևելք, նոյն գիւղամասում, Խաչենի
ստորին հովտում: Տեղացիները կուրգանո
բափա են կոչում, որը Կիւանից 1 վերստա-
չափ արևելք է ընկնում:

Բլուրը ծածկուած է եղել ճոխ բու-
սականութեամբ: 130 արշին շրջապատ և
36 արշին տրամագիծ է ունեցել:

1. id. նման № 4. դաշոյնի վերեւի փոխ-
բաշիր մասին: որ անբաւ է նկարուած. p. 94.
pl. III.

Բլուրի մէջ գտնուել են, 24 զանա-
զան մեծութեամբ յակիկի քարեր (ուլունք-
ներ) և 24 մանր դեղին և սպիտակ հասիկ-
ներ, 11 պրօնզէ կոճակներ, որոնց կիսազն-
գաձները միանում են ուղիղ տրամագծե-
րով: 1 Սրանց հետ գտնուել է և մի փոքր
ունեղիք, հաւանականաբար ատամ քաշե-
լու, պրօնզի 2 ծալուած շերտից բաղկա-
ցած, որի ծայրերը աւելի լայն են քան
ծալուած մասը. 2 13 պրօնզի բարակ շեր-
տից շինուած օղակներ, 6—8 բարակ պրօն-
զի ձողից շինած մատանիների կտորներ. մի
քարէ գեղաշէն կոճակ 3 ծակերով (երկուսը
ծայրի մէկը մէջաեղ մի ուղիղ գծի վրայ. կի-
սազնգաձև): Մի մեխի կտոր պրօնզից և մի
օղակ ըտլորած: 3 պրօնզէ ձողեր 3—7 սմ.
երկարութեամբ. վերջինս շատ նման է այժ-
մուայ գորգ գործելու գործիքին. մի ծայրը
հաստ, միւս ծայրը յանկարծ բարակում է
և ծռում. Մի սլաք առանց ներքև իջնող
սուր ծայրերի, որ կտարուած է՝ նման № 37-ին
(էջ 100), Մի պրօնզէ կոճակ՝ նման նախկին
գամբարանի ձիու կրծքի զարդին: Մի ուրիշ
կիսաձուռած պրօնզէ գործիք, որ լայնու-
թեան վրայ 2 ձուռած ծակեր ունի, իսկ մէջը
երկարութեան վրայ 2 կոթեր, թել անցկա-
ցնելու: 7 ապարանջան գծաւոր, բոլորն ևս
միաձոյլ. 11 հատ աւելի մեծ և փոքր ապա-
րանջաններ, ծայրերը բաժանուած: Մի
պրօնզէ գաշոյն նման Ալլահվերաիի գաշոյ-
նին, 5 մէջը եռանկիւնիներ զարգաբած. զը-
լուխը գնդաձև, գնդի վրայ դուրս ընկած ե-
ռանկիւնաձև զարդեր, գնդից ցած դուրս ըն-
կած շրջանակներ և նման զարդեր: Ապա մի
քանի պրօնզէ շրջանաձևեր՝ 5—7 սմ. մեծու-
թեամբ. որոնցից մէկի մէջ քաշած է կանո-
նաւոր խաչ. 4 թևերի մէջ եղած անկիւնները
լցրած են միմեանցից 0,1 սմ. տարածու-
թեամբ հեռու գտնուող անկիւններով, որոնք
բոլորը գտնուում են մի ուրիշ շրջանակի
մէջ, որին ամենամեծ շրջանակի հետ միա-

1. id. մեռյ առից նման Մոսկոյիի № 107
կոճակներից գ-իւն:

2. նման Ախրաբայի pincees à épiler-ի.
id. 131. № 118.

3. id. p. 92. № 36.

ցնում են պրօնդի զիկզակ շերտերը. շրջանակը ունի մի բոլորածն կոթ: Միւս 2-ը 2—3 շրջանակներ, որոնց միացնում է փոքրագոյն շրջանակի մէջ եղած խաչի ստորին թևը:

**ՄԵԾԱՐԱՆՑ Ս. ՅԱԿՈԲԱՅ ՎԱՆՔԻ
ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.**

Քրիստոնէական ժամանակից են 3 դաւազանագլուխներ, մէկը պղնձից, ձևով նման նիզակակոթերին. շեղանկիւնի ձևով զարդերով: Միւս երկուսը փղոսկրից, որոնցից առաջինը՝ շատ նուրբ քանդակներ ունի. 8 սմ. երկարութիւն ունեցող փղոսկրէ սիւնը բաժանուած է 6 մասերի. վերևը կիսագնդաձև. կենդրոնից դուրս եկած փղոսկրաձոյլ ճառագայթները (թօւով 14) հետզհետէ միմաննցից հեռանալով՝ միանում են շրջագծի հետ, որի վրայ, իւրաքանչիւր շառաւիղի միացման կէտում կայ ծակ: Աւելի լայն շրջանի հետ միանում է միմեանց կրտորող գծերով. այս ամբողջ կիսագնդաձևը ներկայացնում է մի ցանց, որը տակի զանգուածից 0,5 սմ. բարձր է և նրա հետ միանում է բարակ սիւնակներով: Բ-դ յարկը բարձրաձևութիւնը պահելով աղեղնաձև ցած իջնում և բարականում է. գեղեցիկ սիւնակներով 6 մասերի է բաժանած և իւրաքանչիւր մասում մի հրեշտակի գլուխ տեղաւորած. Գ-դ յարկը 2 զարդարուած շրջանակներ—իւրաքանչիւր 0,5 սմ. հեռու: Գ-դ շրջանակը ունի գեղեցիկ սիւնակների մէջ 6 նկար. որոնք են՝ 1. Ս. Ստեփաննոս նախավկայ՝ կուրծքը ճղուած շապիկ հագած, ձախ ձեռքին մոմակալ, աջին բուրվառ. 2. Մահամ Աստուածածին վերարկուով (սաւանիք նման վրան ձգած), գլխին թագ. աջ ձեռքին գայիսոն, ձախին ձիթենի. 3. Հայր Աստուած աջ ձեռքով խաչակնքում է. գլխին լուսապսակ. 4. Արդին Աստուած, գլխին լուսապսակ, գրկում գառն՝ որ պահում է աջ ձեռքով, ձախին գայիսոն. 5. Եպիսկոպոսական զգեստով և թագով մի մարդ (գուցէ Յակոբ Տեառնեղբայր), ձեռքին գայիսոն. 6. Մի թևատարած հրեշտակ: Ստորին 2 յարկերը գեղեցիկ փղոսկրեայ կամարներով են զարդարուած: Այս՝ արուեստի

մի գլուխ գործոց է և շատ հին դարեր է յիշեցնում: Գ-դ դաւազանագլուխը փղոսկրի մի հաստ զանգուած է. ոչ նախկինն նըրբութիւնը ունի և ոչ նրա վեհութիւնն ու հնութիւնը. Գնդաձև մասը կազմուած է 4 իրար կողքը զրած կոյտի գլուխներից, որոնք ճակատի վրայով մինչև կենարանը ոլուում են շերտ շերտ, վզերին եռակարգ կլորահատիկ մանեակներ, որոնց ստորին շարքի վրայ կախուած է խաչ: Ներքևի 2 ձուածն մասերը զարդարած են վարդանման և այլ քանդակներով.

Գանուել է նաև 2 պղնձէ կիսագնդաձև ծնծղայ: 12 անկիւնանի մի պղնձի զանգուած: Պղնձէ մկրտա, եռանկիւնի գլուխներով, Չուածն շրջանակ, բարակ պղնձէ շերտից: Մի պղնձեայ եռանկիւնի կախարան, մէջ տեղը կեռ, որից վերև բոյորսածն և եռանկիւնի ծակեր կան: Մի ցեխից շինած կնոջ պատկեր նստած, վզին երկկարգ մանեակ. ձախ կողմը ոտի վրայ կանգնած է մի մերկ երախայ, որին մայրը ծիծ է տալիս: Մօր աջ ձեռքը ծծի վրայ է, ձախը երախայի մէջքին: 3 ձուածն կնիքի քարեր, որոնցից 2 փոքրերի վրայ կայ թռչնի գլուխ և գոմշանման մի կենդանի.*

Մեծարանց վանքի զիմացը գանուգ « Կօռից » գանուել է նաև 2 երկաթեայ սլաքներ, քառակուսի ձևով, վերին անկիւնը երկարակողմ.

ՔԱՐԱՅԵԱԼ ԿԵՆԳԱՆԻՆԵՐ

- 1) 2 գոմէշի եղջիւրներ քարացած.
- 2) 5 օձ քարացեալ.
- 3) 9 խղունջ քարացեալ և մի քարացած բոյս: Առաջինը դրանուել է ս. Էջմիածնում, միւսները Մակուում:

* Մի պղնձից ձուած սաղարարածն: ածօր, որի մէջը կայ նեկեւեայ հայերեկ արձանագրութիւնը. « Յ՛շօկ և Ալլահդուչկ սրղ(ի) սրունիս ի դուռն ս. Յակոբ հայրապետին քվ. ուղղ. » վրան ծածկուած « Բուժի » գրութեամբ և գեղեցիկ ֆանդակներով. 3 միւսներ սուրբ մէջերին: Երկուսն կառքի պատկերներ ևս որսի շին: 2 միւսներ միջի սարածութիւնը յունում են միմեանց զօտոց բուած մարդիկ:

Սղուարդի եկեղեցու մէջ գտնուած հը-
նու թիւնները. Մի երկաթէ գեղաշէն խաչ.
1 հնիք պղնձից՝ գրոշմագրովս. «վ. յ. ա. ե.»
և եպիսկոպոսական թագով, եմիկորոնով,
դաւազանով: 2 արծաթէ մատանիներ արա-
բերէն գրութեամբ: Մէկ պղնձէ հնիք 1801-ից
Մաթոս անունով «քի ծ ա յի»: Մի եկեղեցա-
կան անօթ. հաւանականաբար ծիսաման կամ
մոմակալ. լերի և ներքև 3 կողքին 8 ծա-
կեր. մէջ տեղն ևս առանցք. որի ծայրերը

իտակուած են 2 թռչուններով, որոնց երկար
վզերը միմեանց են անցկացած: Ամբողջ
երեսը և կողքերը ծածկուած են քանդակ-
ներով: Գտնուել է նաև 3 աման, 2 զան-
գակ, մէկ կոնք պղնձից:

Օշականի ձորից՝ մի այլի մէջ գտնուել
է 18 մեծ ու փոքր ամաններ:

Պայ նաև մի զրահ և մի դօսի երկա-
թից, որոնք նկարագրուած են «Արարա-
տում»:

ՅԱՆԿ

ՅԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒԱՆՑ

- Արեղ Արեղեան 65.
Արդիման 14.
Արրահամար. 31. արք-
եպ. 45. եպ. 5, 20.
կրան. 31. վրդ. 18.
բոխվայ 20.
Ազամեր 33.
Ազափեր 33.
Ազուլեաց եկ. 45.
Ազամ 33, 36.
Ազարիա 54. եպ. 50.
վրդ. 14. վրդ. գե-
տիկու 18.
Ազիդ 31, 33, 35.
Ազիդ պէկ 46.
Աթարէկ 23.
Աթանաս 52. Ար. 24.
Ալախուլի 32.
Ալանք 19, 20.
Ալէքսանդրապոլ 10.
Ալիքսիանոս 31, 33,
48, 53.
Ալլահուլի 73.
Ալլահուլի Սուլթան
26.
Ալլահուլի 14, 24, 72.
Ալլահուլի բոխայ 22.
Ալվար 46.
Ախալցխա կամ Ախալց-
խա 5, 11.
Ախանսայիա 27.
Ախթալ 63.
Ախթալայ 72.
Ախթամար կամ Աղ-
թամար 21, 55.
Ախի 32.
Ախնամուղ 14.
Ախում 51.
Ակներ 29.
Ակոր նախովկ. 49.
Ակուր 46.
Ահարոն 55.
Ալիման 33.
Աղարէկ 8—10.
Աղարէկ իշխ. 12.
Աղարէկ Քալանթար-
եան 12.
Աղամ 31.
Աղայճան 35.
Աղաջան 14.
Աղասի 46.
Աղասի Միքեանց 24.
Աղրակ 51.
Աղրաւղ 30.
Աղրուղ 49.
Աղէթ գ. 50.
Աղէքսանդրիա 36.
Աղէքսանդր կթղկ. 3.
Աղէքսանդր Նեակի 11.
Աղէքսանոս 31.
Աղուանք 6, 18—23,
30, 31, 36, 37, 45,
46, 51, 53.
Աղութիսաթուն 46.
Աղվանք 31.
Ամասար (Ամարաս) 53.
Ամարաս 12, 21.
Ամէտ փաշայ 59.
Ամիր 32.
Ամիր Ասլանբէկ 25.
Ամիր բէկ 32.
Ամիրխան կամ Ամըր-
խան 33, 37.
Ամիրնասան 30, 32.
Ամիրտար 47.
Այախիզնք 13.
Անայ 31.
Անայթաթուն կմ. Ա-
նաթաթուն 33.
Անանիա 4.
Անդրիացի 12.
Անդրէաս 46. արքեպ.
12. եպ. 18, 55.
Անի 65.
Անիչկով 11.
Անծկ 14.
Աննա 30, 37.
Անուշկափան 13.
Անախոք 36.
Աշոտ 28. Բագրատու-
նի 36.
Աշոտարակ 12.
Աշան գ. 33.
Ապակ 35.
Ապաղայ 8.
Ապուշ 31. ,
Ապտուլուանման 4.
Առաջածոր, Առջայծոր
և Առջածոր 22, 24,
26, 27, 63, 64, 68,
70.
Առաքել 32, 48 աղայ
12. երէց 31. Միկիք
Մինասեան 12. սրկ.
51. վրդ. 16.
Առինջ 3.
Առուխ 14.
Առուստամգէզ 23.
Ասաթ 47.
Ասլան կմ. Ասլան բէկ
Աթարէկեան 24, 27.
Ասլաննք 13.
Ասլի 33.
Ասորիբէն 54.
Ասուղ 45.
Ասպանան 32.
Ասպանան-Չուղայ 51.
Աստապատ 14.
Աստուածատուր 14,
22, 48. Ար. 12.
կրօն. 34. վրդ. 11,
14, 48.
Ասփայ 30.
Ավան ուշբաշի 35.
Ատանա 51.
Ատըլշահ 23.
Ատիպէկ 32.
Ատոմ 34. քնյ. 51.
Ատտիլայ 64.
Ատրպատական 16, 17.
Արագած 34.
Արամեան 50.
Արամիշ 32.
Արարք եկ. 58.
Արիստակէս 45. եպ.
32. վրդ. 14.
Արիստան Փիղղացի 65.
Արիստոտել 54.
Արծկէ 8, 16.
Արկղուն գ. 55.
Արձէշ 8, 16, 30.
Արշակունի 36.
Արութիւն 31.
Արուշ խաթուն 36.
Արտաղ 3.
Արտաշէպ գ. 47.
Արտաշէս 65.
Աւաղ 8.
Աւաղ վանք 50.
Աւալ 33.
Աւանէս 31.
Աւար 35.

- Աւետիս 32.
 Աւետիս ետ. 18. կթղկ. 32.
 Աւետիք Բանաստեղծանց 47. Երևանցի 54.
 Աւրտանց գ. 53.
 Աւթայ 30.
 Աւշին 30, 51.
 Աւտալ 14.
 Ափի 35.
- Քարայ ըէկ Մեկը**
 Բարտամով 27.
 Բարաջան 3.
 Բարեկացիք 41.
 Բագնաց աւան 65.
 Բագրեանդ 65.
 Բագնից վանք 52.
 Բալա էյլախ 64.
 Բալասան 14.
 Բալասան աղայ 5.
 Բալին 31.
 Բալուզայա 72.
 Բակի 31.
 Բաղդասար 15, 33.
 Մեհարապօլիս 37.
 քճնյ. 6.
 Բաղդատ 58.
 Բաղդատ խաթուն 47.
 Բաղնշ 16, 53, 58.
 Բաղասար արքեպ. 23. վրդ. 23, 24.
 Բամբակաձոր 5, 12.
 Բանազուր 33.
 Բաստիան 63.
 Բարանդուզ 7.
 Բարդաձան 65.
 Բարդուզիմէոս 11, 51.
 վրդ. Շուշանցի 58.
 Բարէլիշէվ 29.
 Բարիլուս 14, 31.
 Բարկես 31.
 Բարսամ քճնյ. 48.
 Բարսեղ 24. արքեպ. 10, 15, 16. հպ. 32. հպ. Շամբոու 18. Կեսարեցի 53. վրդ. 8, 16, 17, 21, 48. վրդ. Ջարագեցի 58.
- քճնյ. 45. քճնյ. Ար- ճիշեցի 59.
 Բաքու 6.
 Բելք 64.
 Բերան 32.
 Բերդ գ. 49.
 Բերթուէլ 5.
 Բերկրի 16, 50.
 Բղնունեաց դու. 50.
 Բղնունիք 30.
 Բէզլարպէկ 42.
 Բէկուձխան 34.
 Բուլանդ 16.
 Բուսարտին 30.
 Բանագոթ 34.
 Բանաշէն 53.
 Բրազօստ 7.
 Բօլկօնիք Ղեփուէլ ժիվկօլիշ 22.
- Գարրիէլ** 36. հպ. Շե- րոյեան 59. պատ- րիարք 12.
 Գալիլիա կմ. Գաղեղիա 40.
 Գալուստ հպ. 18. վրդ. 23, 49.
 Գանիրե 63.
 Գայլաձոր, գայլիձոր և Գլաձոր 29, 30, 45.
 Գանայդես 46.
 Գանձակ 32, 43.
 Գանձակու ձոր 46.
 Գանձասար 18—25, 27, 30, 34, 37, 45.
 Գանջայ 32, 45, 46.
 Գասպար 31.
 Գեղամայ հկ. 32.
 Գեղարդ 16, 23.
 Գետա... (?) 30.
 Գետարէկ 63.
 Գետաթաղ 51.
 Գետաշէն 32.
 Գերմանացի 63.
 Գեօր 69.
 Գէորդ արքեպ. 6. Գե- դամեան 50. գուր. գօր 48, 53. Նաղաշ
- վրդ. Գորեցի 50.
 վրդ. 15, 48.
 Գէորդ 26.
 Գէորդի արքայ 22.
 Գիզակ 33.
 Գիշիպէկ 32.
 Գիրիքոր կթղկ. 44.
 Գիւլազ 46.
 Գլախայ վանք 49.
 Գնձարու (Երեւ Գան- ձասարու) 46.
 Գոգալ 33.
 Գոնար 33.
 Գոցթան 65.
 Գոմոց վանք 53.
 Գոնցա 30.
 Գորդի խան 52.
 Գուզալ 33.
 Գութաճիա քղք. 54.
 Գուլագան 33.
 Գուլամբար 33.
 Գուլամիր 13, 31, 49.
 Գուլապ 31.
 Գուլաս 31.
 Գուլասար 33.
 Գուլգամ 34.
 Գուլսոն 31.
 Գրիգորեանք 56.
 Գրիգորիս 20, 48. կթղ. 49.
 Գրիգոր 5, 14, 32, 35, 46, 52. Աստուածա- րան 52, 54. արքեպ. 32. դպ. Վանեցի 58. հպ. 13, 27. հպ. Մե- ծարանից 18. հպ. Նիւսացի 47. Լուս. 6, 48. Պաշտարեան 24. Պաթիանց կմ. Պաթիցի 57, 59.
 Մորձորեցի 54. Պօ- տէմկին 21. սրկ. 13, 33. վրդ. Նարեկացի 52. վարժ. 50. վարժ. 50. վարժ. շղթայա- կիր 58. Տաթևացի 44, 49, 51, 54.
 Բար. Մերեհնց 57.
 քճնյ. 23.
- Գօզ Բիլիսայ 47.
 Գօրի 5.
Դաթն 14.
 Դաթոս 14.
 Դամղալու 63, 64.
 Դամուր 13.
 Դանիէլ 5. Հազ. 34.
 Մարգ. 45. ուղր. 22.
 Դանիէլ վրդ. 3, 4.
 քօթիայ 23.
 Դանիէլ ըէկ 25.
 Դարալագեհազ 10.
 Դարբանդ կմ. Դար- պանդ 6, 19.
 Դաւիթ ըէկ 49.
 Դաւիթ 19, 36, 41, 47. 49, 54. Անյ. 34. դ. կթղկ. 57. հպ. 46. հպ. Ամենափրկչի 18. Կրէց 55. կթղկ. 4, 5.
 Սափարեանց 56.
 վրդ. Բաղիշեցի 58.
 Դաւիթ խանուձ կամ Դօլվաթ խանուձ 32, 46.
 Դիզակ 19.
 Դիզակ 42, 46.
 Դիոնեսիոս 54.
 Դոգա հկ. 34.
 Դուրմիշ 33.
 Դրազարկ 50.
- Ե**
 Եախշի 46.
 Եաղուր 13.
 Եար 32.
 Երբայեցիբէն 37.
 Եգիպտոս 12.
 Եթար 31, 34.
 Ելիկոն 30.
 Ելիսարեթապօլ 6.
 Եղայլ 27.
 Եղիա 31. վրդ. 19, 24.
 Եղիազար 41, 49. հպ. 45. վրդ. 4, 8, 19, 21, 47.
 Եղիշէ 50. առ. 20.
 Եղիս 34.
 Եղիսարէթ 33, 34, 46, 48.

Եղոյ 15.
 Եղուարդ 74.
 Եղուր 47.
 Եռասլով 29.
 Եսայի 29, 30, 48.
 կթղկ. 19, 20, 51.
 մարգ. 40, 41, 48,
 53. վրդ. 29.
 Եսայիաս վրդ. 15.
 Եսան բէկ 47.
 Երազուլիս 50.
 Երեմիա կթղկ. 18, 19,
 46. վրդ. 45.
 Երևան 58.
 Երզնկան 58.
 Երից մանկանց վանք
 19.
 Երնջակ 12, 52.
 Երուսաղէմ 12, 36,
 52, 53.
 Եւազրիոս 49.
 Եւայ 36.
 Եւսերիոս 28, 36.
 Եւստաթէ 55.
 Եփրեմ 16, 29, 48, 52,
 53. Արրա 48. Եպ.
 12. Պորին առորի
 51. կթղկ. 6—10.
 վրդ. 53. վրդ. Սսե-
 ցի 51.
 Զաւիտա 25.
 Զարաիան 32.
 Զաքարայ բար. 33.
 Զաքարէ 29, 69.
 Զաքարիա կմ. Զաքար
 30, 49, 53. Եպ. 13,
 18. կթղկ. 57. վրդ. 9.
 Զիմաթ 33.
 Զիրաբ 17.
 Զօհրապ 24.
 Էդիլ 46.
 Էթար 14.
 Էլէն 31.
 Էհտիպար 14.
 Էմիլ Բէօսլէր 63, 64,
 68.
 Էջմիածին 8, 33, 34,

57, 58.
 Էվազ 33, 35.
 Էրէվան 52.
 Էրբնկան 51.
 Էփրոս 36.
 Էրբաճ 19.
 Ընկուզիանց անպ. 50.
 Ընձայեաց կմ. ծովա-
 հայեացս. Աստուա-
 ծածին 17.
 Ըռչուունեաց երկ. 55.
 Ըռուս 57.
 Ըռտանոս 45.
 Ըսպահան 34.
 Ըստեփան 14.
 Ըստեփաննոս նախվի.
 49.
 Թագոր 30.
 Թագույի 15.
 Թագէոս 7, 11, 15, 18,
 30, 49. առ. 54. Եպ.
 54. քհնյ. 30, 32.
 Թագոս 33, 49.
 Թագահս շ. 33.
 Թաթէոս 13, 14. Եպ.
 13.
 Թաթոս Եպ. 18.
 Թաթուլ 9.
 Թալին 5.
 Թաղավարդ վերին 24.
 Թաղարեցիք 42.
 Թաղոզ կմ. Թաղոտ 21,
 23.
 Թամամ 30.
 Թամար 46.
 Թամղի Մելիք 31.
 Թայխաթուն 31.
 Թանանդ սրկ. 13.
 Թարթար 71.
 Թարխան 14.
 Թարվիդ, Թաւրէզ և
 Թաւրիդ 11, 12, 17,
 49, 50, 58.
 Թաւղթաւիլ 47.
 Թաւուզ 46.
 Թափոր լ. 52.
 Թեիլ 46.

Թեկղի 52.
 Թեղույ վանք 53.
 Թեսաղիա 46.
 Թեսաղոնիկէ 52.
 Թէշքէն 31.
 Թէոդորոս պատրի-
 արդ 12.
 Թէվում 14.
 Թիֆլիզ կմ. Թիֆլիս
 5, 11.
 Թմպուլ 16.
 Թովմա Գեմրացի 54.
 Մեծոփեցի 53. վրդ.
 Մինասեանց 57.
 Թովմայ 30.
 Թովմաս 38.
 Թորոս 34, 49. կրան
 50. քհնյ. 49.
 Թուխիկ 46.
 Թումա Եպ. Վարազեցի
 49. քհնյ. 55.
 Թումայ 33, 48. արք-
 Եպ. 33.
 Թուրար քհնյ. 52.
 Թուրայէլ 28.
 Թուրվանդ 31.
 Թօխաթ 34.
 Թօմայի վանք 21.
 Ժ. Տէ-Մօրկան կամ
 Մուրկան 63—67,
 70.
 Իբրահիմ խան 22, 46.
 Իգնատիոս վրդ. 19.
 Իլախբ 29.
 Իմէրէթ 52.
 Ինովկենտիոս 54.
 Իսարէկ 32.
 Իսահակ կթղկ. 3. վրդ.
 13, 14.
 Իսկանտար փաշայ 59.
 Իսրայէլ արքեպ. 7.
 կթղկ. 19, 20, 21, 42.
 Իվան Լազարեպի 55.
 Իւանէ 30.
 Իւշքիլիսայ 18, 63.
 Լահուս 52.

Լանկթամուր 52, 57.
 Լատիներէն 37.
 Լեանքառան 6.
 Լեոն 12, 30.
 Լեոն կմ. Լէոն թագ.
 52, 55.
 Լէոն 31.
 Լիկ 31.
 Լիւմ 53, 59.
 Լուարսափ թագ. վրաց
 32.
 Լուսաւորիչ 41.
 Լուսինեան 12.
 Խազան դան 45.
 Խաչան լ. 68.
 Խաթայի 31.
 Խաթուն 14, 31, 32, 46.
 Խաթունազա 46.
 Խալօ 33.
 Խանաղ 33.
 Խանումաղայ 32.
 Խանում 32, 33, 35.
 Խանփար կմ. Խանփա-
 րի 35, 46.
 Խաչանէս քհնյ. 31.
 Խաչատուր 14, 15, 47,
 58. Գպ. 37. երէց 37.
 Երզնկացի 47. Յո-
 վակիմեան Լազար-
 եան 56. վրդ. 52.
 արց. 47. քհնյ. 55.
 Խաչեն 19, 22, 24, 26,
 34, 43, 63, 68—70.
 Խաչենցիք 22.
 Խաչիկ 33. վրդ. 63,
 64, 66.
 Խասիկ 49.
 Խղուքշայ Գպ. 49.
 Խլաթ 8, 16, 58.
 Խնիկ կմ. Խնկայ 30.
 Խոճա Միրազ 49.
 Խոյ 14, 15.
 Խոնդամիր 13.
 Խորայձոր 51.
 Խորենացի 37, 65.
 Խորնի անպ. 53.
 Խոսարով 32.
 Խուզարախչ 33.

Խուրապանդայ 31.
 Խուժ գնու. 54.
 Խունդայմիր 31.
 Խոտմ 33.
 Խօշնակ 8.
 Խօշկաշէն 52.
 Խօջա Գրիգոր 3.
 Խօջալու 63.
 Խօջա Պարխուտար 18.

 Մագօս 21.
 Մամծոր 42.
 Մմակայ անպ 3.

 Կալոյ վրդ. Ապարան-
 ցի 58.
 Կախեթ 5.
 Կաղզուան 9, 10, 16.
 Կային 15.
 Կապիտան Չոնտրոտ-
 վիչ 24.
 Կարապետ 48—50.
 Կարապետ արքեպ. 8,
 11. եպ. 5. վրդ. 58.
 քնյ. 49, 55.
 Կարա Յուսուֆ 57.
 Կարթն 4, 5, 7, 8.
 Կարճկան 8.
 Կարմրաւոր ս. Աս-
 տուածածին 17.
 Կարպիանոս 28, 36.
 Կարս 10.
 Կափանայում 39.
 Կեաւառ 7.
 Կեմկէշ 71.
 Կեսարիա 50.
 Կեօկ շայ 63.
 Կրտապաշտու գերեզ-
 ման 64.
 Կրտապաշտանոց 68.
 Կիզան 24, 25.
 Կիզան անպ 24.
 Կիլիկիա 29, 50, 51.
 Կիչան 72.
 Կիրակոս 13, 14, 26,
 33, 33, 47. վրդ. 19.
 քնյ. 36, 46. քոխ-
 վայ 20, 26, 42.
 Կիրեղ 50, 53, 54.

Կոռիկոս 51.
 Կոստանդ 33, 49. վրդ.
 20. քնյ. 51.
 Կոստանդիանոս 33,
 52.
 Կ. Պաղիս կմ. Կ. Պօլիս
 12, 28, 36, 48, 52,
 58.
 Կովկաս 8, 63, 64.
 Կովկասեան 64.
 Կորիս 41.
 Կուլամիր 14.
 Կուլնայ 35.
 Կուլնազար 35.
 Կուլփաշայ 31.
 Կունդ ֆու ձի 64.
 Կուչլակ մազրա 25.
 Կուսանաց վանք 52.
 Կուսանենց Միհրսապ
 14.
 Կուրապաղատ 28.
 Կ. Ռաւրիսոն 64.
 Կօզալ 35.
 Կօհրօվ 15.
 Կօմենտար կապիտան
 Կալաչկակի 22, 37.

 Հաթերք 23.
 Հաթրուզու ձոր 42.
 Հախնազար 33, 35.
 Հախում ուշքաշի 20.
 Հակակ 21, 23.
 Հաղրակ 7.
 Հաղրատ 22.
 Համայեայ իտեթուն
 12.
 Համան 49.
 Հայաստան 23, 29, 48,
 59, 65, 66.
 Հայրապետ ար. 49.
 արկ. 51.
 Հայք 3—8, 14, 18, 22,
 23, 31, 32, 36, 45—
 50, 52, 53, 55, 56,
 58, 65.
 Հանէս 32.
 Հաստն բէկ 5.
 Հաստնճան 31.
 Հասան քօխվայ Հի-

րանացի 24.
 Հարապետ եպ. 33.
 Հարուն 33.
 Հաւուց թառ 34.
 Հաքարի 31.
 Հաքարիմ գ. 42.
 Հաֆթուն 51.
 Հեթանոսք 41.
 Հեթում 30, 45, 48, 51.
 թապ. 49.
 Հերակլ կայսր 20.
 Հերիք 30.
 Հիզան քղք. 55.
 Հին Նախիջևան 3.
 Հիւսէին փաշայ 58,
 Հնդիկք 52.
 Հնգու 30.
 Հոնք 64.
 Հոտմ 33,
 Հովատուս 49.
 Հուղիվարդ 31.
 Հուրուպէկ 32.
 Հուխար 33.
 Հումսիմ 49.
 Հովմայեցիք 36.
 Հրէայք 36.

 Ղաղախ 5.
 Ղաղանչեցոց եկ. 46.
 Ղաղար 14, 35, 37. եպ.
 55. ըռէս 13. կթղկ.
 3. կրօն 51.
 Ղաղար քոխվայ 55.
 Ղաղարոս 36.
 Ղալասար գ. 55.
 Ղասում 33, 35.
 Ղարարազ 21, 23, 24,
 42, 43.
 Ղարագունէ 6.
 Ղարազօղ 33.
 Ղարազաղ 6, 17.
 Ղարամ 47.
 Ղարաջալու 32.
 Ղարս 5, 16.
 Ղափան 15.
 Ղևոնդ վրդ. Փիրդա-
 վանեան 57.
 Ղևոնդ 46.
 Ղզըլպաշք 32.

Ղզըլլ 35.
 Ղզըլլաաշ 34.
 Ղըրբուլպաղ 9.
 Ղիթիքար 32.
 Ղոչի 31.
 Ղութլուճան 13.
 Ղուկաս 31, 54. դպ.
 51. կթղկ. 4, 58.
 վրդ. 21.
 Ղունկիտոս վրդ. 23.
 Իուպայ 6.
 Ղուռուշայ 14.
 Ղօշափանք 10.

 Ճհան 15.
 Ճհանշայ 30.

 ազրաս 21.
 Մազայօղիկ 47.
 Մազանդարան 23.
 Մազրա 32.
 Մաթէս 35. վրդ. 49.
 Մաթոս 74.
 Մաժան 65.
 Մախամ Աստուածա-
 ծին 73.
 Մալիք Չարուխ 13.
 Մալքում 31.
 Մախմուր 35.
 Մակու 13—15, 57, 73.
 Մահրուր 35.
 Մանմատ Վէլիբէկ 5.
 Մանմատունի 8.
 Մանմեա 58.
 Մանուսանք երկ. 54.
 Մանուսի Արբանամ
 12. Ալում 14. Աննա
 15. Նազիրչ 15. Նզիրչ
 15. Չարարիա 3.
 Մատուր թաղարե-
 ցի 35. Յարութիւն
 15. Սելամ 15.
 Մազանջուխ 55.
 Մազավուզ 73, 71.
 Մամատածոր, Մամա-
 տայծոր 21, 23.
 Մամբան 30.
 Մայեօր Կանդափուրով
 24.

Մանի 35.
 Մանկի 33.
 Մանուէլ 45.
 Մանուկ Ս. Նշան 53.
 Մանուշար 46.
 Մաչէ 47.
 Մատթով 37.
 Մատթաղիս 25.
 Մատթէոս 47, 48.
 Մատթէշահան 44.
 Մատթէոս կրան 30.
 Զուգայիցի 14. վրդ. 25.
 Մատնազանք 21.
 Մարգարիտ 33.
 Մարգար 15, 31, 33, 49. Ար. 49. Երէց 48.
 Մարթայ 36.
 Մարի 33.
 Մարիամ, Մայրան,
 Մարիմ 16, 17, 32, 35—37, 39, 46—48.
 Մարիան 31—34, 47—49.
 Մարի Էնփէլտ 63.
 Մարինոս 33, 35, 50.
 Մարկոս 34, 35, 50.
 արքեպ. 3. քննյ. 34.
 Մարտիրոս 31—34, Ար. 51. արքեպ. 8, 33. Կպ. Արաճոյ 17. Երէց 48. սեպուր 4. վրդ. 21.
 Մաքնոցիք 50.
 Մելիք 49.
 Մելիք Արրահամ 5.
 Աղամ 22, 26. Աթամ 22. Ալանփերտի 24.
 Ախիճան 18. Ամիրխան 35. Ապով 22.
 Արամ 19, 22. Բախտամ 19, 22. Գասպար 3. Գրիգոր 27.
 Եղար 18. Եկան 19, 27. Քամրաղ 35.
 Քուրշիս պարտու 18. Իսրայէլ 22, 27.
 Խաթուն 32, Հիւսէյն 19. Դանրաման

22. Մեծլում 22.
 Միրզախան, Միրզայխան 18, 19, 22, 24, 27, 43. Մհամա 27. Յակոբջան 14.
 Յեսայի 19. Յովսէփ 22, 25. Յուլյայէկ 32. Շահնազար 12, 19, 42. Ուլուխան 27. Պալասանպէկ 32. Պնիկ 14. Ստեփան 5. Փիրում 18. Քոխաս 19. Օհանջան Սարգսեանց 16.
 Մելիքնազ 30.
 Մելիքպէկ կմ. Մէլիքբէկ 22. 32, 43.
 Մելիքսէթ Կպ. Նքեցի 18. Ա. քննյ. 23, 30, 31.
 Մելիքսէթ 47.
 Մելքիսէկ 34.
 Մելքիսէթ կամ Մելքսէկ քննյ. 46.
 Մելքիսէթ քննյ. 47.
 Մելքում 31, 47.
 Մեծոփ, Մեծոփայ վանք 30, 48.
 Մեռկեւորս վին. 49.
 Մեսրոպ կամ Մեսրոպ վրդ. 25.
 Մեսրոպ Կպ. 4.
 Մեսրոփեան 35.
 Միրզաջան 32.
 Մերզաւէլ 14.
 Մերզիկ գ. 21.
 Մէլքիսէթ 24.
 Միմրուա 57.
 Մինախաթուն 30.
 Մինաս 15, 31, 33, 34. արքեպ. 3. վրդ. 14. քննյ. 53.
 Միրաք 17.
 Միրզախան 14, 46.
 Միրզայ 35. քոխվայ 26.
 Միրում 31.
 Միքայէլ Ասորի 51. կրօն 33.

Մխիթար 28, 49.
 Մկրտիչ 13, 31, 33. արհեպ. Իլովիցի 52. արքեպ. 8, 12, 18. Կպ. 13. Կպ. Սաչեհու 18. Նաղաշ 34. վրդ. 9, 20.
 Մոնղոլք 64.
 Մովսէս 13, 15, 41.
 Սորենացի 34, 50, 51. կթղկ. 52. վրդ. 20. Զալախան 14. Տաթևացի 34. քննյ. 55. քննյ. Արծկեցի 59. քերթոզ 54.
 Մովրա (?) 32.
 Մուր 34.
 Մուսամբար 51.
 Մուկունդ իշխ. 64.
 Մուհիպ 48.
 Մուղուլթ 49.
 Մուշ 16, 49.
 Մուշկամբար 33.
 Մուսէս 33.
 Մուսիկ 63, 66, 69, 70.
 Մուստաֆար 13.
 Մուրայդ Ռէս 32.
 Մուրատ 31, 34, 48.
 Մուրատեան Տրգ. Վանցի 58.
 Մուրատխան ըռէս 14.
 Մուրաթ 34.
 Յարեթ 30.
 Յալմալաւայ գ. 54.
 Յականց գ. 55.
 Յակոբզանք 19, 21, 24, 69, 73.
 Յակոբ 26, 47, 49, 54. Կպ. Տրգ. Քոփուզեան Լմեցի 59. իշխ. 18, 23, 47. Ղրիմեցի 49. Շահնազարեանց 55. պարգ. 51. Զուգայիցի 34. վրդ. 12, 20. Տնեղբայր 46. 73.

Յակոբճան 26.
 Յակոբոս 52. վրդ. 11.
 Յակովբ 41.
 Յառաջածոր 19.
 Յարձկու վանք 53.
 Յարութիւն Ամիրա 12. վրդ. 11, 19, 21. քննյ. 54. քննյ. Կեսարեցի 48.
 Յեղուշ 33.
 Յեթամզուն 31.
 Յեսայի արքեպ. 33. Մարգ. 40.
 Յիւղուր Սուլթան 32.
 Յոհաննազանք 34.
 Յոհան 33, 34, 46. Գառնեցի 29. Կպ. Արքայեղբայր 35. Մանդակունի 48. Յուսիկեցի 53. Ոսկր 29. վրդ. 19, 24.
 Յոհանէս 32. Երէց 13. վրդ. պլուզ 52. քննյ 47.
 Յոհաննէս 33, 35. Լպ 52. կթղկ. 31.
 Յոյնք 58.
 Յովան 35.
 Յովանէս 14, 31, 34, 36. Երէց 13. քննյ. 47.
 Յովաննէս Մկրտիչ 35. կրան 51.
 Յովաստփ 32. վրդ. 35.
 Յովան 55. Մարեցի 50. Մանդակունի 51. Ոսկր. 52, 54.
 Յովանէս 28. վրդ. 30.
 Յովաննէս 12, 22, 28, 31, 32, 38, 39, 42, 50, 52. Աղայ Աղամեան 12. արքեպ. 10, 12, 17. արքեպ. Սեբաստեցի 58. Աւետ. 35, 45, 46, 54. Կպ. 11, 18, 51. Երէց Մշեցի 54. կթղկ 11, 19—24, 42, 43, 45.
 Կողոս 53. կրօն.

58. Մայրավանհցի
 44. Մկրտիչ 24
 Ոսկր. 45, 52, 53.
 Վրդ. 50, 54. վրդ.
 Ամասացի 49. վրդ.
 Ծայրեցի 24. վրդ.
 Մոկացի 58. քհնյ
 23, 25. քհնյ. Արճի-
 շեցի 57. քհնյ. Խայ-
 Փայեան 58.
 Յոզման Կորոտ 58.
 Հոհա. 49.
 Յովսէ վրդ. 19.
 Յովսէփ 14, 15, 35, 47.
 Կպ. 18, 19, 21. Երէց
 55. կթղկ. 5. նահա-
 տակ 30. սրբ. 21.
 վրդ. 19, 20, 33, 48.
 Յովսէփ վրդ. Ջալալ-
 Կանց 24.
 Յորդանան 31, 35, 39.
 Յուդա 15, 38.
 Յունան 30, 33, 46.
 Յունարէն 37.
 Յուսէին 42.
 Յուսէփ 14.
 Յուսիկ 31.
 Յուսուփ ար. 49.
 Յօհան Կպ. 18, 51.
 Յօսէփ 19. վրդ. 21.
 Կազանդար 34.
 Նազար 14, 15. վրդ.
 Թիւցի 58.
 Նազարէթ 33.
 Նազու 13, 31.
 Նազուխան 46.
 Նաթանաէլ 38, 40.
 Նախաշ Կպ. 54.
 Նախիջկան կամ Նախ-
 չուան 12, 20, 46.
 51.
 Նահապետ կմ. Նահայ-
 պետ կթղկ. 35.
 Նանուշ 47.
 Նասրայդին 49.
 Նատիր 31.
 Նատիր Շահ 22.
 Նարիման 31. Մելիք

Ջոհրարեան 51.
 Նաւասարդ 47.
 Նետողաց ազգ 52.
 Ներսէս 12, 21, 27, 33,
 34, 36, 52. արքնպ.
 50. Լամբրոնացի
 50, 51. կթղկ. 11,
 12, 19, 20, 26, 42,
 48, 51, 55, 56. Մալ-
 խաղեան 6. Ծնոր-
 հալի 51. Պալեան
 51. վրդ. 33, 45. վրդ.
 Բիղլի, Մոկաց 59.
 Նէմրոտ 57.
 Նիկողայոս արքեպ 11.
 Կպ. 11. վրդ. 10, 54.
 վ. Ոսկանեան 9.
 Նոր Ջուզայ 11.
 Նուխի 6.
 Նուշկայ 14.
 Նուրատին 31.
 Նսէֆ 34.
 Նօրդուս 8.
 Շահ-Աբաս 23.
 Շահարաս, Շահազադ
 և Շահապաս 32, 33,
 34, 47, 52.
 Շահադիդ 32.
 Շահթահմազ 47, 49,
 58.
 Շահ-Իսմայէլ 49.
 Շահինշահ, Շահնշահ և
 Շահնշահ 30, 57, 59.
 Շահիպէկ 32.
 Շահ Պուտարանդայ 58.
 Շահնազ 35.
 Շահնազար 32, 46.
 Շահ 37.
 Շահուս 31—33.
 Շահպազ 35.
 Շահպէկ 35.
 Շահուս 57.
 Շահ Սափի կմ. Սէփի
 33, 46, 52.
 Շահ Սուլէյման 42,
 46, 53.
 Շահ Սուլթան չիւսէին
 35.

Շահտահման 55.
 Շահփար 55.
 Շաղխախու վանք 42.
 Շաղուբաթ 31.
 Շամախի 6, 19, 20.
 Շամլի 45.
 Շամշատին 5.
 Շարխաթուն 47.
 Շարհնի 35.
 Շաքի 19, 20, 45.
 Շէյթան դադ 63, 66—
 70.
 Շէվա 29.
 Շիգնասին 32.
 Շիրաք 17.
 Շիրբան 55.
 Շիրուան, Շրուան,
 Շիրվան և Շրվան
 6, 19, 43, 55.
 Շուշի 6, 22—25, 45,
 55, 63.
 Շուրակ 31.
 Շորակեալ 5, 12, 16.
 Շօշ 34, 46, 50.
 Շօշվայ քար 35.
 Շօօթ 46.
 Ոհան 33.
 Ոհանէս Երէց 44.
 Ոսկան վրդ. 21.
 Ոսկի 35.
 Ովանէս 31, 42, 46.
 Կպ. 18.
 Ովաննէս 39.
 Որմի կմ. Ուրմի 7, 16.
 Որոտան 51.
 Որոտնեցի 34.
 Որպիլեան 29.
 Ուզէն 32.
 Ուզուն Հասան 59.
 Ուլմա Սուլթան 58.
 Ուլուխաթուն 49.
 Ուլուխան 46.
 Ուլուս 32.
 Ուհան 31, 35.
 Ուզլան փաշայ 32.
 Ուռիջան 14.
 Ուռուսիլիա 47.
 Ուռլինանք 14.

Ուտա 35.
 Ուտայ Աւար 35.
 Ուտայ պապայ 15.
 Պարզախլու 63, 71.
 Պարեքու աճպ. 45, 46.
 Պինգիլիան 64.
 Պին-չի-խօսանկ-տի 64.
 Պիչակ դաւ. 33.
 Պմշկածազ 50.
 Պալարադ 3.
 Պալաչեւսիլի 22.
 Պալասան 31—33, 35.
 Պալաւէյլախ 69.
 Պահար 19.
 Պաղտասար կամ Բաղ-
 տասար մետրապօ-
 լիտ 23—25.
 Պաղտասար 21, 31, 46.
 արքեպ. 24. Կպ. 19.
 վրդ. 23. վրդ. Հա-
 սան Ջալալեան 34.
 Պաղտատ 28.
 Պայաղիտ 15.
 Պայինտուր 46.
 Պապ 31.
 Պապիկ 14.
 Պապուս 13, 32, 46.
 Պապօ 33.
 Պատալ 15.
 Պատով 15.
 Պարզամ 44.
 Պարոխ (?) 33.
 Պարսիկք 36, 37, 46,
 58.
 Պարսկասան 58.
 Պարսուս 32.
 Պարտաւ 53.
 Պահար 33.
 Պաւղոս 29, 54. Առ.
 50, 53.
 Պաւղտայ 30.
 Պետրրուրդ 11, 63.
 Պետրիէվ 22.
 Պետրոս 17, 31, 34—
 36, 38, 39, 51—53.
 արքեպ. 49. դպ. 32.
 Կպ. 18, 24, 42. Երէց

31. կթղղ. 53. պտրգ. 58. վրդ. 4, 18—21. վրդ. Աղամալեան 51. վրդ. Սոյեցի 14. վրդ. Փերթումեան Նախիջևանցի 50. քհնյ. 31.

Պետր Իվանիչ Կաւալինցկիէ 21.

Պերի Արմենիա 54.

Պէղեան 12.

Պէլլին 30.

Պէկում 33.

Պէլլար Տրգ. Վանեցի 59.

Պողիկտէ 41.

Պողոս հպ. 18.

Պոտուջ 47.

Պորփուր 45, 49, 53, 54.

Պուլիբ 35.

Պուսաթ 32.

Պուրթիլ 30.

Պոռչ 30.

Պրոկի իմաստասէր 49.

Պօլիս 5.

Պօղոս 14, 17, 39, 52, 54.

Ջալալ 30.

Ջալալեանք 37.

Ջահանշահ կմ. Ջահանշահ 31, 52.

Ջանազ 33.

Ջանիման 33.

Ջանխաթուն 47.

Ջընխալիխան 51.

Ջիմշիտ 22.

Ջհանպախչ կմ. Ջհանպախչ 42.

Ջուլամերիկ 7.

Ջուլա 16.

Ջումայ 30.

Ջումի 55.

Ջումշիտ 42.

Ջվանշիր 63, 68—70.

Ռուս կմ. Ռուսք 7, 11, 22, 37, 63.

Ռստակէս 28, 35, 47.

Սաթ 33.

Սաթունն 47.

Սալամաստ կմ. Սալամաստ 7, 16, 51, 55.

Սալուկ տանուտէր 3.

Սահակ Ար. 17. Աղայ՝ 5. արքեպ. 12. հպ. Սաղունեան 16, 17. Հայր. 34, 48. վրդ. 10, 13, 15—17, 19, 21. վրդ. Կողբեցի 10. վրդ. Սաթունեան 9.

Սազմոսսովանք 34, 50.

Սազսաղան լ. 70.

Սազսուլան 63.

Սայ Մէլիք 31.

Սանդուխտ 14, 33.

Սաչ 35.

Սառայ 31.

Սասազ 33.

Սատախու 63.

Սարալրակ 7.

Սարգիս բէկ 19.

Սարգիս 3, 14, 31, 33, 46, 49. արքեպ. 21. արքեպ. Ջալալեան 22. դպ. 33. հպ. 18, 22, 24, 51. հպ. Ջալալեան 22. հպ. Հասան Ջալալեալ 24. հրէց 35. կթղղ. 31, 46. կրօն 46. Շնորհալի 54. վրդ. 6, 20, 21, 22, 52. վրդ. Ջալալեան 24. վրդ. Բաֆայեցի 13. քհնյ. 47, 55.

Սարգար 14.

Սարխօշ 32.

Սարուխան 46.

Սարուխանպէկ 32.

Սարուշէն գ. 47.

Սարուպապա 46.

Սարվար 33.

Սարտանշալօյ 65.

Սարբիս վրդ. Ջաղա-

ջու 19.

Սաւթանչ 30.

Սաւրա 55.

Սափար 15.

Սաֆարշայ 49.

Աերաստիա 45, 48.

Սելում 14.

Սեղբեստրոս 52.

Սերիթուլթ 33.

Սեան 3—5.

Սէատխան 46.

Սիմայ 47.

Սիմէոն 47.

Սիմէոն 19, 34.

Սիմէոն ար. 53.

Սիմէոն արքեպ. 6, 8. արքեպ. Բղնունի 11. Գանեցի 49. հպ. 5. կթղղ. Երևանցի 50. ձերունի 37. կթղղ. 4, 18—20, 42. վրդ. 15, 16. վրդ. Բախուանցի 57. քհնյ. 51.

Սիմոն 18. հպ. 58.

Սիմոն 39.

Սիմոն 33.

Սիմոն 18.

Սինաս 15.

Սինդուխան 32.

Սիս 12, 53.

Սիսակ 37.

Սիսական 30.

Սիրաք 54.

Սիրուն 31.

Սիւնիք 29—31.

Սիւքաս 41.

Սլէման 14.

Սկիւթական 64.

Սմրատ 24.

Սոդոմոն 31, 36. վրդ. 19.

Սուլլուզ 7.

Սուլէման 51.

Սուլէյման խան 52.

Սուլէյմանցիք 42.

Սուլթան 32.

Սուլթան Սուլէյման

58, 59.

Սումիթ 52.

Սուսամբար 34.

Սուրամ 5.

Սուրբ Ամենափրկիչ 34. Աստուածածին 31, 32, 55. Բարդուղիմէոս 7. Գէորգ 47, 51, 55. Գէորգ զաւր 55. Գրիգորիս 23. Գրիգոր 30, 32, 48. Էջմիածին 3—12, 19, 23, 31, 32, 46, 47, 50, 54, 56, 73. Ըստեփանոս 31. Թաղէոս, Թաթէոս և Թաթէ 3, 13, 15—17, 32, 35, 53, 55. Կարապետ 3, 49. Կղիմայ 36. Յակոբ 12, 29, 52, 58, 73. Յարութիւն 12. Յովանէս 33. Յովանէս 55. Նեղոս 49. Ներսէս 65. Նշան 3, 45. Պատայլէոն 52. Պօղոս 32. Սանդուխտ 16. Սարգիս 14, 15, 33, 46. Ստեփաննոս 32, 33, 55. Ստեփաննոս Նախավկ. 14, 31, 73. Վարդան 33, 47, 55. Քեղարդ 52.

Սուրբաթ 44.

Սուքիաս 30. վրդ. 21.

Սպանան 16.

Սպիտակ վանք 42.

Սվանոյ կմ. Սեանոյ 16, 17.

Ստաթէ 8, 33, 55.

Ստեփան արքեպ. Ենոքեան 12. հպ. 5.

Ստեփանոս 32, 36, 58.

Ստեփաննոս 29. արքեպ. 4, 12. հպ. 32. հրէց 55. իշխ. 53. լեհացի 51. կրաւն 32. կղ. 55. Նախավկ.

30, 34. վրդ. 14, 46.
 վրդ. Մոկացի 58.
 Սրապեան եպ. 13.
 Սրգսին 33.
 Սփս... (?) փիլ 30.
 Սքանդար 57.
 Սօհրուլ գ. 51.
 Սօմայ 7.
 Սօփի-Շահ-Իսմայէլ 59.
 Վալդիմար բելք 63.
 Վահրամ 49. վրդ. 52, 54.
 Վաղարշակ 36.
 Վաղարշապատ կամ Վաղարշապատ 6, 32.
 Վալոյց ձոր 30, 55.
 Վան 8, 16, 17, 34, 47, 57—59.
 Վանեցի 59.
 Վանի 31.
 Վասիլ երէց 53.
 Վասսուրական 17, 59.
 Վարազ 47, 58.
 Վարազնակերտ կամ Վարազնայկերտ 13, 14.
 Վարանդա կմ. Վարընդայ 19, 31.
 Վարդան 13, 35, 36, 46, 48, 54. արքեպ. 33. Բարձրբերդցի 51. երէց 47. վրդ. 49, 50. վրդ. Բաղիշեցի 58. քննյ. 32, 45.
 Վարդանէս 52.
 Վարդիկ հօր վանք 9.
 Վարդուժ 16, 46.
 Վարթան 15.
 Վարդնթ գ. (?) 55.
 Վարոս 9.
 Վենեաթիկ 65.
 Վերին Բաղավարդ 24.
 Վերսով 63, 64.
 Վէլ քղք. 36.
 Վիրք 36.

Վրաստան 10, 22, 52, 58.
 Վրացիքէն 37.
 Վրթանէս 36. քննյ. 31.
 Տաթև 22, 34, 59.
 Տաթևացի 34, 54, 55.
 Տաճիկք 4, 36, 59.
 Տայուշ 46.
 Տայք 11.
 Տանձաւէս գ. 55.
 Տարբերունեաց երկ. 50.
 Տարսայիճ 30, 47.
 Տարսոն 50.
 Տարօն 49.
 Տաւիթ 31.
 Տէր Աբրահամ 33. Աղարիս 33. Անդրէաս 13. Արիստակէս 34. Աւագ 49. Աւետիս 13, 33. Բաղդասար 6. Գարրիէլ կամ Գարրիլ 15.
 Գրիգոր 16, 19, 31, 33, 45, 46. Դաւիթ 20, 25, 26, 28, 42, 51. Եղիա 44. Եսայի 19. Եփրեմ 6. Զաքարէ կմ. Զաքարիա 45, 51, 54. Թաղէոս կմ. Թաթոս 13, 32.
 Խաչանէս 31. Խաչատուր 35. Կարապետ 13. Կանչոյ 30.
 Ղազար 33. Մարգար 15, 33, 34. Մարկոս 15. Մելքիսէթ 21.
 Մեսրոպ 51. Մինաս 31. Միսիթար 55.
 Մկրտիչ 16, 17, 32, 49. Մովսէս 49. Յակոբ 13, 31, 33. Յարութիւն 27. Յոհաննէս 13, 35. Յոհաննէս 15. Յովաննէս 30, 32, 47. Նազար 15. Նեբրից 34. Ներսէս 14,

46. Ովաննէս 32.
 Պօղոս 32, 47. Սահակ 32. Սամուէլ 35.
 Սարգիս 30, 31, 33.
 Ստեփան 15. Ստեփանոս 51. Ստեփաննոս 14, 15, 28—30, 32, 45, 47.
 Ստեփաննոս 30. Վահան 28. Վարդան 48.
 Տիրաւագ 45.
 Տնչրնոյ բլուր 63, 70.
 Տուգաղ 35.
 Տուգեան 12.
 Տուրուրերան 59.
 Տուփլում 14.
 Տիփսիս 4.
 Տօլվաթլու խան 4, 5.
 Տօլշանլու 63, 68.
 Րաֆֆի 37.
 Րէյսէր 24.
 Րոնար 29.
 Յիւրուան 5.
 Յօրուհուն 19.
 Փակաջուղ կմ. Փայաջուղ գ. 55.
 Փաղամ 47.
 Փանահ կմ. Փանահ-Ալի խան 43.
 Փանոս 32.
 Փաշի վանք 32.
 Փառլի (?) 18.
 Փարսճանց 31, (գ.)
 Փարի 46.
 Փարիզ 12.
 Փարիսիան 31.
 Փարիսեցիք 39, 40.
 Փարսազան 3.
 Փաւստոս 51, 65.
 Փիլիպոս արքեպ. 33.
 Փիլիպպիա 40.
 Փիլիպպոպոլ 47.
 Փիլիպպոս Ազրակեցի 34. արքեպ. 12.
 Կթղկ. 3, 33, 48, 52.
 Վրդ. 8.

Փիրրուլէ 33.
 Փոսանանի գաւ. 55.
 Փոփիսկան (?) 30.
 Քաթան 33.
 Քալանթարեան 9, 10.
 Քաջրերունեաց երկ. 48, 53.
 Քասպար 35.
 Քարապլուխ 24.
 Քարա-Մուրտա 63.
 Քարթլ 5.
 Քարխանի վանք 21.
 Քեղան 6.
 Քիշնե 11.
 Քիջանե 7.
 Քիւռի գ-ք. 54.
 Քէտիլ 5.
 Քօլանեցիք 25.
 Քօլատակ 63, 64, 69.
 Օհան 15.
 Օհանէս 15.
 Օհաննէս վրդ. 21.
 Օշական 74.
 Օսէփրէկ 19.
 Օսման 58.
 Օսմանլու 35.
 Օսմանցիք 5, 58.
 Օսման փաշայ 58.
 Օվանէս 20, 25.
 Տախրայտ 49.
 Տահրապատ 23.
 Տաանկք 36.
 Տրանսփացի 63.
 Տրանսփ Մարտին 51.
 Տօս 63.

. 55.
0.

9, 10.
Lp4.

63.

p 21.

4, 69.

21.

8.
8.

51.

